

тема:

**Відбулося
чергове
засідання
Ради адвокатів
України
19 – 21 травня**

с. 3

**Заступник
Голови НААУ,
РАУ Валентин
Гвоздій взяв
участь
у весняній
конференції
ЕСВА**

с. 8

**Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за квітень –
травень
2023 року**

с. 11

**Історія
адвокатури:
Адвокат
Андрій Яковлів –
державник,
дипломат,
історик права**

с. 59

ЗМІСТ

Новини та події

19 — 21 травня відбулося засідання Ради адвокатів України.....	3
Відбулося чергове засідання Опікунської ради НААУ	7
Заступник Голови НААУ, РАУ Валентин Гвоздїй взяв участь у весняній конференції ЕСВА	8
Українські адвокати зможуть практикувати у Литві	9
Здолати проблему ототожнення адвоката з клієнтом допоможе досвід Молдови	10

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за квітень — травень 2023 року	11
---	----

Цікава тема

С. Хідашелі, І. Колесников, Д. Скачков Короткий огляд застосування розширеної конфіскації в Латвії щодо фінансових активів нерезидентів	26
--	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздїй В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Дроздов О. М.

Член Науково-консультативної ради при НААУ

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво
серія KB № 20370-10170 Р
від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація
адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3,
поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Партнер НААУ

SPARE

Земельне законодавство

К. Рибалко

«Першочергові» права захисників
України на землю: на роздоріжжі
законодавчих ініціатив 29

Цивільні справи

О. Розгон

Забезпечення у дієвий спосіб
вирішення спору щодо усунення
перешкод у користуванні
автомобілем як спільним майном
(неподільна річ) 38

О. Печений

Сучасні тенденції застосування
позовної давності у судовій
практиці 44

Міграційне законодавство

В. Ясевін

Договір оренди житлового
приміщення (квартири) в Угорщині:
особливості укладання, форми
та види договорів, їх істотні умови,
поради щодо пошуку і огляд
нерухомості 54

Історія адвокатури

В. Філімоніхін

Адвокат Андрій Яковлів —
державник, дипломат, історик
права 59

Відродження історичної
пам'яті української адвокатури
Львівщини 63

Головний редактор
Ізвітова Л. П.

Редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія KB № 20370-10170P

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
29.05.2023 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2023.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені
«Вісник Національної асоціації
адвокатів України», допускається
лише за дозволом Національної
асоціації адвокатів України.
При відтворенні матеріалів,
що містяться у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма)
автора твору обов'язкові.

19 — 21 ТРАВНЯ

ВІДБУЛОСЯ ЗАСІДАННЯ

РАДИ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

19 — 21 травня в Ужгороді відбулося засідання Ради адвокатів України. На порядку денному були питання діяльності органів адвокатського самоврядування, розгляд листів та надання роз'яснень.

Чи можливе проведення негласних заходів в офісах адвокатів?

Події останнього тижня, пов'язані із затриманням Голови Верховного Суду, супроводжувалися появою інформації про застосування в офісі адвокатського об'єднання форм і методів оперативно-розшукової діяльності, які порушують гарантії адвокатської діяльності.

Члени РАУ обговорили під час засідання 19 травня загрози втручання у конфіденційність спілкування та порушення адвокатської таємниці.

Нагадаємо, у деяких засобах масової інформації з'явилася інформація про те, що до адвокатського об'єднання під легендою студентки-практикантки була влаштована агент Національного антикорупційного бюро України. Саме вона, начебто, встановила у кабінеті керівника адвокатського об'єднання технічні засоби негласного отримання інформації. Отримані аудіозаписи стали підставою для затримання та подальшого рішення про тримання під вартою Голови ВС та адвоката.

«Не надаючи правової оцінки самим подіям та ухваленим рішенням, в даному питанні варто звернути увагу саме на факт втручання в конфіденційне спілкування, а також прослуховування адвокатів об'єднань та їхніх клієнтів, які можуть мати системний характер, — зауважила голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова**. — Ми маємо ретельно проаналізувати цю ситуацію з юридичної сторони, зібрати усі інші факти, відомі нашим адвокатам, та прийняти відповідні рішення про засоби та механізми правового захисту гарантії адвокатської діяльності».

Для цього було запропоновано створити робочу групу із членів РАУ та профільних комітетів Національної асоціації адвокатів України.

«У будь-якому випадку, негласні розшукові дії повинні розроблятися і реалізовуватися без втручання в гарантії адвокатської діяльності і самої лише роз'яснювальної роботи у цьому випадку буде недостатньо», — резюмувала Л. Ізовітова.

Питання функціонування Єдиного реєстру адвокатів України теж було предметом обговорення під час засідання РАУ.

Свою співпрацю із системою безоплатної правової допомоги Міністерства юстиції підтвердили лише 1723 адвокати. Водночас офіційний Реєстр адвокатів, які надають безоплатну вторинну допомогу, містить 8637 записів (уп'ятеро більше).

Нагадаємо, рішенням Ради адвокатів України від 04.11.2022 № 124 було внесено зміни до Порядку ведення ЄРАУ. Тоді було запроваджено обов'язок адвокатів повідомляти адвокатське самоврядування про факт включення до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну допомогу, та/або укладення контракту про надання безоплатної вторинної правової допомоги на постійній основі або договору про надання безоплатної вторинної правової допомоги на тимчасовій основі (із зазначенням реквізитів відповідного контракту або договору).

Цей обов'язок мав бути реалізований у січні поточного року:

1) у формі заяви до ради адвокатів регіону за адресою робочого місця адвоката, або Ради адвокатів України для внесення таких відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України або

2) безпосередньо через особистий кабінет адвоката в ЄРАУ.

З моменту внесення відповідних змін 1723 адвокати повідомили про свою участь у системі безоплатної правової допомоги, — розповів заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**.

Додатково він повідомив, що з початку року адвокатська спільнота поповнилася 1023 колегами, що склали іспити та отримали свідоцтва. Тож станом на сьогодні загальна кількість адвокатів України складає 66,5 тисяч осіб. З них 46,7 тисяч адвокатів здійснюють адвокатську діяльність (чиє право не зупинене і не припинене в установленому порядку). При цьому близько сорока тисяч адвокатів активно користуються електронним кабінетом (генерація ордерів, внесення змін до ЄРАУ, здійснення платежів тощо) на сайті НААУ.

Валентин Гвоздій також зазначив, що ЄРАУ періодично зазнає атак, але усі вони присікаються і витоку інформації жодного разу зафіксовано не було.

«Ми маємо захистити незалежність адвокатів, які надають безоплатну вторинну допомогу, від утручання держави в інститут оцінювання якості, повноти та своєчасності надання БПД».

Таку думку висловила голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** під час засідання Ради адвокатів України, де розглядали напрацювання робочої групи стосовно внесення змін до Положення про комісію з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

Нагадаємо, державна політика у сфері надання безоплатної правової допомоги ґрунтується на принципі забезпечення її якості. Стандарти якості затверджує Міністерство юстиції (ст. 5, 28 Закону про безоплатну правову допомогу). Разом із тим оцінка якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної вторинної правової допомоги здійснюється за зверненням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів (ст. 25 Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність). Чинне Положення про комісію затверджене рішенням РАУ від 17.12.2012 № 35.

Напрацьовані пропозиції змін до цього Положення презентувала голова Комітету з питань безоплатної правової допомоги, що діє в складі НААУ, **Оксана Каденко**.

Зокрема, планується розширити перелік суб'єктів звернення до комісій і надати відповідне право самим адвокатам, що співпрацюють із системою БПД. Це дозволить останнім захищатися від необґрунтованих скарг, а також отримувати підтвердження належного виконання ними доручень.

«В Україні немає державної адвокатури. Тому не поділили центрів з надання БПД, а комісії, утворені радами адвокатів регіонів, мають оцінювати якість правової допомоги. Крім усього іншого, це прямо передбачено законом, — зауважила О. Каденко. — Для цього у Положенні мають бути чітко виписані відповідні повноваження».

За підсумками обговорення питання, члени РАУ вирішили доопрацювати пропозиції до Положення про комісію з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги. Після цього проєкт буде направлений до рад адвокатів, КДКА регіонів та самих комісій для узгодження.

Загрози, пов'язані із реалізацією проєкту Custody Records, стали предметом обговорення під час чергового засідання Ради адвокатів України.

Аби захистити права затриманих, у підрозділах поліції організовують окремі кімнати для конфіденційних побачень, які облаштовують відеокамерами, а також скляною перетинкою для спілкування адвоката з клієнтом через телефон.

Таке «покращення» стандартів захисту передбачене проєктом інформаційної підсистеми «Custody Records», яка сьогодні впроваджується у територіальних відокремлених підрозділах Національної поліції України.

Нагадаємо, Custody Records має стати частиною інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України». За наявною інформацією, підсистема вже працює у 36 підрозділах поліції, а набутий досвід планується поширити на всі підрозділи в межах країни. «Custody Records» передбачає електронну фіксацію інформації про всі дії щодо осіб, які перебувають під контролем поліції з моменту фактичного затримання і поміщення до слідчого ізолятора або звільнення з-під варти, а також обов'язкового інтерв'ю (опитування) затриманої особи та поліцейського, який здійснив затримання.

Для цього «Custody Records» включає такі невід'ємні елементи, як: зонування приміщень підрозділу поліції, система відеонагляду 24/7, дистанційний зовнішній контроль до відеоспостереження. Така організація проєкту має стати додатковою гарантією забезпечення безпечного середовища під час утримання та розміщення затриманих і взятих під варту осіб, а також дотримання їхніх прав та законних інтересів.

Представлена громадськості типова схема зонування підрозділу поліції передбачає також кімнату для конфіденційного побачення затриманого із захисником. Ця кімната має бути обладнана двома камерами з функцією відеофіксації.

Але процес спілкування адвоката з клієнтом, за задумом організаторів системи, повинен проходити через прозору (скляну) перетинку за допомогою телефону.

Згідно з правилами статей 42, 46 Кримінального процесуального кодексу усі зустрічі підозрюваного чи обвинуваченого із захисником повинні проходити з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування.

Можливість відеофіксації обмежена такими умовами, як:

- відкрите здійснення;
- повідомлення про місце встановлення камери;
- унеможливлення фіксації змісту документів, якими користується підозрюваний, обвинувачений або особи, які до нього прибули;
- унеможливлення фіксації змісту розмов. Аудіофіксація зустрічей прямо забороняється.

«Скляна перетинка, якою планується обладнати кімнати побачення, унеможливіє безпосередній (живий) контакт адвоката з клієнтом, а також може створити атмосферу недовіри», — зауважила голова Комітету захисту прав людини НААУ Ганна Колесник. — При цьому через наявність перешкоди спілкування здійснюватиметься через телефон. Така ситуація ставить під сумнів те, що розмови не будуть прослуховуватися».

У зв'язку із цим вона нагадала практику Європейського суду з прав людини, згідно з якою обґрунтованої підозри порушення конфіденційності спілкування між клієнтом і адвокатом достатньо, щоб вважати це перешкоджанням праву на отримання правової допомоги.

«Якщо споглядати ті фото кімнат, які з'явилися в мережі та демонструють, як це відбуватиметься, то видно, що адвокат фактично перебуває в одній кімнаті, клієнт — в іншій. Через отвір у склі можна передати лише кілька аркушів. Але в кримінальних провадженнях окремі клопотання іноді мають обсяг у декілька томів, — наголосила Г. Колесник. — Обговорити документи при такому розташуванні неможливо, треба демонструвати їх через скло. І це при тому, що процес розмови фіксується з декількох ракурсів».

Додатково учасники заходу відзначили, що крім усього іншого, за таких умов організації процесу втрачаються гарантії збереження адвокатської таємниці, відповідальність за яку несе особисто захисник.

З урахуванням висловлених позицій, члени Ради адвокатів України констатували факт порушення гарантій конфіденційного спілкування підозрюваного (обвинуваченого) із захисником під час впровадження у відділках поліції інформаційної підсистеми «Custody Records». Також РАУ вирішила звернутися з цього приводу до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, а також запропонувати створити спільну робочу групу для вироблення рішень щодо усунення виявлених порушень прав людини.

Адвоката неможливо позбавити свідоцтва через психічну хворобу

Наразі українське законодавство не містить механізмів припинення права на зайняття адвокатською діяльністю особи, яка захворіла на психічну хворобу або навіть утратила дієздатність.

Такого висновку дійшли члени РАУ під час розгляду запиту громадянина про правову оцінку дій адвоката та надання роз'яснень щодо позбавлення його права на здійснення адвокатської діяльності через психічну хворобу.

Громадянин повідомив про неадекватну поведінку адвоката і на підтвердження цього надав висновок експерта Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України. За результатами аналізу 23 аркушів текстових повідомлень, підписаних ім'ям адвоката, експерт зробив висновок про те, що ця особа «з урахуванням її розумового розвитку та індивідуально-психологічних особливостей, не завжди може розуміти характер і фактичний зміст власних дій, не в повній мірі може керувати ними і передбачати їх наслідки».

Психічно хвора людина не буде навіть допущена до складання іспитів на адвоката. Адже відповідно до статті 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не може бути адвокатом особа, яка визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною. У розвиток цієї норми розділом 2 Порядку допуску до складання кваліфікаційного іспиту, затвердженого рішенням РАУ від 17.12.2013 № 270, встановлені вимоги до особи, яка звертається із заявою про допуск до складання кваліфікаційного іспиту. Зокрема визначено, що заявник має подати до КДКА регіону довідку медичної установи про стан здоров'я (про проходження попереднього, періодичного та позачергового психіатричних оглядів, у тому числі на предмет вживання психоактивних речовин).

Водночас, зауважили учасники засідання, людина може захворіти на психічну хворобу вже після складання іспитів та отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. І тут у законодавстві існує прогалина. Адже механізмів припинення адвокатської діяльності на підставі втрати дієздатності (або набуття захворювання, що може перешкоджати здійсненню адвокатської діяльності), наразі немає. Стаття 32 Закону передбачає вичерпний перелік підстав припинення права на зайняття адвокатською

діяльністю шляхом анулювання свідоцтва. І серед них відповідних випадків не передбачено. Відповідно ця проблема потребує додаткового врегулювання, — констатували члени РАУ.

Проте неналежна поведінка адвоката може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність. Накладення на адвоката дисциплінарного стягнення можливе винятково в порядку дисциплінарного провадження, який визначений розділом VI Закону. І право на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, має кожен, кому відомі факти такої поведінки.

Під час засідання РАУ було презентовано монографію «Закарпатська Україна: суд, прокуратура, адвокатура, нотаріат (1944 — 1946 рр.)». Авторами виступили адвокати Петро Немеш, Ірина Нестерова, Олександр Грін.

Видання було презентоване одним із авторів — головою КДКА Закарпатської області П. Немешем.

У монографії вивчається історія створення і діяльності судових органів, органів прокуратури, адвокатури та державного нотаріату Закарпатської України у вказаний період, аспекти їхньої взаємодії, а також подається інформація про участь жителів краю в репресіях та охороні правопорядку. Видання супроводжується ілюстраціями документів та нормативно-правових актів.

Книга може бути корисною для науковців, викладачів, аспірантів та студентів юридичних та інших гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів, адвокатів, суддів, прокурорів, працівників

правоохоронних органів, а також учителів та учнів гімназій, ліцеїв, загально-освітніх шкіл, усіх, кому не байдужа історія Закарпатської області.

Монографію присвячено пам'яті закарпатців, які загинули, виконуючи конституційний обов'язок під час російсько-української війни.

ВІДБУЛОСЯ ЧЕРГОВЕ ЗАСІДАННЯ ОПІКУНСЬКОЇ РАДИ НААУ

Опікунська рада НААУ продовжує підтримувати колег, постраждалих від військових дій в Україні. Благодійні кошти отримали родини трьох загиблих адвокатів та адвокати, які втратили житло у зоні бойових дій.

Чергове засідання відбулось 20 травня 2023 року.

Першочергово члени Опікунської ради НААУ розглянули звернення від родин загиблих у зоні бойових дій адвокатів з Києва та області, а також з Одеси. Це колеги, які несли службу у лавах Збройних сил України. Їхнім сім'ям було виділено по 100 тисяч гривень.

Також за підсумками засідання було прийняти рішення про надання благодійної допомоги адвокату старшого віку з Київщини.

Решта звернень надійшла від адвокатів, які частково або повністю втратили житло і майно. В основному це колеги з Бахмута, що на Донеччині.

Загалом було розглянуто 13 звернень від адвокатів, які потребують підтримки внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну.

Нагадаємо, Опікунська рада приймає рішення про надання допомоги за визначеними критеріями, розподіляючи допомогу у порядку першої, другої і третьої черги.

В першу чергу благодійна допомога надається:

— адвокатам та (або) членам їх сімей, що загинули внаслідок воєнних дій на території України з 24.02.2022;

— адвокатам та (або) членам їх сімей, що отримали тяжкі тілесні ушкодження внаслідок воєнних дій на території України з 24.02.2022;

— адвокатам та (або) членам їх сімей, що повністю втратили житло внаслідок воєнних дій на території України з 24.02.2022, яке слугувало місцем постійного проживання, у випадку неможливості подальшого проживання в ньому через значний ступінь руйнування та відсутність іншого придатного до проживання житла;

— самотніми адвокатами старше 70 років, які не мають змоги евакуюватися або евакуйовані, але не мають засобів до існування.

В другу чергу благодійна допомога надається:

— адвокатам та (або) членам їх сімей, чиє житло частково зруйновано внаслідок воєнних дій на території України, починаючи з 24.02.2022, та потребує відновлення з можливістю подальшого проживання;

— адвокатам та (або) членам їх сімей, що отримали тілесні ушкодження середньої тяжкості внаслідок воєнних дій на території України з 24.02.2022;

— адвокатам, які є батьками-одиначками та не мають засобів до існування внаслідок початку воєнних дій на території України з 24.02.2022 та за відсутності доходу.

У третю чергу благодійна допомога надається:

— адвокатам та дітям адвокатів, які потребують постійного прийому життєво необхідних лікарських препаратів та не мають засобів для придбання таких препаратів.

Для отримання благодійної допомоги адвокати, які постраждали внаслідок воєнних дій на території України, можуть звернутися із заявою у довільній формі на електронну адресу orekup@unba.org.ua. До заяви рекомендовано долучати документи, інформацію на підтвердження фактів, викладених у заяві.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ НААУ, РАУ ВАЛЕНТИН ГВОЗДІЙ ВЗЯВ УЧАСТЬ У ВЕСНЯНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ ЕСВА

Воєнні злочини, а також злочини проти людяності у контексті війни в Україні стали предметом обговорення адвокатів на весняній конференції Європейської асоціації адвокатів з кримінального права (ЕСВА).

Захід проходив у Варшаві (Польща) 6 травня 2023 року за участю адвокатів з тридцяти однієї країни, включаючи Україну.

Під час тематичної панельної дискусії заступник Голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** представив доповідь, присвячену проблемам та перспективам притягнення винних до кримінальної відповідальності за міжнародні злочини, що вчиняються на території України.

Зокрема, він зауважив, що сьогодні є всі ознаки вчинення на території України чотирьох найтяжчих міжнародних злочинів, які визначені у Римському статуті Міжнародного кримінального суду: злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочину агресії. Для того, щоб покарати всіх злочинців, надзвичайними є не лише проведення ефективного розслідування та правильна кваліфікація їхніх діянь, а й створення дієвого механізму притягнення до відповідальності.

Адже притягнення до відповідальності всіх винних — це не лише питання відновлення справедливості для постраждалих українців, а й виклик для усього цивілізованого світу у боротьбі за дотримання міжнародного правопорядку. Зокрема, недопущення практики використання війни як безкарного способу вирішення міждержавних спорів та задоволення амбіцій держав-агресорів.

Зважаючи на те, що ці злочини не мають строку давності та є об'єктом універсальної юрисдикції, є підстави сподіватися, що правосуддя здійсниться щодо всіх винних осіб незалежно від того, скільки часу на це знадобиться та де ці особи будуть знаходитися.

Участь у цій панельній дискусії також взяли голова ЕСВА Вінсент Асселіно та президент Асоціації адвокатів Міжнародного кримінального суду Марі-Елен Пруль.

На інших сесіях весняної конференції ЕСВА обговорювалися проблеми захисту прав людини, верховенства права та незалежності юридичної професії.

Нагадаємо, минулорічна конференція була присвячена темам конфіскації та арешту активів у кримінальному провадженні, діяльності європейської прокуратури та відносинам адвокат — клієнт.

Довідково: Європейська асоціація адвокатів з кримінального права (European Criminal Bar Association, ЕСВА) — це асоціація, членами якої є незалежні адвокати з країн — членів Європейського Союзу та Ради Європи, а також з інших країн.

Асоціація була заснована в 1992 році і з того часу стала провідною організацією адвокатів у Європі. Вона об'єднала адвокатів у кримінальних справах та експертів з кримінального права в Європі, які захищають фундаментальні права осіб, що перебувають під слідством, підозрюваних, обвинувачених, а також засуджених осіб.

УКРАЇНСЬКІ АДВОКАТИ ЗМОЖУТЬ ПРАКТИКУВАТИ У ЛИТВІ

До юридичної практики у Литовській Республіці допустять українських адвокатів. Вони працюватимуть у галузях українського та міжнародного публічного права. Щоправда, участь у судових засіданнях можна буде брати спільно із литовським колегою.

Відповідний проєкт Закону № 23-4484 про внесення змін до деяких статей Закону про адвокатуру був зареєстрований у Литовському Сеймі та оприлюднений на його офіційному сайті.

Згідно із документом, аби займатися адвокатською діяльністю у Литві, зокрема, надавати консультації, українцям доведеться подати заяву про включення до Реєстру адвокатів з третіх країн (Trečiųjų šalių teisininkų sąrašas). Потрапивши до реєстру, який охоплює країни, що не є членами Європейського Союзу, українські адвокати отримають у Литві правовий статус, на який поширюватимуться гарантії адвокатської діяльності у цій країні.

Законопроект готували у Міністерстві юстиції країни. До законотворчої роботи на стадіях підготовки тексту документа та його наступного публічного обговорення долучалися **Представник НААУ у Литовській Республіці Сергій Бедрига** та **юрист ГО «Український центр захисту трудових прав» Сергій Карасьов**.

«В ході підготовки пропозицій до проєкту, зокрема, ми звернули увагу розробників на положення ст. 59 українського Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність, згідно з якою під час надання правових послуг в Україні зареєстрований іноземний адвокат має всі права та обов'язки адвоката, а також користується професійними гарантіями, передбаченими законом, — зауважив Сергій Бедрига. — Ми вважали вкрай важливим запропонувати аналогічне формулювання в Законі Литовської Республіки. Адже включення особи до Реєстру адвокатів третіх країн не матиме жодного значення без наявності відповідних професійних гарантій адвокатської таємниці, незалежності, права на отримання інформації для захисту клієнта (адвокатського запиту) тощо».

Нагадаємо, Україна є членом Світової організації торгівлі та, згідно з документами СОТ, її країни-учасниці зобов'язані створити умови членам для вільного доступу, у тому числі на юридичний ринок. Україна свої зобов'язання в цьому контексті виконала ще у 2015 році, розробивши та впровадивши механізм, що дозволяє іноземним адвокатам практикувати в Україні, хоча і з розумними обмеженнями, що є звичайною світовою практикою. За загальним правилом, українські адвокати в іноземних юрисдикціях мають право практикувати українське право, а також міжнародне публічне право.

Очікується, що зміни до закону на базі запропонованого проєкту будуть ухвалені восени цього року.

ЗДОЛАТИ ПРОБЛЕМУ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ ДОПОМОЖЕ ДОСВІД МОЛДОВИ

У своїй роботі українські та молдовські адвокати стикаються із схожими порушеннями професійних гарантій, зокрема — ототожненням з клієнтом. Відтак, наявний досвід у подоланні подібних негативних явищ може стати корисним для інститутів адвокатури обох країн.

Можливість спільного напрацювання рішень стала предметом робочої зустрічі, участь у якій взяли **заступник Голови Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ Юрій Григоренко, президент Спільки адвокатів Республіки Молдова Дорін Попеску та декан Кишинівської колегії адвокатів Олександр Цуркан.**

Під час заходу, який відбувся 26 квітня у столиці Молдови, сторони обговорили поточний стан дотримання професійних прав та гарантій адвокатської діяльності, а також окремі аспекти забезпечення незалежності адвокатської професії.

«Коли стороні обвинувачення бракує законних інструментів доведення вини підозрюваного (особливо у гучних справах, що набувають суспільного розголосу), процесуальні опоненти іноді вдаються до тиску на адвокатів. Як виявилось, форми тиску, а також методи протидії цим проявам, багато в чому схожі для української та молдовської правових систем, — прокоментував підсумки зустрічі Юрій Григоренко. — Відтак, обмін кращими практиками захисту наших професій-

них прав, які зрештою забезпечують незалежність адвокатури, вивчення досвіду співпраці з міжнародними профільними правовими організаціями — усе це може стати в нагоді органам адвокатського самоврядування як України, так і Республіки Молдова».

Нагадаємо, згідно з п. 18 Основних положень про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам 1 серпня 1990 року, адвокати не повинні ідентифікуватися з клієнтами та їх справами у зв'язку з виконанням професійних обов'язків. Водночас на практиці ця норма часто ігнорується. Проблема на професійному рівні обговорювали у Національній асоціації адвокатів України під час круглого столу «Порушення професійних гарантій адвоката в частині ототожнення з клієнтом».

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА КВІТЕНЬ — ТРАВЕНЬ 2023 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Положеннями статей 397 — 400 Кримінального кодексу України визначена кримінальна відповідальність за втручання у діяльність, погрози чи насильство щодо адвоката. Також цими статтями передбачена відповідальність за умисне пошкодження майна та посягання на життя адвоката.

Комітет у межах своїх повноважень звернувся до Офісу Генерального прокурора, який визначає єдиний порядок формування звітності про стан кримінальної протиправності і роботу прокурора, щодо надання статистичної інформації по результатах досудових розслідувань за цими статтями.

21 квітня від Офісу Генерального прокурора надійшла статистична звітність за 2021 та 2022 роки. Відповідно до статистичних даних за 2021 та 2022 роки було зареєстровано 344 кримінальних провадження за статтями 397 — 400 КК України, однак тільки у 3 справах повідомлено про підозру, серед яких у 2 обвинувальний акт передано до суду.

Безкарність за такі види злочину призводить до порушень професійних прав та гарантій адвокатів. За відсутності обвинувальних вироків та реальних строків ув'язнень, порушення гарантій Адвокатури України в особі кожного адвоката не припиниться.

Посилання на статистичні дані: URL: surl.li/grccj.

Комітету від слідчого управління Головного управління Національної поліції у місті Києві надійшло повідомлення про наміри провести слідчу (розшукову) дію за адресою реєстрації місця проживання адвокатів, що обліковуються за Радами адвокатів Хмельницької та Дніпропетровської областей.

3 травня представники Комітету — **Гудзера Тарас, Бернацький Іван та Логвинський Олексій**, керуючись рішенням Ради адвокатів України № 6 від 28.01.2022, з метою дотримання гарантій, передбачених статтею 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», вирушили на місце проведення обшуку.

Прибувши за вказаною адресою, вони встановили, що адвокати професійної діяльності не здійснюють та матеріалів, що містять адвокатську таємницю, не зберігають. Після цього до обшуку долучився адвокат, який надає правову допомогу за договором. Під час проведення слідчої (розшукової) дії порушень не виявлено.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/f64KpN7.

Комітету від прокурора Офісу Генерального прокурора надійшло повідомлення про те, що Головним слідчим управлінням Національної поліції України здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні за фактом вимагання. В ході досудового розслідування виникла необхідність у проведенні ряду слідчих дій у офісному центрі, де здійснюють професійну діяльність адвокати.

5 травня члени чергової групи представників Комітету — **Левадний Олександр** та **Соронович Андрій** вирушили на місце проведення обшуку.

Представниками Комітету було виявлено технічну неточність в ухвалі слідчого судді. Учасниками обшуку було прийнято рішення упевнитись, що в кабінетах здійснюють діяльність саме адвокати. Після візуального огляду кабінету адвокатів правоохоронці продовжили обшук приміщень, які не знаходяться в їхньому володінні. Адвокатську таємницю не порушено, професійні права та гарантії дотримано.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/r64KkDV.

Комітету надійшло повідомлення, що у провадженні Подільського управління поліції Головного управління Національної поліції у м. Києві перебуває кримінальне провадження, відомості щодо якого внесено до ЄРДР за ознаками вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України. В ході досудового розслідування виникла необхідність у проведенні обшуку за місцем проживання адвоката, який обліковується за Радою адвокатів міста Києва.

10 травня представники Комітету — **Левадний Олександр** та **Бойко Галина** вирушили на місце проведення обшуку.

В ході проведення обшуку було вилучено мобільний телефон та ноутбук адвоката, які містять інформацію, що становить адвокатську таємницю. Представники Комітету заперечували проти цього та відповідні зауваження залишили у протоколі обшуку. Адвокату, який є власником технічних приладів, було повідомлено рекомендації щодо звернення в Комітет та подальшого відстоювання професійних гарантій.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/S64KSTm.

Продовжуючи аналіз роботи кримінальної юстиції в частині притягнення до відповідальності порушників гарантій Адвокатури в особі кожного окремого адвоката, Комітет отримав статистичні відомості

від Державної судової адміністрації України за 2021 — 2022 роки.

Відповідно статистика свідчить, що дуже мало проваджень перебуває саме за «адвокатськими статтями» у судах. Більше того, за статтями 397 та 400 КК України протягом двох років вироків взагалі не виносилось.

Стаття 398 КК України, якою передбачена відповідальність за погрозу чи насильство щодо захисника, є «найпопулярнішою». У 2021 році на розгляді в судах перебувало 17 проваджень, серед яких винесено 4 вирокі. А у 2022 році за ст. 398 КК України перебувало 12 проваджень, у яких постановлено 3 вирокі.

Ці обставини наводять на висновки, що в масштабі щоденних скандальних порушень професійних прав та гарантій адвокатів на території всієї України 4 вирокі на рік є нікчемним показником. Побиття адвокатів у будівлях суду, вилучення інформації, що становить адвокатську таємницю, ототожнення адвокатів з клієнтами та інші порушення не тягнуть за собою реальну відповідальність. Як наслідок, під загрозою перебуває не тільки інститут адвокатури в Україні, а й кожна особа, якій надається правова допомога.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/F64Lhh2.

16 травня надійшло три повідомлення, що управлінням СБ України у Полтавській області, ДБР та НАБУ планується проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій у володіннях адвокатів.

Два представники Комітету — **Ломанов Денис** та **Бернацький Іван** вирушили на місце проведення працівниками СБУ обшуку у адвоката, який

обліковується за Радою адвокатів міста Києва. Представниками Комітету порушень адвокатської таємниці чи професійних гарантій адвоката не виявлено.

Член Комітету **Захаров Артем** вирушив за адресою проведення працівниками ДБР тимчасового доступу до документів, які перебувають у володінні адвоката. В ході проведення заходу забезпечення кримінального провадження, матеріали, що містять інформацію з адвокатською таємницею, не оглядалися. Представник Комітету порушень правоохоронцями професійних прав та гарантій адвокатів не виявив.

Також **Черевко Артем** забезпечив присутність Комітету під час проведення детективами НАБУ обшуку у офісному приміщенні адвокатського об'єднання, адвокати якого обліковуються за Радою адвокатів міста Києва та Донецької області. Правоохоронцями було порушено вимоги ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та проведено невідкладний обшук у адвокатів без належної ухвали слідчого судді. Окрім цього, під час проведення слідчої (розшукової) дії було вилучено документи з адвокатського дос'є. Зауваження долучено до протоколу обшуку.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/B64LNFA.

Комітету надійшло повідомлення, що Головним слідчим управлінням Національної поліції України на території міста Києва заплановано проведення слідчих дій відносно адвокатів, які обліковуються за Радою адвокатів міста Києва.

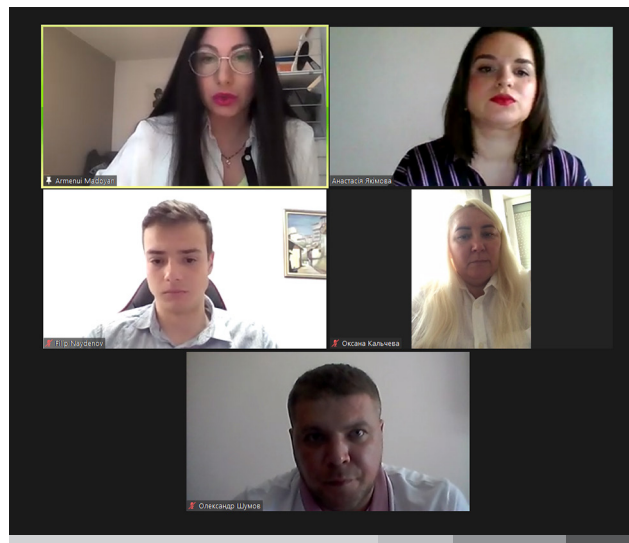
18 травня три представники Комітету — **Федоренко Ігор**, **Юрченко Олег** та **Бойко Галина**, керуючись рішенням Ради адвокатів України № 6 від 28.01.2022, з метою дотримання гарантій, передбачених статтею 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», вирушили на місця проведення обшуків.

В ході проведення слідчих (розшукових) дій за адресами проживання, здійснення професійної діяльності, а також транспортних засобах адвокатів, інформацію, що містить адвокатську таємницю, вилучено не було.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/564ZfpM.

КОМІТЕТ З МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

18 травня відбувся круглий стіл на тему «Соціальні права громадян України, що вимушено виїхали у Республіку Болгарія». Ініціатором заходу виступив адвокат і представник НААУ у Республіці Болгарія **Олександр Шумов**.

Він виступив з вітальним словом і представив учасників круглого столу, серед яких: **Мадоян Арменуї** — українська бізнесвумен, яка тривалий час працює в Болгарії; **Філіп Найденов** — провідний фахівець з питань надання послуг із вивчення болгарської мови; **Анастасія Якімова** — член Центру трудових прав та соціального забезпечення ВША; **Олександр Попов** — представник однієї з найбільших страхових компаній у м. Софія. Представник НААУ у Болгарії розповів про найважливіші проблемні аспекти переїзду у Болгарію на постійне місце проживання, після чого він поділився своїми контактами та запропонував допомогу.

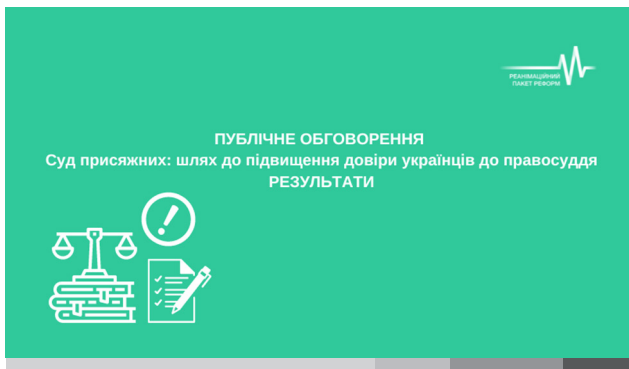
Трансляція круглого столу доступна для перегляду за посиланням: URL: cutt.ly/E64XCIB.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

27 квітня членкиня Ради Комітету **Ася Тарасова** взяла участь у експертному обговоренні Коаліції Реанімаційного Пакета Реформ на тему «Суд присяжних: шлях до підвищення довіри українців до правосуддя».

Під час зустрічі обговорювалися: стан впровадження інституту суду присяжних в Україні, перспективи впровадження суду присяжних в Україні та пов'язані законопроекти, зокрема: 3843/3844/3845; 4190/4191/4192; 2710-1/2709-1.

Учасники обговорення зазначили, що хоч під час війни тема впровадження класичної моделі суду присяжних може здаватися не на часі, все ж необхідно

продовжувати реформи. Відповідне законодавче регулювання функціонування суду присяжних може стати важливою ланкою судової реформи.

У травні Комітет оголосив про наміри розширити команду. Так, на сайті НААУ було опубліковано запрошення долучитися до роботи Комітету.

Якщо ви бажаєте долучитись до роботи Комітету, просимо надсилати резюме та мотиваційний лист на електронну пошту НААУ: info@unba.org.ua.

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА

Комітет підготував дванадцятий за рахунком інформаційний дайджест, який охоплює огляд законодавства, судової практики та наукових публікацій у I кварталі 2023 року.

У бюлетені представлені:

- новели законодавства (Закон від 12.01.2023 № 2858-IX про внесення змін до КПК, постанова Кабміну від 06.01.2023 №11);
- перелік законопроектів, внесених до Верховної Ради;
- висновки та огляд практики Верховного Суду у справах щодо поділу майна подружжя, стягнення

аліментів, визначення місця проживання дитини, міжнародного викрадення дітей, визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав, видачі обмежувальних приписів;

— практика Європейського суду з прав людини (справи «Федотова та інші проти Росії», «У проти Франції»;

— перелік дисертацій та наукових публікацій.

Більш детально за посиланням: URL: bit.ly/3BBCVvT.

Комітет та Центр «Адвокат дитини» Вищої школи адвокатури НААУ підготували **рекомендації з питань усиновлення дитини, яка проживає в Україні, для іноземних громадян і громадян України, які постійно перебувають за кордоном**.

Внаслідок збройної агресії росії проти України кількість дітей, які залишилися без батьківського піклування, постійно зростає. Багато небайдужих, не лише українців, а й іноземців, хочуть допомогти та подбати про дітей, які втратили батьків чи потребують опіки.

Саме тому сьогодні питанню усиновлення привертається велика увага. З початку війни процес усиновлення було призупинено. Це було спровоковано ризиками для інтересів дітей, адже виконати повну процедуру було вкрай важко.

Переглянути рекомендації можна мовами:

— українською: URL: bit.ly/450сЕ7Q.

— англійською: URL: bit.ly/3MySD11.

На ресурсах Вищої школи адвокатури НААУ опубліковані:

1) **статті членів Ради та регіональних представників:**

— **Людмила Гриценко**

«Зупинення провадження в цивільній справі та принцип найкращих інтересів дитини». *Перегляд: URL: bit.ly/3Oemptj.*

«Удосконалення законодавства про притягнення одного з батьків дитини до кримінальної відповідальності» (підсумки круглого столу). *Перегляд: URL: bit.ly/3BDzbd2.*

— **Ганна Гаро**

«Сімейна конституція: тренд чи реальна потреба?» (підсумки заходу). *Перегляд: URL: bit.ly/3lfbkWE.*

— **Людмила Гретченко**

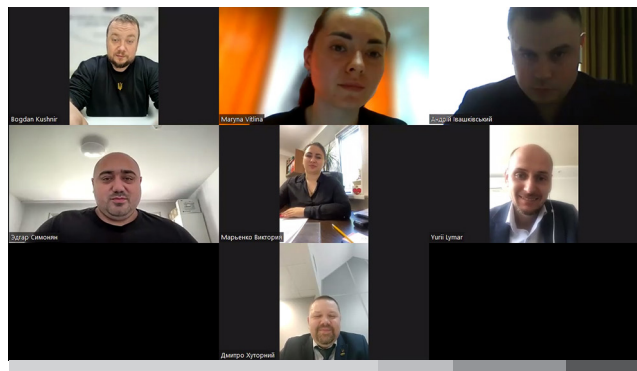
«Практичні аспекти відшкодування шкоди, завданої булінгом, в огляді судової практики» (підсумки вебінару). *Перегляд: URL: bit.ly/3MzjPwt.*

2) відповіді членів Ради Комітету на запитання адвокатів:

— **відповідає Інна Тута:** Діти вивезені після 24.02.2022 за кордон: звертатися виключно із заявою про повернення дітей в Україну? *Відповідь: URL: bit.ly/3pO5Qdu.*

КОМІТЕТ З АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

17 травня відбулося онлайн-засідання Комітету, на якому було представлено новий склад Ради Комітету та анонсовано вебінар на тему «Допоміжні онлайн-нові сервіси для адвокатів. Використання месенджерів та мобільних застосунків у роботі».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

13 травня членкиня Ради Комітету **Тетяна Рабко** провела майстер-клас «Електронний суд. Ознайом-

лення із матеріалами справи та оскарження судових рішень».

На ресурсах ВША НААУ було опубліковано тематичні публікації **Тетяни Рабко**:

— **Довіреність.** Алгоритм формування довіреності від імені юридичної особи в підсистемі «Електронний суд»: *URL: surl.li/hexxw;*

Електронне судочинство

HSA | HIGHER SCHOOL OF ADVOCACY

Щодо не реєстрації суб'єктом владних повноважень офіційної електронної адреси в ЄСІТС. Огляд судової практики

Підготувала Тетяна Рабко

— **Щодо не реєстрації суб'єктом владних повноважень офіційної електронної адреси в ЄСІТС. Огляд судової практики:** *URL: surl.li/hexyb.*

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

21 квітня Голова Комітету **Олександр Вознюк** взяв участь у засіданні круглого столу на тему: «Рівень пенсійного забезпечення пенсіонерів та осіб з інвалідністю в Україні у порівнянні з країнами Європейського Союзу», організованому Комітетом ВРУ з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів.

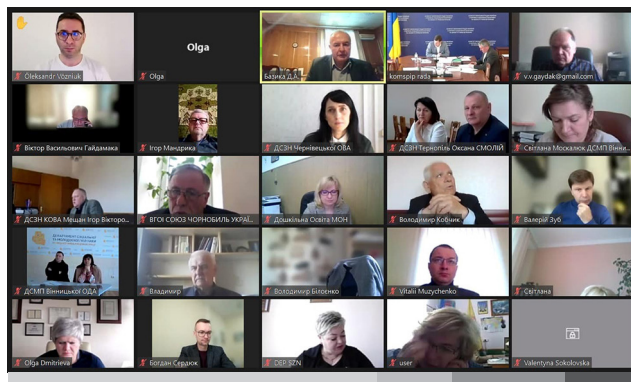
Під час дискусії обговорювалися питання накопичувальної пенсійної системи в Україні, прожиткового мінімуму, сплати єдиного внеску, а також питання обчислення трудового стажу осіб, які наразі перебувають за кордоном.

«На даний час велика кількість людей, у тому числі з інвалідністю, перебувають за кордоном. Деякі з них живуть і працюють в країнах Європейського Союзу. Однак їх трудовий стаж може бути не врахований нашою державою, так як угоди про соціальне забезпечення з багатьма країнами не ратифіковані, як, наприклад, Угода між Україною та Федеративною Республікою Німеччина.

Тому у першу чергу слід виконувати державні угоди, які підписує Україна, та своєчасно ратифікувати їх. Це стосується захисту прав кожної людини, яка працює за кордоном і сплачує податки та збори в країнах ЄС.

Врахування державою трудового стажу, який люди набули за кордоном, стане важливим кроком для повернення в майбутньому цих осіб до України», — вказав Олександр Вознюк.

24 квітня в режимі відеоконференції Голова Комітету **Олександр Вознюк** взяв участь у засіданні круглого столу на тему: «Формування та реалізація державної політики у галузі соціального захисту

осіб, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи», який організований Комітетом ВРУ з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів під головуванням народного депутата Олега Арсенюка.

На заході були присутні також народні депутати України, представники ЦОВВ, Уповноваженого ВРУ з прав людини, ПФУ, Фонду соціального страхування, наукових установ, громадських організацій.

Учасники обговорили проблемні питання, пов'язані з виконанням положень Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», та можливі шляхи подолання кризової ситуації.

Під час діалогу **Олександр Вознюк** озвучив основні акценти, необхідні для забезпечення гарантій захисту цих осіб:

- своєчасне медичне обстеження та надання якісної медичної допомоги особам, які ліквідовували аварію;
- запровадження медичного страхування;
- першочерговість виконання судових рішень на користь осіб, які були ліквідаторами на Чорнобильській АЕС;
- надання можливості організовувати власну справу;
- забезпечення гідної пенсії.

КОМІТЕТ З МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

НААУ направила до Міністерства охорони здоров'я України зауваження та пропозиції до проєкту наказу МОЗ «Про порядок контролю та клініко-експертну оцінку якості надання медичної допомоги та медичного обслуговування».

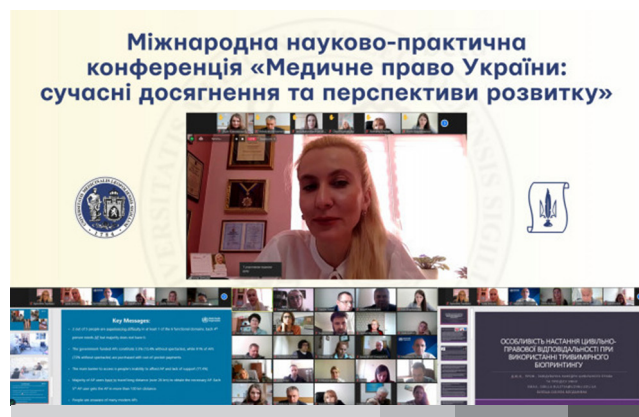
Правовий аналіз здійснено Комітетом медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ.

Доцільність затвердження такого наказу МОЗ прокоментувала д. ю. н., професор, Голова Комітету **Ірина Сенюта**: «На сайті МОЗ України для публічного обговорення оприлюднено проєкт наказу «Про порядок контролю та клініко-експертну оцінку якості надання медичної допомоги та медичного обслуговування». Аналіз цього проєкту дає підстави стверджувати про численні недоліки та контрверзи документа, які резонуватимуть на практиці, поглиблюватимуть проблеми з дотриманням прав людини у сфері охорони здоров'я і породять кризу відомчого контролю якості медичної допомоги».

З детальними зауваженнями та пропозиціями можна ознайомитися за посиланням: URL: bit.ly/3M9GU7L.

24 квітня кафедра медичного права ФПДО Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького спільно з Комітетом за підтримки ГО «Фундація медичного права та біоетики України» провели міжнародну **науково-практичну конференцію на тему «Медичне право України: сучасні досягнення та перспективи розвитку»**, присвячену 10-річчю з дня створення першої в Україні кафедри медичного права.

Відкрила захід завідувач кафедри медичного права Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, голова Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ, д. ю. н., професор **Ірина Сенюта**, яка привітала учасників з ювілеєм кафедри, поділилася спогадами про день створення кафедри і відкрила конференцію.

На конференції своїм досвідом ділилися міжнародні експерти та провідні вітчизняні фахівці

у сфері медичного права. Зокрема, професор Бакинського державного університету та Азербайджанського медичного університету, д. м. н. та д. ю. н. **Вугар Мамадов**, який презентував нормативне підґрунтя та стан впровадження допоміжних технологій в Азербайджані, вказав на існуючі проблеми у цій сфері та наголосив на шляхах їх подолання. Завідувач кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет», д. ю. н., професор **Сібілла Булеца** висвітлювала дослідження у сфері тривимірного біопринтингу. Досліджуючи питання відповідальності за використання таких новітніх технологій, доповідачка звернула увагу на необхідності поділу суб'єктів відповідальності на три групи: розробника, власника і користувача. Доцент школи Гілinsa Глобального університету громадського здоров'я в Північній Кароліні, д. ю. н. **Дін Гаріс** розповів про проблематику нормативного балансу права на аборт, врегульованого законами на федеративному рівні та на рівні штатів.

Підсумовуючи, голова оргкомітету **Ірина Сенюта** подякувала усім присутнім за участь у конференції, плідні дискусії та яскраві доповіді, за любов до медичного права та гостювання на святі науки медичного права. Слова вдячності лунали ректорові та науково-педагогічному і студентському колективам Університету за спільнодію у розвитку національного медичного права, а також ЗСУ, завдяки яким можна спільно творити правову медицину в Україні, яка є важливою складовою правової держави. Відзначила, що незабаром буде опублікована збірка статей, присвячених цій ювілейній події.

Запис конференції за посиланням: URL: bit.ly/3pPzv63.

Активності членів Комітету в період 20 квітня — 20 травня

20 квітня Вікторія Валах брала участь у Школі сімейного права у ННІ права Державному податковому університеті та виступила з доповіддю на тему «Представництво та захист прав дітей у медичних правовідносинах».

28 квітня Ірина Сенюта брала участь у XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Правове забезпечення соціальної сфери» в Національному університеті «Одеська юридична академія» та виступила з темою «Медичне право України: новельні нормопроектні підходи».

28 квітня Наталія Чорновус провела семінар для адвокатів Тернопільської області на тему «Судово-медична експертиза».

8 травня Ірина Сенюта провела лекцію для студентів-практикантів Вищої школи адвокатури НААУ, які навчаються у Національному університеті «Києво-Могилянська академія».

10 травня Юлія Миколаєць провела вебінар на тему «Робота медсестри з паперовими та електронними документами» в рамках онлайн-конференції «Зразкова медсестра: як організувати роботу за новими вимогами законодавства», присвяченої Всесвітньому дню медичних сестер.

18 травня Оксана Вітязь провела вебінар для адвокатів на базі Вищої школи адвокатури на тему «Лікарська таємниця».

Telegram-канал для лікарів, як додаткове джерело обміну інформацією

Вікторія Валах разом з регіональним представником в Одеській області — **Наталією Маркочевою** створили та ведуть telegram-канал «Комітет медичного права НААУ в Одеській області», в якому щодня для лікарів Одеської області висвітлюються новини у сфері медичного права, надаються консультації тощо.

Підготовка тематичних статей та публікацій

1. Сенюта І. Я. Порушення прав жінок на медичну допомогу в умовах воєнного стану. Дослідження в межах проєкту «Гендерний вимір війни». 2023. С. 52-61. URL: bit.ly/3BEbIsi.

2. Валах В. В. Підготовлено коментар для ВША НААУ щодо онлайн-курсу Ради Європи за програмою HELP «Основні принципи захисту прав людини у сфері біомедицини» URL: bit.ly/3pOb1Kq.

3. Миколаєць Ю. М. Підготовлено коментар для розміщення на сайті Вищої школи адвокатури НААУ з відповіддю на запитання «Чи має право пацієнт фотографувати свою медичну карту?» URL: bit.ly/3okxxtT.

4. Шкаленко Є. В. Підготовлено коментар для розміщення на сайті Вищої школи адвокатури НААУ з відповіддю на запитання «Як отримати інформовану згоду на медичне втручання від пацієнтів із вадами зору?» URL: bit.ly/3loyyUq.

КОМІТЕТ З КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

НААУ направила до Верховної Ради України заваження та пропозиції до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури оскарження у сферах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань (щодо судового контролю в сфері державної реєстрації)» (реєстр. № 9156-1 від 13.04.2023). Відповідний правовий аналіз здійснили комітети з господарського права та процесу, з цивільного права та процесу НААУ.

Метою законопроєкту є посилення гарантій захисту законних прав та інтересів громадян і розвитку бізнесу в Україні та встановлення механізмів домірного втручання держави у право власності; створення законодавчих передумов для посилення гарантій захисту державою права власності фізичних та юридичних осіб на нерухоме майно, корпоративних прав, права власності на частку у статутному капіталі юридичної особи; розвитку та спрощення для громадян процедури вчинення нотаріальних дій; продовження руху у напрямку реформування найбільш важливих сфер суспільного життя з урахуванням досвіду інших країн та вивчення проблемних ситуацій в Україні.

НААУ вважає, що законопроєкт № 9156-1 потребує доопрацювання, а саме комплексного аналізу запропонованих змін та їх можливих наслідків, у тому числі із урахуванням наданих НААУ зауважень і пропозицій.

У проєкті Закону чітко не визначено алгоритму дій при порушенні прав осіб у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень та в сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань, що зі свого боку може викликати конфлікт між судами щодо визначення підсудності.

Крім того, законопроєкт не містить розмежування випадків для звернень до судів з відповідною юрисдикцією. І вже на етапі визначення учасників справ виникає конфлікт із суб'єктною юрисдикцією.

З детальними зауваженнями та пропозиціями можна ознайомитися за посиланням: URL: bit.ly/3Meyl62.

КОМІТЕТ З ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Якщо під час дорожньо-транспортної пригоди потерпілий не отримує безпосередньо страхові виплати, а кошти спрямовуються платнику податку на ремонт застрахованого об'єкта, то розрахунок суми виплати має бути спрямований з урахуванням податку на додану вартість.

Про це, зокрема, йдеться в огляді судової практики у справах щодо дорожньо-транспортних пригод, підготовленому Комітетом.

В огляді відображено практику Верховного Суду щодо відповідальності страховика і винної особи в ДТП, належного позивача і відповідача у справі, строків звернення про виплату страхового відшкодування, відшкодування ПДВ, фізичного знищення транспортного засобу, відшкодування шкоди, завданої особою, яка керувала службовим ТЗ, відповідальності МТСБУ, стягнення 3 % річних, індексу інфляції та пені, шкоди, заподіяної життю, здоров'ю, і втраченого доходу внаслідок утрати працездатності, відповідальності внаслідок неналежного утримання дороги.

Детальніше з напрацюваннями Комітету можна ознайомитися за посиланням: URL: bit.ly/3o9l0Za.

КОМІТЕТ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

На ресурсах Вищої школи адвокатури НААУ опубліковані:

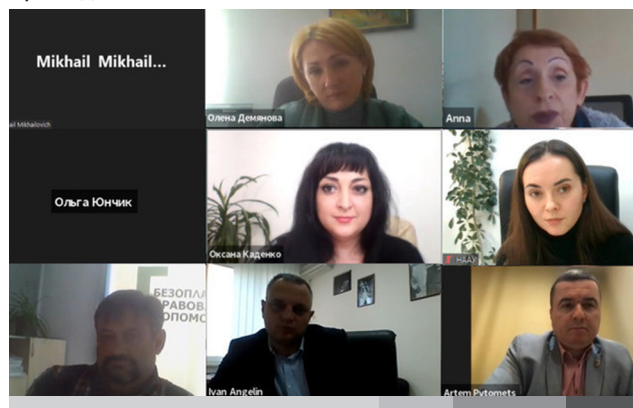
1) відповіді членів Ради Комітету на запитання адвокатів:

Відповідає Сергій Барбашин: «Як правовий режим воєнного стану впливає на строки здійснення прав інтелектуальної власності?» Відповідь: URL: bit.ly/3MzIWAz.

Відповідає Сергій Барбашин: «Як торговельна марка визнається добре відомою в Україні?» Відповідь: URL: bit.ly/45bHo67.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

26 квітня відбулося онлайн-засідання Комітету. Приводом став лист від Міністерства юстиції України щодо надання позиції НААУ до проєкту постанови КМУ «Про внесення змін до деяких постанов КМУ щодо питань функціонування системи надання безоплатної правової допомоги». Зокрема, під час засідання було розглянуто звернення адвоката Гержової Г. Г., здійснено аналіз заходів захисту адвокатів, які надають БВПД у кримінальних провадженнях на стадії спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження.

За результатами зустрічі було напрацьовано звернення до Прем'єр-міністра України щодо невідкладного створення робочої групи за участю Кабінету Міністрів України, НААУ, Міністерства юстиції України та координаційного центру з надання правової допомоги для обговорення та прийняття узгоджених рішень з питань надання БПД. Також члени Ради Комітету одностайно підтримали позицію КМУ, висловлену у постанові «Про внесення змін до деяких постанов КМУ щодо питань функціонування системи надання безоплатної правової допомоги» щодо надання дозволу адвокатам, які співпрацюють з системою БПД, не дотримуватися комендантського часу під час виконання доручень центрів.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

19 травня у межах діяльності Комітету відбувся вебінар на тему «Пошук скаргів: розшук активів і звернення стягнення на них у транскордонному контексті».

Ініціаторами виступили Українська арбітражна асоціація та Арбітражна комісія ICC Ukraine

Ukrainian Arbitration Association ICC Ukraine НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ 19 травня 2023 17:00 (Київ)

ПОШУК СКАРБІВ: РОЗШУК АКТИВІВ І ЗВЕРНЕННЯ СТАГНЕННЯ НА НИХ У ТРАНСКОРДОННОМУ КОНТЕКСТІ

СПІКЕРИ МОДЕРАТОРИ

ДМИТРО МАРЧУКОВ ОЛЕНА ГОЛОВЧУК ОЛЕНА ПЕРЕПЕЛИНСЬКА АННА ГІЯР САЖКО

І Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати.

Спікерами заходу стали: юрист Gateley Legal Олена Головчук та партнер Integrates, керівник практики вирішення транскордонних судових спорів Дмитро Марчуков.

Модерували вебінар голова Комітету, президент УАА, голова Арбітражної комісії ICC Ukraine **Олена Перепелинська** та член Ради Комітету, член Правління УАА, член Арбітражної комісії ICC Ukraine **Анна Гіяр Сажко**.

КОМІТЕТ З АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

На ресурсах Вищої школи адвокатури НААУ опубліковані:

1) відповіді членів Ради Комітету на запитання адвокатів:

Відповідає Дмитро Навроцький: «Чи можна зараз розпакувати земельну ділянку для фермерського господарства?» *Відповідь:* URL: bit.ly/3MdoTp1.

Відповідає Олексій Янушевський: «Чи може використати спадкоємець (позивач) своє право на отримання безоплатно у власність землі в порядку ст. 118

Відповіді на питання HSA HIGHER SCHOOL OF ADVOCACY

Земельна ділянка комунальної власності, знаходиться на території ведення бойових дій, цільове призначення – для ведення товарного с/г виробництва. Селищна військова адміністрація додатково угодою на підставі розпорядження продовжує дію договору оренди цієї земельної ділянки строком на 1 рік у березні 2023 року. Чи можна взяти для реєстрації такі документи?

Підготував Олексій Янушевський

ЗКУ?» *Відповідь:* URL: bit.ly/3BFdR6Z.

Відповідає Олексій Янушевський: «Реєстрація земельної ділянки комунальної власності, що знаходиться на території ведення бойових дій» *Відповідь:* URL: bit.ly/456WjhP.

Відповідає Олексій Янушевський: «Чи могла сільська рада до прийняття закону про дерегуляцію, винести рішення про передачу в оренду земельної ділянки?» *Відповідь:* URL: bit.ly/3pM5Men.

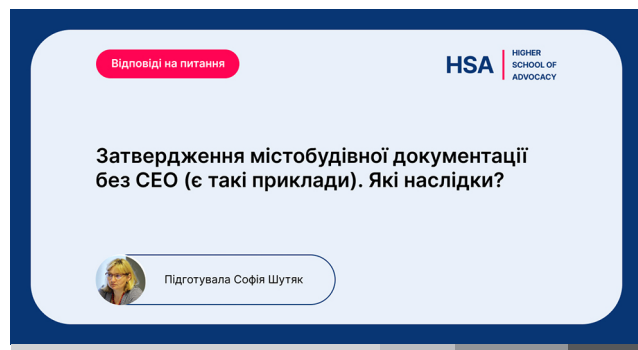
Відповідає Віктор Кобилянський: «Чи можна на орендованій земельній ділянці з угіддя рілля посадити горіх?» *Відповідь:* URL: bit.ly/3MyJhCj.

Відповідає Віктор Кобилянський: «Чи можуть громадяни в судовому порядку визнати право власності на земельні ділянки без проєкту землеустрою?» *Відповідь:* URL: bit.ly/45IFm3t.

Відповідає Софія Шутяк: «Затвердження містобудівної документації без CEO (є такі приклади). Які наслідки?» *Відповідь:* URL: bit.ly/3WrsyEF.

Відповідає Дмитро Навроцький: «Чи може засновник ФГ придбати земельну ділянку на праві постійного користування, якщо таке право вже зареєстровано?» *Відповідь:* URL: bit.ly/433nnwB.

Щотижневий огляд практики Верховного Суду від **Дмитра Навроцького** (01.04.2023 — 07.04.2023). *Перегляд:* URL: bit.ly/3WdVK1r.

Щотижневий огляд практики Верховного Суду від **Дмитра Навроцького** (08.04.2023 — 15.04.2023). *Перегляд:* URL: bit.ly/41KWMTK.

Щотижневий огляд практики Верховного Суду від **Дмитра Навроцького** (24.04.2023 — 30.04.2023). *Перегляд:* URL: bit.ly/42F1dRs.

КОМІТЕТ З ТРУДОВОГО ПРАВА

Фото_20-25

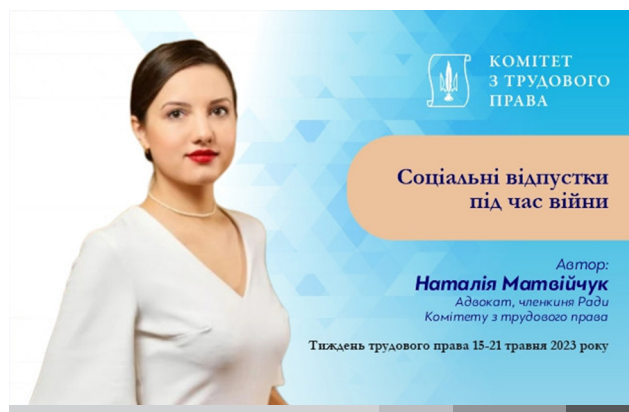
З 15 по 21 травня 2023 року в НААУ за ініціативи Комітету проводився тиждень трудового права.

У рамках тижня трудового права на офіційному сайті НААУ публікувалися статті членів Ради Комітету,

присвячені актуальним на сьогодні питанням і викликам галузі трудового права:

— «Як звільнитися з роботи: 6 FAQ працівників, що виїхали за кордон». Автор Ганна Лисенко, URL: surl.li/hexni;

— «Додаткова відпустка для держслужбовців: тривалість, особливості надання під час війни». Автор Наталія Кайда, URL: surl.li/hexnu;

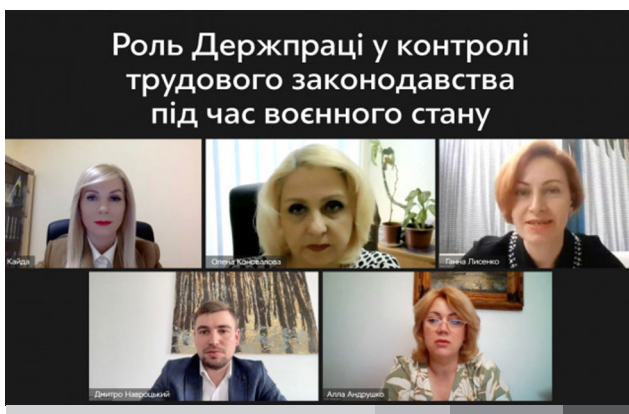
— «Соціальні відпустки під час війни: кому відмовити не можна». Автор Наталія Матвійчук, URL: surl.li/hexod;

— «Щорічні відпустки в умовах воєнного стану: що варто знати працівникам і роботодавцям». Автор Ярослав Мельник, URL: surl.li/hexo0;

— «Звільнення директора без згоди засновників: проблему підвідомчості спорів має вирішити Верховний Суд». Автор Дмитро Навроцький, URL: surl.li/hexpc.

17 травня відбувся круглий стіл на тему «Роль Держпраці у контролі трудового законодавства під час воєнного стану», під час якого обговорювалися основні напрями діяльності та функції Державної служби України з питань праці. Детальніше про захід можна дізнатися за посиланням: URL: surl.li/hexo0.

Крім того, щоденно на YouTube-каналі НААУ велася відеорубрика «Знайомство з членами Ради Комітету з трудового права НААУ»:

- Катерина Цветкова: URL: youtu.be/II9CvyEIAvk
- Дмитро Навроцький: URL: youtu.be/GHsQiPPx34Y
- Алла Андрушко: URL: youtu.be/YBKhsWM1SOQ
- Наталія Кайда: URL: youtu.be/0bHhe4WGi4k
- Ганна Лисенко: URL: youtu.be/A-vFuZz1flw
- Вікторія Поліщук: URL: youtube.com/watch?v=Xh3EHR25BFk
- Наталія Матвійчук: URL: youtu.be/fxnZ81m-hkg
- Максим Панченко: URL: youtu.be/tf4LcCOdeLw.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — UNBA NEXTGEN

3 5 по 19 травня була відкрита реєстрація заявок на участь у турнірі із судових дебатів для студентів-правників 3 — 4-х курсів ступеня «Бакалавр» та студентів ступеня «Магістр».

Захід організує Національна асоціація адвокатів України за ініціативи молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen.

Студенти, які візьмуть участь у турнірі, отримають можливість набути практичні навички з побудови правової позиції, написання процесуальних документів, ведення судової справи та виступу у судових засіданнях.

12 травня учасники регіонального представництва UNBA NextGen у Дніпропетровській області **Анна Цуркан, Анна Ілющенко, Ірина Невська, Інна Павленко, Роман Ажмяков** відвідали наймолодший та єдиний музей міста, що присвячений виключно історії Дніпра.

Сучасний інтерактивний Музей історії Дніпра розташований в архітектурній пам'ятці міста — «будинку губернатора», зведеному на кошти майора Щербакова ще у далеких 1840 — 1850-х роках, який нині виділяється своєю архітектурою.

Дуже символічним було відкриття музею саме напередодні повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, і хоча ще не всі зали устатковані та не всі експозиції наповнені, але працівники музею щодня працюють над тим, щоб після нашої Перемоги запрацювало все в повному обсязі!

Невпинно дякуємо нашим мужнім Захисникам за можливість жити!

5 травня у Фаховому коледжі технологій бізнесу та права Волинського національного університету імені Лесі Українки відбулася пізнавальна просвітницька лекція для студентів-правників, яку провели регіональні представники молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen у Волинській області адвокати **Юлія Спас і Тарас Манькут**.

Taras Mankut розповів про основні напрями діяльності молодіжного комітету, його функції та роботу в період воєнного стану, а також про роботу та виклики для молодих адвокатів.

Юлія Спас, яка є ще викладачкою коледжу, провела змістовну та цікаву лекцію на тему «Стамбульська конвенція. Її роль та значення», а також про заходи запобігання та протидії домашньому насильству.

Дуже важливо в такий нелегкий час знаходити можливість комунікувати з молоддю, ділитися досвідом і проводити просвітницьку роботу серед студентства на соціально важливі теми.

Учасник регіонального представництва UNBA NextGen у Дніпропетровській області, адвокат **Анатолій Пономарьов** провів семінар для громадських активістів Кам'янського району на тему «Як створити громадську організацію з нуля».

На семінарі відвідувачі дізналися про відмінності між благодійним фондом і громадською організацією, механізм реєстрації громадської організації та можливість зареєструвати її онлайн.

Також адвокат розповів аудиторії і про реєстр волонтерів та як у ньому зареєструватися.

Учасники семінару мали можливість ознайомитися з презентацією та отримати практичні поради адвоката.

Опубліковано відеозапис вебінару UNBA NextGen та Комітету з питань взаємодії з громадянським суспільством на тему: «**Запобігання та протидія дискримінації в Україні**».

Спікер: **Віталій Єлов** — адвокат, член Ради Комітету з питань взаємодії з громадянським суспільством, що діє в складі НААУ, регіональний координатор

взаємодії з громадськістю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у Волинській області.

Перегляд: URL: bit.ly/44fTcno.

Стаття про захід на сайті видання «Закон і Бізнес»: URL: bit.ly/3AsIJiH.

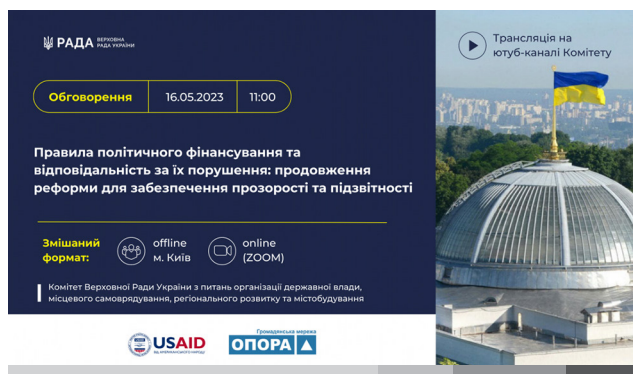
На сайті Вищої школи адвокатури НААУ опубліковано статтю про досвід вивчення юридичної англійської мови **Олег Клим'юка**.

Перегляд: URL: bit.ly/3o9q3Kk.

КОМІТЕТ З ВИБОРЧОГО ПРАВА

16 травня члени Ради Комітету взяли участь у обговоренні на тему «Правила політичного фінансування та відповідальність за їх порушення: продовження реформи для забезпечення прозорості та підзвітності». Організатор заходу — Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування.

Під час обговорення було розглянуто питання порядку фінансування та звітування політичних партій і відповідальності за його порушення, надходження та використання коштів виборчих фондів, підзвітності фінансування виборчих кампаній, визначено зміст комплексних законодавчих пропозицій в частині регулювання політичних фінансів.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

27 квітня у НААУ відбувся круглий стіл на тему «Порушення професійних гарантій адвоката в частині ототожнення з клієнтом». Ініціатива належить трьом комітетам НААУ: Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, Комітету з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки та Комітету з питань безоплатної правової допомоги.

Під час заходу учасники провели:

1. Розгляд наглядних прикладів із ЗМІ та соціальної мережі ототожнення адвоката з клієнтом. У тому числі ототожнення одними адвокатами інших із їхніми клієнтами.

2. Огляд статистичних даних та звернення адвокатів до Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ з приводу ототожнення адвоката з клієнтом.

3. Аналіз ототожнення адвоката з клієнтом як способу тиску на захисника у кримінальному процесі.

4. Аналіз ототожнення адвокатів, які співпрацюють із системою БПД, з клієнтами.

5. Підсумували вплив поведінки адвокатів на репутацію інституту адвокатури.

6. Формування та затвердження правового висновку щодо ототожнення адвоката з клієнтом.

У результаті учасники дійшли висновку щодо необхідності запровадження спеціальної норми у Кримінальному кодексі України щодо відповідальності саме за таке порушення прав адвокатів, як ототожнення адвоката з клієнтом.

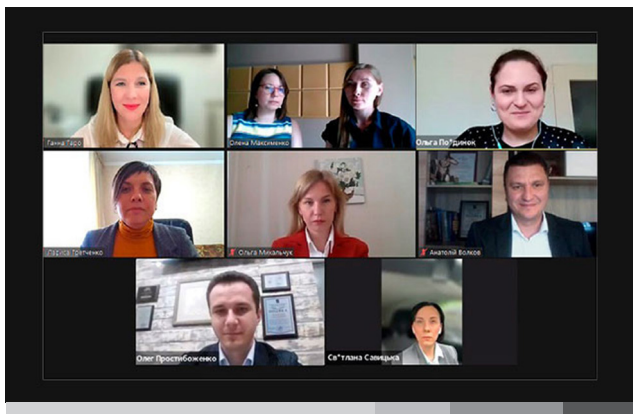
За результатами зустрічі представниками Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ підготовлено висновок про заборону ототожнення адвоката з клієнтом, який можна переглянути за посиланням: URL: surl.li/grcbs.

Трансляція круглого столу доступна для перегляду за посиланням: URL: surl.li/grcbi.

До 24 лютого 2022 року чеські суди не застосовували право Чехії при вирішенні сімейних справ щодо громадян України. Але із поширенням режиму тимчасового захисту на українців ситуація кардинально змінилася.

10 травня комітети Національної асоціації адвокатів України з сімейного права та з міжнародного права спільно з Центром «Адвокат дитини» та Центром сімейного права Вищої школи адвокатури організували та за участю чеських колег провели круглий стіл на тему «Вирішення сімейних спорів між громадянами України, які тимчасово проживають у Чеській Республіці». Модерувала обговорення заступниця голів комітетів з міжнародного права та з питань гендерної політики Ольга Поєдинок.

Нагадаємо, правову основу для вирішення сімейних спорів між громадянами України, які тимчасово проживають у Чеській Республіці, становлять:

- Гаазька конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання;

- Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей;

- Договір між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах.

Водночас, як зауважила адвокат із сімейного права Чеської Республіки Павла Вацкова, існують деякі особливості у справах, пов'язаних із спадкуванням та незаконним переміщенням дітей. Бо тут застосовуються колізійні норми.

Деталі обговорення на сайті НААУ: URL: bit.ly/3BEJg9D.

КОМІТЕТ З
ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ
ПОЛІТИКИ

UNBA
**NEXT
GEN**
НОВЕ ПОКОЛІННЯ АДВОКАТІВ

Про власний досвід у професії

Молодіжний комітет НААУ — UNBA NextGen та Комітет з питань гендерної політики, що діє у складі НААУ, продовжують запуск публікацій в рубриці «Власний досвід у професії».

Суть статей полягає у розкритті адвокатами, членами Рад комітетів інформації про мотиви обрання професії юриста чи розповідь про наставника, що допоміг інтегруватися у професію; опис першого досвіду участі у судовому засіданні; опис справ, що запам'яталися із власної практики, та життєве кредо.

Публікації підготовлені також у межах Програми з розвитку жіночого лідерства в адвокатурі та стимулювання дівчат і жінок до вибору адвокатської професії, яка запроваджена Комітетом з питань гендерної політики.

До вашої уваги, опубліковані статті від:

- члена Ради та регіонального представника молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen у Донецькій області **Олени Краснопорової**: URL: bit.ly/3ljgXkO;

- регіонального представника молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen в Одеській області **Івонні Блохіної**: URL: bit.ly/42Yc3Si;

- регіонального представника молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen в Одеській області **Юлії Гончаренко**: URL: bit.ly/456Cx65.

КОРОТКИЙ ОГЛЯД ЗАСТОСУВАННЯ РОЗШИРЕНОЇ КОНФІСКАЦІЇ В ЛАТВІЇ ЩОДО ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ НЕРЕЗИДЕНТІВ

Сергій Хідашелі,
адвокат,
партнер Advokatu birojs
ACTIUM, Riga

Ігор Колесников,
адвокат, засновник
Адвокатського
Бюро «Колесников І. В.
і Партнери»

Дмитро Скачков,
адвокат, партнер
Advokatu birojs
ACTIUM, Riga

Питання боротьби з легалізацією незаконно отриманих грошових коштів у світі так і в кожній країні приділяється багато уваги. Цікавим є досвід Латвійської правової системи.

Практикою надання правової допомоги у справі, пов'язаною з конфіскацією в Латвії фінансових активів нерезидентів діляться практикуючі адвокати Адвокатського Бюро «ACTIUM» Riga, Латвія, Сергій Хідашелі та Дмитро Скачков, які спеціалізуються у наданні правової допомоги у вказаних справах. У наведеній справі, при виконання доручень компетентних правоохоронних органів Латвії та України, в межах міжнародного співробітництва органів правопорядку, правову допомогу Клієнтам в Україні надавав засновник Адвокатського Бюро «Колесников І.В. і Партнери», адвокат Колесников Ігор Валерійович.

З 2018 року в Латвії запроваджена та активно застосовується Директива 2014/42 Європейського Парламенту та Ради про заморожування та конфіскацію засобів та доходів, отриманих злочинним шляхом в Європейському Союзі.

У зв'язку з цим було внесено ряд поправок до Кримінально-процесуального закону Латвії з метою допомогти компетентним установам, які здійснюють досудове розслідування, в рамках спеціального процесу визнавати отриманими злочинним шляхом і конфісковувати на користь державного бюджету кошти, які слідство мало підстави вважати «злочинно отриманими».

Для досягнення такої мети латвійський законодавець ввів до Кримінально-процесуального кодексу особливий статус учасника кримінального провадження — власника майна, здобутого внаслідок кримінального правопорушення. Сторона з таким статусом у справі максимально обмежена в реалізації своїх прав, оскільки на неї і на таке майно не поширюються жорсткі вимоги стандартів доказування (презумпція невинуватості та інші), застосовні до обвинуваченого або підозрюваного.

Такий знижений стандарт доказування призвів до того, що слідство вимагає від власника доводити

законне походження майна, самостійно дає правову оцінку таким поясненням, але якщо цього недостатньо, «на думку слідства», вважає, «що майно має скоріше кримінальне, ніж законне» походження, і пропонує суду визнавати це майно злочинно здобутим або таким, що стосується кримінального правопорушення, та конфіскувати його на користь державного бюджету.

Клопотання слідства, без уточнення даних про потерпілих, розглядається за спеціальною прискореною процедурою у двох судових інстанціях (першій та апеляційній). Рішення апеляційного органу є остаточним і оскарженню не підлягає.

Однак, попри явне свавілля і правовий нігілізм з боку поліції і прокуратури, адвокатам, які захищають інтереси клієнтів у справах цієї категорії, вдалося створити практику, яка допомагає успішно захищатися від незаконних спроб конфіскації активів.

З них найбільш часто застосовуються наступні:

1. Довести, що розслідування було проведено не в повному обсязі та неякісно, а отже, не було дотримано обов'язкової умови для початку провадження щодо майна, отриманого злочинним шляхом.

Стаття 626 Кримінально-процесуального закону Латвійської Республіки передбачає дві обов'язкові передумови для відкриття провадження щодо злочинно набутого майна:

1) сукупність доказів дає підстави вважати, що вилучене або арештоване майно є набутиим злочинним шляхом або пов'язаним із кримінальним правопорушенням;

2) з об'єктивних причин передача кримінальної справи до суду неможлива найближчим часом (в розумний строк) або така передача може спричинити значні невинновдані витрати.

Отже, у разі, якщо слідчий належним чином не провів слідчих дій, відсутня обов'язкова передумова для відкриття кримінального провадження щодо майна, начебто отриманого злочинним шляхом, як це передбачено частиною першою статті 626.

2. Звернення уваги суду на те, що обов'язком слідчого є доведення того, що майно, ймовірно, було набуто злочинним шляхом або пов'язане з кримінальним правопорушенням.

Частина третя статті 125 Кримінально-процесуального закону передбачає, що вважається доведеним,

що майно, використане з метою легалізації злочинних дій, було здобуто злочинним шляхом, якщо особа, яка бере участь у кримінальному провадженні, не може достовірно пояснити законне походження відповідного майна і якщо сукупність доказів дає особі, відповідальній за провадження, підстави для припущення, що майно, ймовірно, має кримінальне походження.

Відповідно до частини другої статті 126 Закону тягар доказування в досудовому кримінальному провадженні покладається на особу, яка веде розслідування, а в суді — на прокурора.

Така думка висловлюється і в юридичній літературі Латвії: обов'язок довести законне походження майна поширюється не на кожен випадок, що стосується майна, начебто отриманого злочинним шляхом, а тільки на ті випадки, коли особа зобов'язана довести законне походження майна відповідно до норм Кримінального закону, тобто у разі застосування презумпції незаконного походження майна (частини 2, 3 статті 70.11 Кримінального кодексу). (Наукова монографія за редакцією професора Крістін Страда-Розенберг. Коментарі до кримінально-процесуального кодексу. Частина А. Рига: Latvijas vestnesis, 2019, с. 427).

Статтею 626 Кримінального процесуального закону також передбачено, що слідчий може розпочати розслідування щодо набутого злочинним шляхом майна, якщо сукупність доказів дає підстави вважати, що вилучене майно є злочинно набутиим або таким, що стосується кримінального правопорушення. Однак слідчий не вказав у постанові, які саме докази в сукупності, на його думку, свідчать про можливість розпочати розслідування щодо майна, начебто отриманого злочинним шляхом.

3. Звертати увагу суду на те, що слідчий не вказав, які саме злочинні дії, на його думку, пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом.

З огляду на відсутність осіб, притягнутих до відповідальності у таких провадженнях, йдеться про застосування розширеної конфіскації майна в розумінні Директиви 2014/42 Європейського Парламенту та Ради.

Відповідно до частини 21 преамбули Директиви, розширена конфіскація повинна бути можливою, якщо суд переконаний, що майно, про яке йдеться, було отримано в результаті злочинної діяльності.

Це не означає, що необхідно доводити, що певне майно було отримано в результаті злочинної діяльності. Держави-члени можуть передбачити, що, наприклад, може бути достатнім, якщо суд вважатиме або обґрунтовано припускати, що існує набагато більша ймовірність того, що відповідне майно було отримано в результаті злочинної діяльності, а не будь-якої іншої. У зв'язку з цим суд повинен враховувати конкретні обставини справи, в тому числі факти і наявні докази, на підставі яких може бути прийнято рішення про розширену конфіскацію. Той факт, що майно особи є непропорційним її законним доходам, може бути одним із фактів, що підтверджують висновок суду про те, що майно було здобуто злочинним шляхом. Держави-члени можуть також встановити вимогу щодо конкретного періоду часу, протягом якого придбане майно може вважатися злочинно набути.

Тому Директива чітко вказує на необхідність визначення наявності злочинної діяльності з метою подальшого встановлення зв'язку певного майна з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом.

Стаття 2 Директиви 2018/1673 Європейського парламенту та Ради щодо боротьби з відмиванням грошей засобами кримінального права дає визначення злочинній діяльності.

Частина 6 статті 9 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму передбачає, що кожна Сторона забезпечує можливість засудження за відмивання грошей відповідно до цієї статті, коли доведено, що майно, про яке йдеться в підпунктах «а» чи «б» пункту 1 цієї статті, походило з предикатного злочину, без необхідності точного встановлення, до якого саме злочину відноситься придбання такого майна.

Тому для того, щоб зробити висновок про злочинне походження майна, слідчий повинен хоча б вказати на достовірні обставини справи, які б свідчили про наявність первісної злочинної діяльності. Цей висновок також був висловлений у судовій

практиці Європейського суду з прав людини, який, визнаючи порушення статті 1 Протоколу 1, зазначив, що національні суди, які розглядали заяви заявників про конфіскацію, не вказали на можливу злочинну діяльність, яка призвела до набуття активів, що підлягають конфіскації, та не встановили жодного зв'язку між цими активами та злочинною діяльністю (див. рішення Європейського суду з прав людини від 13 липня 2021 року (остаточна редакція від 13 жовтня 2021 року) у справі «Тодоров та інші проти Болгарії» № 50705/11, пункт 320).

4. Слідство часто порушує положення закону про чинність Кримінального кодексу в часі.

Частина перша статті 5 Кримінального кодексу Латвійської Республіки говорить, що злочинність правопорушення (дії або бездіяльності) визначається законом, який діяв на момент вчинення цього правопорушення.

На практиці часто трапляється так, що слідчий стверджує, що особа відмивала доходи, одержані злочинним шляхом, оскільки її діяльність формально відповідає ознакам, визначеним у методичному матеріалі Служби фінансових розслідувань «Типології та ознаки відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом». Тому часто слідчий намагається застосувати матеріал методички 2020 року до операцій, здійснених раніше.

Такі дії суперечать не тільки нормам кримінального закону, а й положенням статті 105 Конституції Латвійської Республіки, адже право власності може бути обмежене тільки відповідно до закону, а не «Типології».

Також пунктом 16 другого розділу настанов Європейського суду з прав людини від 30 квітня 2022 року «Про статтю 7 Європейської конвенції з прав людини» передбачено, що зворотної сили не має не лише матеріальна кримінальна норма, а й кримінально-процесуальна норма законодавства, яка погіршує становище особи (Guide on Article 7 of the European Convention on Human Rights, доступний англійською мовою на сайті Європейського суду з прав людини).

«ПЕРШОЧЕРГОВІ» ПРАВА ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ НА ЗЕМЛЮ: НА РОЗДОРІЖЖІ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ

Костянтин Рибалко, голова Комітету земельного та аграрного права при Раді адвокатів Харківської області

Війна рф проти України насправді триває з 2014 року, а її повномасштабні наслідки кожен українець і світ можуть наочно бачити та аналізувати вже понад рік. Масштаб трагедії вимірюється не лише катастрофічними збитками, завданими інфраструктурі України (станом на січень 2023 року загальна сума задокументованих збитків внаслідок повномасштабного вторгнення оцінюється в \$140,2 млрд (за відновною вартістю)¹, але й численними жертвами серед військових та цивільного населення.

Щоденна протидія ворогу, яка спочатку мала назву Антитерористична операція на сході України (АТО) (з 14 квітня 2014 року по 30 квітня 2018 року), в подальшому Операція Об'єднаних сил (ООС) (тривала з 30 квітня 2018 року по 24 лютого 2022 року

року) і на теперішній час власне має назву «повномасштабна війна». Така її ознака, як «повномасштабність», призвела до загальної мобілізації, результатом якої стало стрімке зростання загальної кількості учасників бойових дій (УБД) (станом на 01.01.2023 їх загальна кількість в країні становить 455 228 осіб)², права яких врегульовані нормами Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а набуття статусу УБД — постановою Кабінету Міністрів України № 413³.

Питання реалізації прав УБД на землю залишається актуальним і одночасно складним з точки зору фактичної реалізації, що обумовлено обмеженістю такого національного багатства, як земля, і спонукає до пошуку балансу між економічним і соціальним. Такий баланс бажано знайти і завдяки законодавчим ініціативам, багато з яких так, на жаль, і не втілюється в життя. Про це детальніше в статті.

¹ Прим.: за даними проєкту damaged.in.ua, який реалізується KSE Institute (аналітичним центром при Київській школі економіки) за підтримки Офісу Президента України, Міністерства економіки, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Міністерства інфраструктури та Міністерства розвитку громад та територій.

² Прим.: за даними, внесеними до Єдиного реєстру учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення.

³ Прим.: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 413 «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» (із змінами).

ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ЗА ЗАКОНАМИ УКРАЇНИ № 2011 ТА № 3551

У ст. 17 Конституції України наголошується на тому, що держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

При цьому деталізують цю норму вже два спеціальні закони України:

- від 20.12.91 № 2011 «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»⁴ та
- від 22.10.93 № 3551 «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»⁵.

Так, відповідно до ч. 6 ст. 12 Закону № 2011 військовослужбовці, які мають вислугу на військовій

службі не менше 17 років та потребують поліпшення житлових умов, мають право на одержання земельної ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд в населених пунктах, обраних ними для проживання з урахуванням встановленого порядку.

Органи місцевого самоврядування зобов'язані надавати земельні ділянки та в межах визначених законом повноважень допомогу в будівництві військовослужбовцям, батькам та членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, а також звільненим з військової служби особам, які стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби, якщо вони виявили бажання побудувати приватні жилі будинки.

Важливо!

Відповідно до п. «г» ч. 1 ст. 121 Земельного кодексу України⁶ — громадяни України мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок із земель державної або комунальної власності, зокрема, в таких розмірах: для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах — не більше 0,25 гектара, в селищах — не більше 0,15 гектара, в містах — не більше 0,10 гектара.

Згідно з ч. 1 ст. 122 ЗК — сільські, селищні, міські ради передають земельні ділянки у власність або у користування із земель комунальної власності відповідних територіальних громад для всіх потреб

При цьому п. 14 ч. 1 ст. 12 закону № 3551 передбачено, що учасникам бойових дій (ст. 5, 6) надаються такі пільги, зокрема першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва.

Також згідно з абз. 2 п. 15 ч. 1 ст. 15 Закону № 3551

сім'ям загиблих (померлих) ветеранів війни (ст. 10) та сім'ям загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України (ст. 10¹) надаються такі пільги, зокрема земельні ділянки для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва відводяться зазначеним особам у першочерговому порядку.

Важливо!

Згідно з ч. 1 ст. 35 ЗК — громадяни України із земель державної і комунальної власності мають право набувати безоплатно у власність або на умовах оренди земельні ділянки для ведення індивідуального або колективного садівництва.

Відповідно до п. «в» ч. 1 ст. 121 ЗК — громадяни України мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок із земель державної або комунальної власності, зокрема, в таких розмірах: для ведення садівництва — не більше 0,12 гектара.

Згідно з ч. 1 ст. 36 ЗК — громадянам або їх об'єднанням із земель державної або комунальної власності можуть надаватися в оренду земельні ділянки для городництва. Така норма виключає безоплатну приватизацію земельної ділянки для городництва

⁴ Далі за текстом — Закон № 2011.

⁵ Далі за текстом — Закон № 3551.

⁶ Далі за текстом — ЗК.

Першочергові права при цьому не виключають можливість реалізувати права на інші за цільовим призначенням земельні ділянки, норми безоплатної приватизації яких закріплені в ст. 121 ЗК, не в першочерговому порядку і маючи статус громадянина України.

Для розуміння «першочерговості відведення» варто акцентувати увагу на приписах розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року № 898-р «Питання забезпечення учасників антитерористичної операції та сімей загиблих учасників антитерористичної операції земельними ділянками»⁷, пунктом 4 якого рекомендовано органам місцевого самоврядування:

— розмішувати на власних офіційних вебсайтах інформацію про місце розташування, цільове призначення та площу земельних ділянок, які можуть бути відведені учасникам антитерористичної операції та сім'ям загиблих учасників антитерористичної операції;

— розглядати в першочерговому порядку звернення учасників антитерористичної операції та сімей загиблих учасників антитерористичної операції щодо відведення їм земельних ділянок;

— надавати в десятиденний строк після подання учасниками антитерористичної операції або членами сімей загиблих учасників антитерористичної операції заяв про надання їм земельних ділянок відповідну інформацію Державній службі у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції.

Також розпорядженням КМУ № 898-р рекомендовано здійснити ряд дій для сприяння у першочерговому виділенні земельних ділянок безпосередньо Державній службі з питань геодезії, картографії та кадастру України, а також Міністерству аграрної політики та продовольства України разом з Національною академією аграрних наук. Мова йде про те, що Міністерству аграрної політики та продовольства разом з Національною академією аграрних наук **у місячний строк (! з дати прийняття розпорядження)** вжити заходів до проведення інвентаризації земель, що перебувають у користуванні підприємств, установ і організацій, які належать до сфери управління Міністерства (перебувають у віданні Академії), та визначення таких, які можуть бути відведені учасникам антитерористичної операції та сім'ям загиблих учасників антитерористичної операції, та подати відповідну інформацію Державній службі з питань геодезії, картографії та кадастру.

Важливо!

Розпорядження КМУ № 898-р хоча і залишається чинним на цей час, але потребує внесення змін. Зокрема, статус учасника бойових дій мають і відповідно мають першочергове право на землю особи, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, що корелюється з нормами постанови Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 413

Окрім того, передбачалось прийняття Верховною Радою України «Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення права працівників державних сільськогосподарських підприємств, установ, організацій на одержання земельної частки (паю)» (номер реєстрації 3012-2 від 29.05.2020) (на цей час включено до порядку денного дев'ятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання за № 2911-IX від 07.02.2023).

Проектом закону пропонується встановити наступний порядок приватизації земель державних сільськогосподарських підприємств, установ, організацій.

1. Встановлюються правила, за яких приватизації підлягають лише землі державних сільськогосподарських підприємств, установ, організацій.

2. Запроваджуються норми, за якими приватизація земель сільськогосподарських підприємств може здійснюватися як у процесі приватизації самих

⁷ Далі за текстом — розпорядження КМУ № 898-р.

підприємств, так і без прийняття рішення про їх приватизацію, на підставі рішення органу, до сфери управління якого належить підприємство, а також при ліквідації підприємств.

3. Установлення, що при приватизації земель підприємств здійснюється наступний розподіл їх сільськогосподарських угідь:

— до 40 % земель розподіляється між працівниками підприємства та пенсіонерами з їх числа, працівниками державних і комунальних закладів соціальної сфери села (при цьому площа земель, що передається у власність одного працівника підприємства або пенсіонера з числа колишніх працівників підприємств визначається у розмірі середнього розміру земельної частки (паю) по району, а для працівників закладів соціальної сфери не може перевищувати 2 га);

— до 20 % земель передаються у власність учасникам бойових дій для ведення особистого селянського господарства (при цьому площа земель, що передається у власність однієї особи, не може перевищувати 2 га);

— не менше 40 % передаються в оренду на землях торгів (крім випадків приватизації земель підприємств у зв'язку з приватизацією самих підприємств).

У випадку приватизації земель підприємств у зв'язку з приватизацією самих підприємств, землі, які залишилися після розподілу між працівниками підприємства, працівниками державних і комунальних закладів соціальної сфери села та учасниками бойових дій, передаються в оренду на 50 років господарському товариству, у яке перетворюється підприємство.

3. Несільськогосподарські угіддя та землі несільськогосподарського призначення, які перебувають у постійному користуванні підприємства при його ліквідації передаються до комунальної власності територіальних громад за місцем їх розташування.

ВСІ ШЛЯХИ ВЕДУТЬ ДО РАД

У зв'язку з набуттям чинності нормами Закону України від 28.04.2021 № 1423 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин»⁸, відбулися суттєві зміни в земельному законодавстві України, які вплинули на повноваження щодо розпорядження землями сільськогосподарського призначення державної власності (окрім тих

земель, користувачем яких є державні підприємства), що перейшли з 28.05.2021 від територіальних органів Держгеокадастру в областях до нових розпорядників — територіальних громад (сільських, селищних, міських рад).

Зокрема, Законом № 1423 встановлено:

58) у розділі X «Перехідні положення»: доповнено пунктом 24 такого змісту:

«24. <...> Земельні ділянки, що вважаються комунальною власністю територіальних громад сіл, селищ, міст відповідно до цього пункту і право державної власності на які зареєстроване у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, переходять у комунальну власність з моменту державної реєстрації права комунальної власності на такі земельні ділянки.

Інші земельні ділянки та землі, не сформовані у земельні ділянки, переходять у комунальну власність з дня набрання чинності цим пунктом <...>».

До того ж вказаним пунктом передбачається, що:

«<...> Особи, які отримали дозволи на розроблення проєктів землеустрою щодо відведення земельних ділянок, зазначені у підпункті «е» цього пункту, а також органи, що їх надали, зобов'язані повідомити про це протягом місяця відповідні сільські, селищні, міські ради з дня набрання чинності цим пунктом. До 1 січня 2023 року зазначені землі та земельні ділянки не можуть бути передані у власність та користування будь-яким іншим особам, крім тих, яким надано дозвіл на розроблення документації із землеустрою (крім передачі їх для розміщення об'єктів, передбачених статтею 15 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності»). У разі якщо до 1 січня 2023 року такі земельні ділянки не передані у постійне користування державним установам природно-заповідного фонду, державним лісгосподарським та водогосподарським підприємствам, установам та організаціям, такі земельні ділянки переходять у комунальну власність територіальної громади села, селища, міста, на території якої вони розташовані <...>».

На сьогодні територіальні органи Держгеокадастру в областях є розпорядниками земель сільськогосподарського призначення державної власності згідно з приписами ч. 4 ст. 122 та з урахуванням приписів

⁸ Далі за текстом — Закон № 1423.

ст. 25 ЗК, тобто передають земельні ділянки сільсько-господарського призначення державної власності у приватну власність певним категоріям громадянам

лише у разі приватизації земель державних сільсько-господарських підприємств, і серед таких категорій **учасники бойових дій відсутні.**

Важливо!

Станом на 21 травня 2021 року головними управліннями Держгеокадастру в областях учасникам бойових дій (АТО/ООС) передано у приватну власність 180 тис. земельних ділянок загальною площею 261,8 тис. га із земель сільськогосподарського призначення державної власності (URL:land.gov.ua/derzhheokadastr-peredav-u-vlasnist-uchasnykam-boiovykh-dii-180-tys-zemelnykh-dilianok-ploshcheiu-2618-tys-ha/). Лідерами серед областей стали Київська, Вінницька та Харківська області. При цьому кількість дозволів на розроблення документації із землеустрою дорівнювала 260 тис. шт., тобто 80 тис. земельних ділянок станом на 21.05.2021 залишались не переданими головними управліннями Держгеокадастру в областях учасникам бойових дій (АТО/ООС) в приватну власність і мали бути в подальшому передані органами місцевого самоврядування до 01 січня 2023 року виключно їм як таким особам, яким були надані дозволи (!)

ДОРОЖНЯ КАРТА БЕЗОПЛАТНОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ ЗЕМЛІ

Актуальна процедура приватизації землі (шляхом розробки документації із землеустрою — проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки) передбачає такі етапи:

- надання дозволу на розробку документації із землеустрою (ч. 6 ст. 118 ЗК);
- розробка землевпорядної документації (Закон України від 22.05.2003 № 858 «Про землеустрій»);
- реєстрація земельної ділянки в Державному земельному кадастрі (ст. 21, 24 Закону України від 07.07.2011 № 3613 «Про Державний земельний

кадастр», п. 107 — 112 Порядку ведення Державного земельного кадастру, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 № 1051);

— затвердження документації із землеустрою (ч. 9 ст. 118 ЗК);

— реєстрація права власності на земельну ділянку (ст. 125, 126 ЗК). Реєстрація права власності на земельну ділянку здійснюється відповідно до норм Закону України від 01.07.2004 № 1952 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затвердженого постановою КМУ від 25.12.2015 № 1127.

Важливо!

З набранням чинності Законом України від 28.04.2021 № 1423 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» виключені норми, які передбачали погодження документації із землеустрою (проєктів землеустрою щодо відведення земельних ділянок), в якому відмовляється у разі невідповідності її положень вимогам законів та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, документації із землеустрою або містобудівної документації (ст. 186 ЗК) та проведення державної експертизи землевпорядної документації, що передбачала оцінку дотримання вимог законодавства та встановлених стандартів, норм і правил при прийнятті проєктних рішень (ст. 32 ЗК від 17.06.2004 № 1808 «Про державну експертизу землевпорядної документації»).

Під час дії воєнного стану земельні відносини регулюються з урахуванням таких особливостей, зокрема, безоплатна передача земель державної, комуналь-

ної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої

документації забороняється. Положення цього підпункту не поширюються на безоплатну передачу земельних ділянок у приватну власність власникам розташованих на таких земельних ділянках об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд), а також на безоплатну передачу у приватну власність громадянам України земельних ділянок, переданих у користування до набрання чинності цим Кодексом (п.п. 5 п. 27 розд. X «Перехідні положення» Земельного кодексу України).

Наприклад, земельні ділянки, призначені для садівництва, можуть використовуватись для зведення необхідних будинків, господарських споруд тощо (ч. 3 ст. 35 ЗК); на земельних ділянках, наданих для городництва, можуть бути зведені тимчасові споруди для зберігання інвентарю та захисту від непогоди (ч. 3 ст. 36 ЗК); до майна, яке використовується для ведення особистого селянського господарства, належать <...> жилі будинки, господарські будівлі та споруди <...> інше майно, набуто у власність членами господарства в установленому законодавством порядку (ч. 1 ст. 6 Закону України від 15.05.2003 № 742 «Про особисте селянське господарство») тощо.

АЛЬТЕРНАТИВА БЕЗОПЛАТНІЙ ПРИВАТИЗАЦІЇ НА ЗЕМЛЮ Є?

Розуміючи, що земельний банк вільних земель запасу є вкрай обмеженим, а кількість військовослужбовців, а тим більше учасників бойових дій постійно невпинно зростає, законотворцем ще у 2017 — 2018 роках було зареєстровано у Верховній Раді України два проекти законів України, які мали б стати альтернативою для реалізації першочергового права на землю шляхом отримання взамін реалізованого права власності на земельну ділянку грошової компенсації:

— *проект Закону України № 6605 «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо гарантій забезпечення земельними ділянками ветеранів війни», у якому має бути врегульовано розмір грошової компенсації, який визначається за середньою (базовою) вартістю одного кв. м земель населених пунктів (за показниками з нормативної грошової оцінки земель населених пунктів) та нормативної грошової оцінки 1 га с/г угідь у середньому по Україні;*

— *проект Закону України № 7511 «Про внесення змін до Земельного кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гарантій*

реалізації учасниками бойових дій та осіб, прирівняних до них, в тому числі учасниками антитерористичної операції, Революції Гідності та їх сім'ями пільг на одержання земельних ділянок, а також припинення корупційних зловживань у сфері розпорядження землями державної та комунальної власності», який має врегулювати механізм визначення розміру грошової компенсації, який унеможливить корупційні ризики, зниження або завищення розміру виплати на земельну ділянку та надасть можливість виплачувати однакову грошову компенсацію кожному громадянину незалежно від його місця реєстрації чи проживання.

Однак зазначені механізми компенсації за нереалізоване першочергове право на землю залишилися лише проектами законів України.

Натомість, на офіційній сторінці Комітету Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики ([URL: itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/commBill/ProclMain/5275?current=1](http://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/commBill/ProclMain/5275?current=1)) ми можемо бачити зареєстровані останнім часом такі проекти законів України: № 8366, № 8366-1 «Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо відновлення прав деяких категорій громадян на приватизацію земельних ділянок під час дії правового режиму воєнного стану на території України» та № 9086, № 9086-1 «Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо вилучення земель, які не використовуються за призначенням державними сільськогосподарськими підприємствами, установами, організаціями, що не здійснюють свою господарську діяльність в установленому порядку, та передачі громадам для облаштування спортивно-оздоровчих парків, будівництва спортивно-оздоровчої інфраструктури, реабілітаційних центрів, виділення земельних ділянок учасникам бойових дій», в пояснювальних записках до перших двох значиться <...> Одним з проявів підтримки для тих учасників війни проти росії, які мають право на приватизацію земельних ділянок для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель та споруд, має стати і законодавче забезпечення їм права на приватизацію таких земельних ділянок навіть в умовах воєнного стану <...>, в пояснювальних записках до інших двох проектів законів вказано <...> надати можливість органам місцевого самоврядування самостійного ініціювати вилучення таких земельних ділянок у державних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій шляхом подання пропозиції до органу,

який здійснює розпорядження земельними ділянками, з відповідним обґрунтуванням у вигляді можливих проєктів облаштування спортивно-оздоровчих парків, будівництва спортивно-оздоровчих об'єктів, реабілітаційно-спортивних центрів та супутньої інфраструктури або переліку учасників бойових дій, яким земельні ділянки можуть бути виділені для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд».

Окремо необхідно звернути увагу на судову практику на хвилі новел земельного законодавства в умовах воєнного стану (Посібник «Захист прав ветеранів АТО/ООС, інших військовослужбовців адміністративними судами України», 2022)⁹.

Підпунктом 5 п. 27 розділу Х «Перехідні положення» ЗК визначено, що безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації забороняється.

Водночас, згідно із змінами до вказаного пункту, внесеними Законом України від 19.10.2022 № 2698 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель», положення цього підпункту не поширюються на безоплатну передачу земельних ділянок у приватну власність власникам розташованих на таких земельних ділянках об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд), а також на безоплатну передачу у приватну власність громадянам України земельних ділянок, переданих у користування до набрання чинності цим Кодексом.

Переважно вказану норму доводиться застосовувати в контексті таких позовних вимог:

1) про визнання протиправною бездіяльності щодо нерозгляду у визначені ЗК строки клопотань про надання дозволу на розробку проєкту землеустрою або про затвердження проєкту землеустрою;

2) про оскарження відмов суб'єкта владних по-

вноважень у наданні дозволу на розробку проєкту землеустрою / затвердженні проєкту землеустрою.

У питанні визнання протиправною бездіяльності щодо нерозгляду вказаних клопотань у строки, визначені ЗК, *судова практика зводиться до того, що бездіяльність суб'єкта владних повноважень, яка полягає у неприйнятті рішення про надання дозволу на розроблення документації із землеустрою для одержання безоплатно у власність земельної ділянки не відповідає критерію правомірності, передбаченому п. 1 ч. 2 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України*¹⁰.

Указана позиція висловлена, зокрема, у рішенні Львівського окружного адміністративного суду від 06.10.2022 у справі № 380/8644/2264¹¹.

Подібна позиція під час розгляду бездіяльності щодо затвердження проєкту землеустрою висловлена Волинським окружним адміністративним судом під час розгляду справи № 140/5459/2265¹².

Неодноманітність застосування п.п. 5 п. 27 розділу Х «Перехідні положення» ЗК судами першої інстанції виникла у питанні ефективного захисту порушеного права особи, стосовно якої допущено наведену вище бездіяльність суб'єкта владних повноважень.

Так, у рішенні Волинського окружного адміністративного суду від 10.10.2022 у справі № 140/5459/22 зобов'язано міську раду повторно розглянути заяву позивача про затвердження проєкту землеустрою. Водночас суд вказав, що, враховуючи, що законодавцем встановлені обмеження на розпорядження земельними ділянками та визначено особливості регулювання земельних відносин у період воєнного стану, і це позбавляє можливості прийняти рішення про затвердження проєкту землеустрою, зазначене може бути підставою для звернення до суду в порядку ст. 378 КАС щодо відстрочення виконання судового рішення у випадку набрання ним законної сили.

Натомість у справі № 400/3991/22 Миколаївський окружний адміністративний суд рішенням¹³ визнав протиправною бездіяльність щодо нерозгляду клопотання про надання дозволу на розробку проєкту

⁹ Див. за посиланням: URL: supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/230212_1747_ZPV_prew_130223.pdf.

¹⁰ Далі за текстом — КАС.

¹¹ Рішення Львівського окружного адміністративного суду від 06.10.2022 у справі № 380/8644/2264. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/106664486.

¹² Рішення Волинського окружного адміністративного суду від 10.10.2022 у справі № 140/5459/2265. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/106686673.

¹³ Рішення Миколаївського окружного адміністративного суду від 20.12.2022 у справі № 400/3991/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107951581.

землеустрою та зобов'язав суб'єкта владних повноважень розглянути відповідне клопотання та прийняти рішення відповідно до ч. 7 ст. 118 ЗК.

Позивач звернувся до Миколаївського окружного адміністративного суду із заявою про відстрочення виконання судового рішення в порядку ст. 378 КАС.

Ухвалою Миколаївського окружного адміністративного суду від 20.12.2022 залишено без задоволення вказану заяву, що мотивовано тим, що однією з підстав для задоволення судом позову була та підстава, що у період дії воєнного стану боржник не лише не позбавлений повноважень щодо розгляду відповідних клопотань, а навпаки він зобов'язаний розглядати їх у порядку, передбаченому ч. 7 ст. 118 ЗК. Таким чином, у разі надходження в період дії воєнного стану до сільської, селищної чи міської ради клопотання про надання дозволу на розроблення проєкту землеустрою щодо відведення у приватну власність земельної ділянки із земель державної або комунальної власності, на думку суду, відповідна сільська, селищна чи міська рада зобов'язана розглянути таке клопотання у порядку, передбаченому ч. 7 ст. 118 ЗК, та прийняти на пленарному засіданні рішення про відмову в наданні такого дозволу на підставі пп. 5 п. 27 розділу X «Перехідні положення» ЗК та інших підстав (у разі їх наявності). Відтак представник стягувачки не надав, а суд не встановив конкретні існуючі, об'єктивні, виключні обставини, що ускладнюють виконання рішення у встановлений строк або фактично унеможливають таке.

Ще один варіант свого бачення застосування пп. 5 п. 27 розділу X «Перехідні положення» ЗК продемонстрував Львівський окружний адміністративний суд, вирішуючи справу № 380/9782/2267¹⁴.

У рішенні від 23.11.2022 у вказаній справі суд визнав протиправною бездіяльність міської ради щодо нерозгляду клопотання про затвердження проєкту землеустрою та зобов'язав її розглянути у двотижневий строк після закінчення в Україні воєнного стану відповідне клопотання.

Варто зазначити, що у всіх наведених вище справах суди брали до уваги дату клопотання, а саме те, подано воно до введення військового стану або після його введення.

У постанові Сьомого апеляційного адміністративного суду від 12.12.2022 у справі № 120/18862/21-а надавалася оцінка правомірності відмови судом першої інстанції у задоволенні клопотання позивача про відстрочення виконання судового рішення через вищенаведену законодавчу заборону суб'єкту владних повноважень надавати дозволи, затверджувати проєкти землеустрою та надавати у власність земельні ділянки¹⁵.

У вказаній справі суд апеляційної інстанції підтримав висновки окружного адміністративного суду та наголосив, що той факт, що позитивне для позивачки рішення про надання дозволу на розроблення проєкту землеустрою щодо відведення у власність земельної ділянки не може бути ухвалене радою з огляду на заборону, встановлену від 24.03.2022 № 2145 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану»¹⁶, на думку суду, не є перешкодою для повторного розгляду відповідачем клопотання позивачки на виконання покладеного судовим рішенням обов'язку. Адже, враховуючи дискреційність повноважень відповідача, результати такого розгляду не виключають прийняття рішення про відмову в наданні відповідного дозволу із законних підстав.

Водночас за відсутності законних підстав для відмови у наданні дозволу на розроблення проєкту землеустрою щодо відведення у власність земельної ділянки відповідач не позбавлений можливості самостійно відтермінувати прийняття позитивного рішення до закінчення воєнного стану. Зрештою, навіть у випадку відмови у наданні дозволу на розроблення проєкту землеустрою щодо відведення у власність земельної ділянки з мотивів існування заборони, встановленої Законом № 2145, позивачка не буде позбавлена права повторно звернутися до органу місцевого самоврядування із клопотанням щодо надання дозволу на розроблення проєкту землеустрою щодо відведення у власність земельної ділянки або ж, у разі незгоди, оскаржити таку відмову до суду. З наведеної судової практики можна констатувати єдність судів у підходах щодо визначення бездіяльності суб'єкта владних повноважень, який не приймає рішень у порядку ст. 118 або 186 ЗК, водночас питання ефективного судового

¹⁴ Рішення Львівського окружного адміністративного суду від 23.11.2022 у справі № 380/9782/2267. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107486244.

¹⁵ Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду від 12.12.2022 у справі № 120/18862/21-а. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107844616.

¹⁶ Далі за текстом — Закон № 2145.

захисту у цих справах залишається відкритим. Також потребує формування єдиної судової практики у питанні вирішення клопотань про відстрочення виконання судових рішень у вказаній категорії справ.

Стосовно рішень суб'єкта владних повноважень про відмову у наданні дозволу / затвердженні проєкту землеустрою у період дії воєнного стану, судова практика є більш сталою.

У справі № 380/15190/22 предметом позову було рішення селищної ради від 11.08.2022 «Про відмову у затвердженні проєкту із землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність», в якому підставою для відмови визначено те, що під час дії воєнного стану безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації забороняється (URL: reyestr.court.gov.ua/Review/108052027).

Львівський окружний адміністративний суд рішенням від 23.12.2022 відмовив у задоволенні позову про визнання протиправним та скасування вказаного рішення, мотивуючи це тим, що затвердження проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та надання її у власність є єдиною та нерозривною дією, яка викладається у відповідному рішенні органу місцевого самоврядування.

Суд звернув увагу, що п.п. 5 п. 27 Перехідних положень ЗК чітко передбачено заборону для відповідача у передачі земель державної, комунальної власності у приватну власність на час дії воєнного стану і зробив висновок про правомірність відмови селищної ради у затвердженні проєкту землеустрою.

У справі № 440/6055/22, де оскаржувалося рішення про відмову у наданні дозволу на розробку проєкту

землеустрою, Полтавський окружний адміністративний суд відмовив у позові, посилаючись на те, що на час воєнного стану надання дозволів на розроблення проєктів документації з безоплатної приватизації прямо заборонено¹⁷.

Норма п.п. 5 п. 27 Перехідних положень ЗК досить чітка, зрозуміла та категорична. Таким чином, до припинення (скасування) воєнного стану в Україні діє встановлена законом заборона на безоплатну передачу у приватну власність земель державної та комунальної власності, на надання уповноваженим органом виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, а також на розроблення відповідної документації.

У постанові Восьмого апеляційного адміністративного суду від 26.12.2022 у справі № 260/2632/22 наголошено на тому, що Закон встановлює беззаперечну заборону під час дії воєнного стану на вчинення дій стосовно безоплатної передачі земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою безоплатної передачі та формування земельної ділянки. Законодавцем не було встановлено, у якій формі зазначена заборона повинна бути виражена під час розгляду спірного питання, тому відмова у затвердженні проєкту із землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність у формі рішення компетентного органу є матеріальним вираженням такої заборони¹⁸.

Отже, суди переважно стають на позицію того, що положення п.п. 5 п. 27 розділу Х «Перехідні положення» ЗК є додатковою законодавчою підставою для відмови у наданні дозволів на розробку проєктів землеустрою або затвердження проєктів землеустрою та надання земельних ділянок у власність.

ВИСНОВКИ

Війна, на жаль, триває, гинуть кращі з кращих...

Законотворець має визначитись з вектором законопроектної діяльності в частині реалізації прав на землю захисників і захисниць, які обов'язково повернуться.

Держава має забезпечити гідний рівень реалізації і захисту прав на землю бійців, які поклали здоров'я і життя на захист кожного метру рідної землі.

¹⁷ Рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 21.11.2022 у справі № 440/6055/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107415330.

¹⁸ Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 26.12.2022 у справі № 260/2632/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/108084374.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ДІЄВИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРУ ЩОДО УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОД У КОРИСТУВАННІ АВТОМОБІЛЕМ ЯК СПІЛЬНИМ МАЙНОМ (НЕПОДІЛЬНА РІЧ)

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог щодо усунення перешкод у користуванні автомобілем. Ця проблема є дійсно актуальною, оскільки якщо чиняться перешкоди у користуванні спільним майном, то цим порушуються права особи як співвласника майна. Але виникає запитання: як довести такі перешкоди у суді? Це питання залишається відкритим і вимагає детального вивчення.

Зміст права власності, яке полягає у праві володіння, користування та розпорядження своїм майном, визначено у ст. 317 Цивільного кодексу України¹.

Відповідно до положень ч. 1, 3 ст. 319 ЦК власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд.

За змістом положень ч. 2 ст. 355 ЦК майно може належати особам на *праві спільної часткової або спільної сумісної власності*. *Право спільної часткової власності здійснюється співвласниками за їхньою згодою. Співвласники можуть домовитися про порядок володіння та користування майном, що є їхньою спільною частковою власністю. Кожен зі співвласників має право на надання йому у володіння та користування тієї частини спільного майна в натурі, яка відповідає його частці у праві спільної часткової власності.*

Майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 3 ст. 368 ЦК).

Дружина і чоловік мають право на *поділ майна*, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу (ч. 1 ст. 69 Сімейного кодексу України²).

У разі *поділу майна*, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором (ч. 1 ст. 70 СК).

За ст. 71 СК майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, *ділиться між ними в натурі*. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення. *Неподільні речі* присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними.

Вирішення цього спору, зокрема щодо *неподільної речі*, не має зумовлювати у співвласників потребу після

¹ Далі за текстом — ЦК.

² Далі за текстом — СК.

судового рішення домовлятися про порядок поділу цього ж майна, а саме про виплату одному з них компенсації іншим співвласником і про гарантії її отримання. Якщо одна зі сторін спору довірила його вирішення суду, *відповідний конфлікт потрібно вичерпати внаслідок ухвалення судового рішення та подальшого його виконання.*

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 364 ЦК кожен зі співвласників спільної часткової власності має право на *виділ у натурі належної йому частки з майна, що є у спільній частковій власності.* Якщо виділ у натурі частки зі спільного майна не допускається згідно із законом або є неможливим, співвласник, який бажає виділу, має право на отримання від інших співвласників грошової чи іншої матеріальної компенсації вартості його частки. Компенсація співвласникові може бути надана лише за його згодою. *Право на частку у праві спільної часткової власності у співвласника, який отримав таку компенсацію, припиняється із дня її отримання.*

При цьому *згода інших співвласників на виплату співвласнику, який бажає отримати компенсацію вартості його частки, не є обов'язковою*, проте судам під час вирішення справ зазначеної категорії необхідно з'ясувати, чи реалізація цього права не порушить прав інших осіб, які мають (не мають) змоги сплатити співвласнику грошову компенсацію вартості його частки.

У разі спору між співвласниками кожен із них може звернутися до суду.

Позов про визнання права власності спрямований на *усунення перешкод у здійсненні* власником свого права і виключення домагань на належне власнику майно за допомогою підтвердження у судовому порядку факту приналежності йому спірного майна на праві власності; судові рішення про задоволення таких вимог має ґрунтуватися на встановленому судом під час розгляду справи існуючому юридичному факті.³

Отже, відповідно до положень ст. 391 ЦК власник майна має право вимагати *усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном.*

Розглянемо приклад судової практики щодо усунення перешкод у користуванні спільним майном.

У лютому 2022 р. позивач ОСОБА_1 звернувся до Голосіївського районного суду м. Києва з позовом, в якому просив:

— усунути перешкоди з боку ОСОБА_2 користування автомобілем марки «Infiniti FX 37», 2011 р. випуску, НОМЕР_1, зобов'язавши ОСОБА_2 передати ОСОБА_1 автомобіль марки «Infiniti FX 37», 2011 р. випуску, VIN НОМЕР_2, дублікат ключів від автомобіля і свідоцтво про реєстрацію автомобіля, не чинити йому перешкоди у користуванні цим автомобілем;

— встановити такий порядок користування автомобілем марки «Infiniti FX 37», 2011 р. випуску, VIN НОМЕР_2: після набрання рішенням суду законної сили — передати автомобіль у користування ОСОБА_1, наступний місяць за попереднім — передати автомобіль у користування ОСОБА_2, надалі — користуватись автомобілем по чергово з переданням майна щомісяця.

Ухвалою судді Голосіївського районного суду м. Києва від 21.02.2022 р. відкрито провадження у справі, справу призначено до розгляду за правилами спрощеного позовного провадження⁴.

Дослідивши матеріали цивільної справи, суд доходить таких висновків.

Судом встановлено, що рішенням Голосіївського районного суду м. Києва від 25.02.2021, залишеним без змін постановою Київського апеляційного суду від 29.07.2021⁵ та постановою Верховного Суду від 27.01.2022, ухваленим у цивільній справі № 752/15557/19⁶ за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 та ОСОБА_4 про *поділ майна подружжя*, визнання недійсними договору про поділ майна подружжя та договору купівлі-продажу автомобіля, позовні вимоги ОСОБА_1 задоволено частково. Серед іншого, в порядку поділу майна подружжя визнано за ОСОБА_1 право власності на S частину автомобіля марки «Infiniti FX 37», 2011 р. випуску, державний номерний знак НОМЕР_3.

Оцінюючи наявні у справі докази в їх сукупності, суд доходить висновку про *недоведеність позивачем у ході розгляду справи обставин вчинення відповідачем перешкод у здійсненні ОСОБА_1 права спільної часткової власності на спірний автомобіль.*

³ Серебрякова Ю. О. Захист права власності у господарському судочинстві. Правничий часопис Донецького університету. 2019. № 2 (38). С. 104-113. DOI: doi.org/10.31558/2518-7953.2019.2.13. URL: jpch.donnu.edu.ua/article/view/7854.

⁴ Ухвала судді Голосіївського районного суду м. Києва від 21.02.2022. Справа № 752/3339/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/103987645.

⁵ Постанова Київського апеляційного суду від 29.07.2021. Справа № 752/15557/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/98821005.

⁶ Постанова Верховного Суду від 27.01.2022. Справа № 752/15557/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/102941024.

Також суд вважає, що позовна вимога про встановлення саме судом порядку користування спірним транспортним засобом *не ґрунтується на вимогах закону, оскільки буде неправомірним втручанням у права як позивача, так і відповідача як власників майна на вільне володіння, розпорядження та користування майном.*

Разом з тим суд звертає увагу також на те, що, звертаючись у липні 2019 року до суду з позовом про розподіл спільного майна подружжя, саме позивач ОСОБА_1 порушував перед судом питання про здійснення розподілу спільного з ОСОБА_2 майна у запропонований ним спосіб, а саме: визнання за ОСОБА_1 та ОСОБА_2 права власності на 5 частину спірного автомобіля за кожним.

Тому суд вважає, що, звертаючись у липні 2019 р. до суду з позовом про визнання права власності на частку в неподільній речі, якою є спірний транспортний засіб, позивач ОСОБА_1 мав передбачати правові наслідки здійснення такого режиму права власності, а також наслідки неможливості спільного з відповідачем користування спірним майном у майбутньому.

Рішенням від 23.06.2022⁷ позов ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про усунення перешкод у користуванні автомобілем залишено без задоволення.

Не погоджуючись із зазначеним рішенням, 27.06.2022 представник позивача ОСОБА_1 — ОСОБА_3 звернувся до Київського апеляційного суду з апеляційною скаргою, в якій просить оскаржуване рішення скасувати й ухвалити нове рішення про задоволення позовних вимог у повному обсязі, оскільки вважає рішення суду таким, що ухвалене з порушенням норм матеріального і процесуального права.

Проте вважає, що така позиція суду першої інстанції суперечить правовому висновку, викладеному в постанові Верховного Суду України від 17.02.2016. у справі № 6-1500цс15⁸, у постанові Верховного Суду від 04.04.2018 у справі № 333/3048/16-ц⁹ (провадження № 61-3994св18) та у постанові Верховного Суду

від 07.11.2019 у справі № 570/1999/15-ц¹⁰ (провадження № 61-29371св18), згідно з якими потрібно розмежувати порядок поділу спільної власності з метою припинення такого її режиму і порядок установаження користування спільним майном.

Ураховуючи, що частки позивача та відповідача у спірному автомобілі є рівними, між сторонами по справі існує спір щодо порядку користування автомобілем, тому оскільки поділ автомобіля з виділом кожному зі співвласників частки в натурі є *неможливим*, то слід визначити порядок користування автомобілем, а саме щомісячно кожним співвласником.

Колегія суддів доходить висновку, що апеляційна скарга *не підлягає* задоволенню з таких підстав.

Велика Палата Верховного Суду в постанові від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20¹¹ звертала увагу на те, що застосування *конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту права чи інтересу*, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення, невизнання або оспорення.

Ці право чи інтерес суд має захистити у *спосіб, який є ефективним, тобто таким, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу*, характеру його порушення, невизнання або оспорення і спричиненим цими діями наслідкам (див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 23.11.2021 у справі № 359/3373/16-ц¹² (п. 143), від 14.12.2021 у справі № 643/21744/19¹³ (п. 61), від 25.01.2022 у справі № 143/591/20¹⁴ (п. 8.31)).

Отже, коли особа звернулася до суду за захистом її порушеного, невизнаного чи оспорюваного права або інтересу, а суд позов задовольнив, виконання його рішення має настільки, наскільки це можливо, *відновити стан позивача, який існував до порушення його права та інтересу, чи не допустити таке порушення*. Судове рішення не має породжувати стан невизначеності у відносинах позивача з відповідачем і вимагати від них подальшого вчинення узгоджених дій для вичерпання конфлікту.

⁷ Рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 23.06.2022. Справа № 752/3339/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104905235.

⁸ Постанова Верховного Суду від 17.02.2016 у справі № 6-1500цс15. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/56128573.

⁹ Постанова Верховного Суду від 04.04.2018 у справі № 333/3048/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/73368996.

¹⁰ Постанова Верховного Суду від 07.11.2019 у справі № 570/1999/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/85541252.

¹¹ Постанова Верховного Суду від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105325146.

¹² Постанова Верховного Суду від 23.11.2021 у справі № 359/3373/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/101829985.

¹³ Постанова Верховного Суду від 14.12.2021 у справі № 643/21744/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/102419275.

¹⁴ Постанова Верховного Суду від 25.01.2022 у справі № 143/591/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104415080.

Крім того, спосіб захисту права чи інтересу має бути таким, щоб у позивача не виникла необхідність повторного звернення до суду (див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 26.01.2021 у справі № 522/1528/15-ц¹⁵ (п. 58)).

Про найбільш ефективне вирішення спору про поділ спільної сумісної власності подружжя зазначено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 19.01.2021 у справі № 916/1415/19¹⁶ (п. 6.13), від 26.01.2021 у справі № 522/1528/15-ц (п. 82)) та постанові Великої Палати Верховного Суду від 22.09.2020 у справі № 910/3009/18¹⁷ (п. 63)).

Як вбачається з матеріалів справи, рішенням Голосіївського районного суду м. Києва від 25.02.2021¹⁸, залишеним без змін постановою Київського апеляційного суду від 29.07.2021¹⁹ та постановою Верховного Суду від 27.01.2022²⁰, ухваленими у цивільній справі № 752/15557/19 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 та ОСОБА_5 про поділ майна подружжя, визнання недійсними договору про поділ майна подружжя та договору купівлі-продажу автомобіля, позовні вимоги ОСОБА_1 задоволено частково. Серед іншого, в порядку поділу майна подружжя визнано за ОСОБА_1 право власності на 5 частину автомобіля марки «Infiniti FX 37», 2011 р. випуску, державний номерний знак НОМЕР_3.

Обґрунтовуючи наявність перешкод із боку відповідача ОСОБА_2 у здійсненні позивачем ОСОБА_1 права спільної часткової власності на спірний транспортний засіб, останній посилається на: лист Територіального сервісного центру МВС № 8041 Регіонального сервісного центру ГСЦ МВС в м. Києві від 15.09.2021; листи-вимоги ОСОБА_1 до ОСОБА_2 та пропозиції ОСОБА_2.

Аналізуючи зазначені докази, суд правильно виходив із того, що лист Територіального сервісного центру МВС № 8041 Регіонального сервісного центру ГСЦ МВС в м. Києві від 15.09.2021 має роз'яснювальний характер щодо здійснення реєстрації (перереєстрації) транспортного засобу станом на час надання відповіді у зв'язку з існуванням обтяження автомобіля,

а саме — його арешту. Щодо пропозицій ОСОБА_2 у відповідь на листи-вимоги ОСОБА_1 зміст останніх вказує на процес переговорів сторін щодо можливих варіантів користування спільним майном.

Оцінюючи наявні у справі докази в їх сукупності, суд правильно дійшов висновку про недоведеність позивачем у ході розгляду справи обставин вчинення відповідачем перешкод у здійсненні ОСОБА_1 права спільної часткової власності на спірний автомобіль з огляду на те, що вимоги про встановлення саме судом порядку користування спірним транспортним засобом не ґрунтуються на вимогах закону, а також на те, що, звертаючись у липні 2019 р. до суду з позовом про розподіл спільного майна подружжя, саме позивач ОСОБА_1 порушував перед судом питання про здійснення розподілу спільного з ОСОБА_2 майна у запропонований ним спосіб, у тому числі — визнання за ОСОБА_1 та ОСОБА_2 права власності на 5 частину спірного автомобіля за кожним без отримання від співвласника грошової або іншої матеріальної компенсації вартості його частки.

Отже, оскільки одна зі сторін спору про розподіл спільного майна подружжя, зокрема, автомобіля, довірила його вирішення суду, відповідний конфлікт було вичерпано внаслідок ухвалення судового рішення та подальшого його виконання.

Аналізуючи питання обсягу дослідження доводів заявника та їх відображення у судовому рішенні, питання вичерпності висновку суду, апеляційний суд виходить із того, що у справі, яка розглядається, сторонам було надано необхідну відповідь на всі істотні (суттєві) запитання, що виникають при кваліфікації спірних відносин, як у матеріально-правовому, так і у процесуальному сенсах, а доводи, викладені в апеляційній скарзі, не спростовують обґрунтованих і правильних висновків суду попередньої інстанції.

Колегія суддів перевірила доводи апеляційної скарги на предмет законності судового рішення виключно в межах, які безпосередньо стосуються правильності застосування місцевим судом норм матеріального і дотримання норм процесуального права, у зв'язку

¹⁵ Постанова Верховного Суду від 26.01.2021 у справі № 522/1528/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/95509407.

¹⁶ Постанова Верховного Суду від 19.01.2021 у справі № 916/1415/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/94803669.

¹⁷ Постанова Верховного Суду від 22.09.2020 у справі № 910/3009/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/91901363.

¹⁸ Рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 25.02.2021 у справі № 752/15557/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/95416028.

¹⁹ Постанова Київського апеляційного суду від 29.07.2021 у справі № 752/15557/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/98821005.

²⁰ Постанова Верховного Суду від 27.01.2022 у справі № 752/15557/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/102941024.

із чим не вдається до аналізу і перевірки інших доводів, які за своїм змістом зводяться до необхідності переоцінки доказів і встановлення обставин, що перебуває поза межами повноважень суду апеляційної інстанції.

Київський апеляційний суд постановив апеляційну скаргу представника позивача ОСОБА_1 — ОСОБА_3 залишити без задоволення.²¹

ОСОБА_1 22.09.2022 із застосуванням засобів поштового зв'язку звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою, в якій просить скасувати рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 23.06.2022 і постанову Київського апеляційного суду від 20.09.2022, ухвалити нове рішення, яким позов задовольнити.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ²²

Верховний Суд перевіряв доводи касаційної скарги та матеріали цивільної справи, за результатами чого зробив такі висновки.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 04.07.2018 у справі № 653/1096/16-ц (провадження № 14-181цс18) зроблено висновок про те, що, *враховуючи специфіку речей в обороті, володіння рухомими та нерухомими речами відрізняється*: якщо для володіння першими важливо встановити факт їх фізичного утримання, то володіння другими може бути підтверджене, зокрема, фактом державної реєстрації права власності на це майно в установленому законом порядку.

У постанові Верховного Суду України від 17.02.2016 у справі № 6-1500цс15, а також у постановах Верховного Суду від 04.04.2018 у справі № 333/3048/16-ц (провадження № 61-3994св18) та від 07.11.2019 у справі № 570/1999/15-ц (провадження № 61-29371св18) зазначено, що положення ст. 358 ЦК України свідчать про те, що *первинне значення в урегулюванні відносин між співвласниками має домовленість*.

Верховний Суд погоджується з доводами касаційної скарги про те, що суди першої та апеляційної інстанцій *не врахували наведені висновки Верховного Суду України і Верховного Суду та помилково зазначили, що вимога про встановлення судом порядку користування спірним транспортним засобом не ґрунтується на вимогах закону*.

У постанові Верховного Суду від 15.02.2023 у справі № 487/3769/20²³ (провадження № 61-7928св22) зроблено висновки про те, що володіння та користування спільним майном здійснюється усіма його співвласниками за спільного згодою, тобто в результаті досягнення консенсусу.

Дійсно, *первинне значення в урегулюванні правовідносин між співвласниками має їх домовленість*, яку не може підмінити рішенням суду. Матеріалами справи підтверджено, що сторони *не досягли домовленості* щодо порядку і способу спільного користування спірним автомобілем, що й стало підставою для звернення до суду з цим позовом. Тож такий спір підлягає вирішенню саме судом.

Спільний автомобіль є *неподільною річчю*, перебуває у спільній частковій власності сторін та у фактичному і постійному володінні та користуванні ОСОБА_2, що обмежує права позивача як рівноправного співвласника на користування належним йому майном.

Отже, спір, який виник між сторонами, щодо користування спільним майном, *яке є неподільним, може бути вирішено у спосіб, обраний позивачем*, шляхом зобов'язання усунути перешкоди та визначення порядку користування автомобілем помісячно. Відповідач *не запропонувала* іншого можливого варіанта користування спірним транспортним засобом.

Відмовивши у задоволенні позову ОСОБА_1, суди першої та апеляційної інстанцій *не виконали обов'язок забезпечення дійсного вирішення у дієвий спосіб спору, що виник та існує між сторонами, існування якого позбавляє їх можливості спільно використовувати єдиний автомобіль, що є неподільним майном*.

Під час розгляду судами першої та апеляційної інстанцій справи, що переглядається, відповіді пропозицій щодо врегулювання спору і власних варіантів усунення порушень шляхом визначення порядку спільного користування автомобілем не надала, порушені права позивача не відновила. Суди першої та апеляційної інстанцій не врахували зазначені обставини, що мають істотне значення для правильного вирішення спору.

З огляду на те, що спірний автомобіль перебуває у спільній частковій власності сторін і згоди щодо порядку користування цим транспортним засобом вони

²¹ Постанова Київського апеляційного суду від 20.09.2022 у справі № 752/3339/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/106366805.

²² Постанова Верховного Суду від 08.03.2023 у справі № 752/3339/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109747569.

²³ Постанова Верховного Суду від 15.02.2023 у справі № 487/3769/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/75296538.

не можуть досягнути, а також керуючись принципами рівності прав співвласників щодо майна, розумності та справедливості, Верховний Суд дійшов переконання про наявність *правових підстав для зобов'язання відповідача усунути перешкоди у користуванні транспортним засобом і встановлення порядку користування цим автомобілем у спосіб, визначений судовим рішенням.*

Верховний Суд *не погодився* з висновками судів першої та апеляційної інстанцій про відмову в задоволенні позову про усунення перешкод у користуванні автомобілем і встановлення порядку користування ним.

Верховний Суд дійшов переконання *про задоволення позову*, оскільки спірний автомобіль перебуває у спільній частковій власності сторін і згоди щодо порядку користування цим транспортним засобом вони не можуть досягти. Керуючись принципами рівності прав співвласників щодо майна, розумності та справедливості, Верховний Суд дійшов висновку, що *потрібно усунути перешкоди* в користуванні автомобілем ОСОБА_1, які чинить ОСОБА_2, встановити порядок користування цим майном співвласниками помісячно.

Зважаючи на наведене, Верховний Суд зробив висновок, що рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції *потрібно скасувати, ухвалити нове рішення про задоволення позову ОСОБА_1.*

Верховний Суд ухвалив встановити такий порядок користування спільним майном — автомобілем Infiniti FX 37, за яким: — 01.04.2023 ОСОБА_2 повинна *передати цей автомобіль у користування ОСОБА_1* разом із другим комплектом ключів від автомобіля і свідоцтвом про реєстрацію транспортного засобу; — наступного місяця, а саме 01.05.2023, ОСОБА_1 *повинен передати автомобіль у користування ОСОБА_2* разом зі свідоцтвом про реєстрацію транспортного засобу; — надалі — користуватися автомобілем *почергово, помісячно, з переданням автомобіля і свідоцтва*

про реєстрацію транспортного засобу першого календарного дня кожного наступного місяця попереднім користувачем — іншому.

Таким чином, **робимо висновки.**

По-перше, *первинне значення в урегулюванні відносин між співвласниками щодо володіння та користування спільним майном має домовленість.* У тому ж разі, якщо такої згоди сторони не досягли, спір щодо порядку володіння та користування спільним майном повинен вирішуватися судом. При здійсненні права власності співвласниками щодо спільного майна потрібно враховувати правову природу такої власності, адже співвласникам належить так звана ідеальна частка у праві власності на спільне майно, яка є абстрактним вираженням співвідношення в обсязі прав співвласників спільної власності. Отже, кожному з них *належить не частка у спільному майні, а частка у праві власності на це майно.*

По-друге, *найбільш ефективне вирішення спору про поділ спільної сумісної власності подружжя* досягається тоді, коли вимоги позивача охоплюють усе спільно набуте у шлюбі майно, зокрема й неподільне.

По-третє, *спосіб захисту права є ефективним* тоді, коли він забезпечуватиме поновлення порушеного права, а в разі неможливості такого поновлення — гарантуватиме можливість отримати відповідну компенсацію. Тобто цей захист має бути повним і забезпечувати у такий спосіб досягнення мети правосуддя і процесуальну економію.

По-четверте, у разі, коли існує між співвласниками *спір із приводу порядку користування і володіння спільним майном*, суд, керуючись принципами рівності прав співвласників щодо майна, розумності та справедливості має вирішити такий спір *у дієвий спосіб*, визначивши певний порядок користування спільним майном для його співвласників, які в позасудовому порядку не досягли згоди із приводу користування та управління ним.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Олег Печений, к. ю. н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член НКР ВС

Встановлення позовної давності зумовлене низкою обставин, зокрема міркуваннями забезпечення стабільності цивільного обороту, подоланням невизначеності у правовідносинах. Крім того, при встановленні позовної давності законодавець виходив з того, що тривале невикористання права свідчить, що особа втрачає у певному предметі зацікавленість з відповідними наслідками для неї і для третіх осіб. Насамкінець, тривале невикористання права може в подальшому породити труднощі в процесі судового розгляду, адже з часом, особливо з роками, встановлення судом обставин, дослідження доказів все більш утруднюється.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОЗОВНУ ДАВНІСТЬ

Своєчасність захисту приватного права особи підпорядковується, в першу чергу, закономірностям розвитку інтересів у приватноправовій сфері, а строк позовної давності лише слугує її часовим фоном. Позовна давність є тим ланцюжком, що поєднує відповідний приватний інтерес, суб'єктивне право із можливістю їх здійснення, захисту або втрати внаслідок спливу певного часу. Цей цивільно-правовий інститут є тим критерієм, своєрідним лакмусовим папірцем, за яким можна судити про наявність чи відсутність заінтересованості особи у захисті своїх суб'єктивних прав, відношенню до їх втрати. При цьому не слід вдаватися до применшення значення позовної давності, оскільки за відсутності цього строку істотно зменшиться ефективність впливу права на суспільні відносини, що ним регулюються, а це, у свою чергу, призведе до втрати ними системності та упорядкованості, причому не тільки темпоральної¹.

Зв'язок позовної давності і відповідальності не носить характеру простої лінійної залежності, а є діалектичним, багатоаспектним. Строк позовної давності «зв'язує» механізм відповідальності у багатьох

параметрах, перш за все стосовно підстав звільнення від відповідальності. В інституті позовної давності основна думка закону — обмеження позову певним часом, законодавцю відомо, що позов спрямовано на правопорушення і що з настанням строку воно стане безкарним.

Довгий час у теорії цивільного права і юридичній практиці позовна давність розглядалася як інститут матеріального права, що мало відповідні наслідки, відображені у законодавстві. Але наразі спостерігається тенденція щодо «процесуалізації» строку позовної давності, його бачення вже як строку процесуального, особливо у адміністративному судочинстві. Це слід враховувати у подальших аналітичних розсудах і формуванні судової практики.

ІНСТИТУТ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ У РІШЕННЯХ І ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Важливим є бачення позовної давності у площині практики ЄСПЛ, який пов'язує позовну давність із правомірним уникненням відповідальності.

Так, у рішеннях від 20.09.2011 (справа ВАР «Нафтова компанія «Юкос» проти Росії»), від 22.10.1996 (справа «Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства»)

¹ Печений О. П. Підстави застосування позовної давності у корпоративних правовідносинах // Українське комерційне право. 2006. № 7. С. 86-93.

вказано, що позовна давність — це законне право правопорушника уникнути переслідування або притягнення до суду після закінчення певного періоду після скоєння правопорушення. Позовна давність, що є звичайним явищем у національних законодавствах держав — учасників Конвенції, виконує кілька завдань, в тому числі забезпечує юридичну визначеність та остаточність, запобігаючи порушенню прав відповідачів, які можуть трапитись у разі прийняття судом рішення на підставі доказів, що стали неповними через сплив часу.

Застосування позовної давності має забезпечувати юридичну визначеність і остаточність, захищати потенційних відповідачів від прострочених позовів та запобігати несправедливості, яка може статися в разі, якщо суди будуть змушені вирішувати справи про події, що мали місце у далекому минулому, спираючись на докази, які вже, можливо, втратили достовірність і повноту із плином часу (пункт 51 рішення від 22.10.1996 за заявами № 22083/93, № 22095/93 у справі «Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства»; пункт 570 рішення від 20.09.2011 у справі «BAT «Нафтова компанія «Юкос» проти Росії»).

Висновки щодо застосування позовної давності викладено також у рішеннях ЄСПЛ у справах Беллет проти Франції (Bellet v. France) за заявою № 23805/94, Seal v. The United Kingdom за заявою № 50330/07, Dacia S.R.L. v. Moldova за заявою № 3052/04; Lelas v. Croatia за заявою № 55555/08; Phinikaridou v. Cyprus за заявою № 23890/02.

У практиці судів України застосування наведених рішень і практики ЄСПЛ застосовується у різних категоріях справ, включаючи стягнення заборгованості, укладання і виконання договорів, банкрутство. Щодо захисту права власності, то прикладами застосування вказаних рішень слід назвати постанови КГС ВС від 12.03.2019 у справі № 907/56/18 за позовом Релігійної греко-католицької громади «Святого Архістратига Михаїла» до Виконавчого комітету Пацканівської

сільської ради Ужгородського району Закарпатської області, Пацканівської сільської ради Ужгородського району Закарпатської області про визнання недійсним та скасування рішення і скасування свідоцтва про право власності², від 12.03.2019 у справі № 907/762/16 за позовом ТОВ «Енергополіс» до Підприємства «Центр соціально-трудової реабілітації інвалідів міста Києва», ТОВ «Центр Квітка» про визнання протиправним відчуження майна та визнання права власності³ від 16.10.2019 у справі № 911/2818/17 за позовом першого заступника прокурора Київської області в інтересах держави в особі Головного управління Держгеокадастру у Київській області до Софіївсько-Борщагівської сільської ради Києво-Святошинського району Київської області, ТОВ «Барселона Ю Ей» про визнання недійсним рішення та витребування земельної ділянки⁴, від 22.01.2019 у справі № 5024/1403/2011 за позовом Прокурора Скадовського району Херсонської області в інтересах держави в особі Фонду державного майна України до ПАТ лікувально-оздоровчих закладів профспілок України «Укрпрофоздоровниця» та Дочірнього підприємства «Санаторій для дітей з батьками «Скадовськ» за позовом про визнання права власності та витребування майна з незаконного володіння⁵ та ін. У справах про банкрутство нерідко можливі вимоги про захист права власності, визнання права власності, витребування майна, до яких застосовується позовна давність, у тому числі за вимогами ліквідатора⁶.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ПЕРЕБІГУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

Специфіка початку перебігу позовної давності знаходить свій прояв майже у всіх позовах, а особливо рельєфно у позовах про захист права власності. Так, щодо віндикаційного позову позовна давність має специфіку у визначенні початку перебігу, оскільки перебіг позовної давності за віндикаційним позовом повинен визначатися моментом виявлення речі та встановлення її фактичного володільця, тобто особи, у якої (під фактичним контролем якої) річ перебуває

² Постанова КГС ВС від 12.03.2019 у справі № 907/56/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/80632855.

³ Постанова КГС ВС від 12.03.2019 у справі № 907/762/16. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/80632850.

⁴ Постанова КГС ВС від 16.10.2019 у справі № 911/2818/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/85048362.

⁵ Постанова КГС ВС від 22.01.2019 у справі № 5024/1403/2011. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/79545386.

⁶ Огляд практики застосування Верховним Судом норм про позовну давність у справах про банкрутство. Рішення, внесені до ЄДРСР, за жовтень 2018 року — травень 2020 року / упоряд. управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ про банкрутство. Київ, 2020. 25 стор. URL: supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KGS.pdf.

на поточний момент. Якщо намагатися наповнити цю тезу практичним змістом, то виявиться її лаконічність і потреба шукати інші, більш детальні, точки опори всієї конструкції. Наприклад, у судовій практиці це відображено таким чином, що право власності держави на спірну земельну ділянку було порушено, коли земельна ділянка вибула з володіння держави у володіння іншої особи, а не в момент укладення цієї особою наступного правочину з відчуження земельної ділянки та набрання законної сили судовим рішенням, яким підтверджено факт неправомірності вибуття спірної земельної ділянки та порушення права власності держави, тому *початок перебігу строку позовної давності для позову, поданого на захист цього порушеного права, пов'язується з моментом, коли держава в особі уповноваженого органу довідалася або могла довідатися про порушення її права або про особу, яка його порушила* (п. 65 постанови ВП ВС від 21.08.2019 у справі № 911/3681/17⁷). При цьому сам по собі факт присутності представника органів прокуратури на пленарному засіданні ради під час прийняття нею оскаржених рішень не є доказом обізнаності уповноважених органів держави про порушення її прав (п. 112 постанови ВП ВС від 07.11.2018 у справі № 488/5027/14-ц⁸). Як бачимо, специфіка позовної давності у віндикаційних вимогах теоретичної і прикладної моделей дещо відрізняється.

Верховний Суд також визначив специфіку віндикаційного позову виходячи із суб'єкта, який його застосовує. Позовна давність є строком для пред'явлення позову як безпосередньо особою, право якої порушене, так і тими суб'єктами, які уповноважені законом звертатися до суду з позовом в інтересах іншої особи — носія порушеного права (інтересу). І в разі пред'явлення позову особою, право якої порушене, і в разі пред'явлення позову в інтересах цієї особи іншою, уповноваженою на це особою, позовна давність починає обчислюватися, коли про порушення права або про особу, яка його порушила, довідалася або могла довідатися особа, право якої порушене, чи прокурор, уповноважений звернутися до суду в інтересах

держави за захистом такого права, якщо прокурор довідався чи міг довідатися про порушення права або про особу, яка його порушила, раніше, ніж особа, право якої порушене. На вимоги про витребування майна поширюються норми Цивільного кодексу України⁹ щодо загальної позовної давності, оскільки органи державної влади чи місцевого самоврядування мають нести ризик спливу позовної давності для оскарження виданих ними правових актів, а реалізація права на їх оскарження не має ставити під сумнів стабільність цивільного обороту¹⁰. У цій справі суди дійшли обґрунтованого висновку про те, що позивачами без поважних причин пропущено строк позовної давності, але справу було направлено на новий розгляд. Це у свою чергу стало підставою для викладення окремої думки, автори якої не погодилися із висновком більшості суддів ВП ВС про направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції, оскільки були всі підстави ухвалити нове рішення про відмову в позові у зв'язку зі спливом позовної давності, про застосування якої заявлено відповідачем¹¹.

Такий висновок ВП ВС прийшов на зміну іншій правовій позиції, сформульованій у постанові ВСУ від 05.10.2016 у справі № 916/2129/15, про те, що позовна давність не поширюється на правовідносини, пов'язані з витребуванням майна за ст. 388 ЦК. Не викликає сумнівів, що остання теза є «реінкарнацією» абз. 2 ст. 83 ЦК УРСР 1963 р. про звільнення віндикаційних вимог державних організацій від застосування позовної давності, що доводить високу стійкість цієї норми навіть в умовах законодавчих трансформацій. Нагадаємо, що необмежена за строками віндикація державної власності була скасована ще до прийняття чинного ЦК, у 1991 р. на підставі ч. 2 ст. 50 Закону України «Про власність».

Згодом Верховний Суд деталізував висновок, зроблений у 2018 році. Зокрема, відмовляючи у віндикаційному позові прокурора в інтересах держави, суд вказав, для уникнення дискримінаційної переваги цих суб'єктів порівняно з іншими суб'єктами права вони мають нести ризик застосування наслідків спливу

⁷ Постанова ВП ВС від 21.08.2019 у справі № 911/3681/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84153021.

⁸ Постанова ВП ВС від 07.11.2018 у справі № 488/5027/14-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/81842003#.

⁹ Далі за текстом — ЦК.

¹⁰ Постанова ВП ВС від 05.12.2018 у справі № 522/2202/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/79298391.

¹¹ Окрема думка Суддів Великої Палати Верховного Суду Лященко Н. П., Ситнік О. М., Прокопенко О. Б. у справі № 522/2202/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/82885581.

позовної давності для оскарження виданих ними правових актів. Зміна правовідносин, які стали остаточними внаслідок впливу позовної давності або мали би стати остаточними, якби позовна давність була застосована без дискримінації на користь держави, є несумісною з принципом правової визначеності. Тут слід визнати певну неповноту, недовомленість у застосуванні позовної давності. Як вже зазначалося, ВП ВС визнано необґрунтованим висновок про те, що позовна давність до правовідносин, пов'язаних з витребуванням майна, не застосовується (пп. 38 — 41 постанови ВП ВС від 17.10.2018 у справі № 362/44/17¹²). Цей підхід простежується і в подальших судових рішеннях, де вказано, що на віндікаційні позови держави в особі органів державної влади поширюється загальна позовна давність (п. 122 постанови ВП ВС від 18.01.2023 у справі № 488/2807/17¹³). Щоправда, у цій справі висновок ВП ВС не набув суцільного значення. Прокурор заявив три позовні вимоги: про визнання незаконними та скасування пунктів рішення; про визнання недійсним державного акта, виданого первинній набувачці; про витребування земельної ділянки з незаконного володіння кінцевої набувачки шляхом знесення спорудженого об'єкта нерухомості. Верховний Суд вказав, що позовну давність слід застосувати диференційовано. Кінцева набувачка заявила у суді першої інстанції про вплив позовної давності за всіма вимогами, але за вимогами про визнання незаконними та скасування пунктів рішення і про визнання недійсним виданого первинній набувачці державного акта кінцева набувачка не є стороною спору з державою, суди попередніх інстанцій не мали підстав за заявою цієї набувачки вирішувати питання про вплив позовної давності щодо зазначених двох вимог. Аргумент про застосування позовної давності до вимоги про витребування спірної земельної ділянки суд має розглянути у випадку, якщо вважатиме, що таку вимогу слід задовольнити (п. 131 постанови ВП ВС від 18.01.2023 у справі № 488/2807/17). Такий підхід є досить спірним, оскільки задоволення останньої вимоги пов'язане із вимогами попередніми. У будь-якому разі таке «ізолюване» застосування позовної давності виглядає нелогічним.

ПОЧАТОК ПЕРЕБІГУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ І СУБ'ЄКТ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ

Слід зупинитись також на питанні динаміки позовної давності у площині визначення початку її перебігу, що зумовлено недолугістю формулювання ч. 1 ст. 261 ЦК щодо загального правила визначення початку перебігу позовної давності в частині суб'єктів. В експертних колах про це багато говорилося, однак питання не тільки не знайшло вирішення на законодавчому рівні, але й породило цілий пласт інших проблем. Причому «життєстійкість» цієї норми є досить високою, навіть при подальших очікуваних законодавчих змінах недоліки будуть виправлені лише на майбутнє і не зможуть торкнутися сучасних реалій. Важливим є визначення початку перебігу позовної давності за позовами осіб (органів), які звертаються із позовами в чужих інтересах, зокрема за позовами «похідних» суб'єктів захисту прав та охоронюваних законом інтересів. Залежно від відповідних сфер правового регулювання може бути виділено: у *спадкових правовідносинах* — управитель спадщини (ст. 1285 ЦК, ч. 3 ст. 61 Закону України «Про нотаріат»), виконавець заповіту (ст. 1290 ЦК), хранитель, опікун майна (ч. 2 ст. 61 Закону України «Про нотаріат»); у *сфері захисту публічних інтересів* — прокурор; у *процедурі банкрутства* — ліквідатор; *при встановленні опіки і піклування* — опікун, піклувальник, орган опіки і піклування. У багатьох випадках вказані суб'єкти залучаються до відносин, які вже виникли, тому про порушення прав та інтересів їм стає відомо вже після факту порушення, але це не впливає на початок перебігу позовної давності. Слід враховувати, що сама по собі законодавчо визначена наявність у особи права на звернення до суду в інтересах, за захистом прав та інтересів інших осіб, не змінює та й не може змінювати правил щодо початку перебігу позовної давності, визначених ст. 261 ЦК.

Щодо позовів про захист права власності держави та інших на земельні ділянки, об'єкти лісового, водного фонду важливим є висновок, зроблений ЄСПЛ у рішенні від 18.03.2008 по справі «Dacia S.R.L.» проти Молдови» (Dacia S.R.L. v. Moldova, заява № 3052/04). Суд проаналізував положення національного цивільного права і вказав, що норми, згідно з якими позовна давність не поширювалася на позови державних організацій

¹² Постанова ВП ВС від 17.10.2018 у справі № 362/44/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/79472747?fbclid=IwAR0tsXOCF3g1L43aLkJOH-fzCJHK3TlvkUCXYANQav7X9zOO0S8kNYctnrM#.

¹³ Постанова ВП ВС від 18.01.2023 у справі № 488/2807/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109364576.

про повернення державного майна з незаконного володіння інших організацій чи громадян, сам по собі суперечить ст. 6 Конвенції, оскільки у справі не було надано жодних аргументів на обґрунтування того, чому державні організації у цих випадках мають бути звільнені від обов'язку дотримуватися установлених строків давності, котрі б в аналогічних ситуаціях перешкодили розгляду позовів, поданих приватними особами чи компаніями. Це, на думку ЄСПЛ, потенційно може призводити до руйнування багатьох ustalених правовідносин і надає дискримінаційну перевагу державі без будь-якої переконливої підстави (§ 76). ЄСПЛ констатував, що зміна правовідносин, які стали остаточними внаслідок впливу позовної давності або мали би стати остаточними, якби позовну давність було застосовано без дискримінації на користь держави, є несумісним із принципом правової визначеності (§ 77). Наведену позицію деталізував Верховний Суд, який, відмовляючи у віндикаційному позові прокурора в інтересах держави, вказав, для уникнення дискримінаційної переваги цих суб'єктів порівняно з іншими суб'єктами права вони мають нести ризик застосування наслідків впливу позовної давності для оскарження виданих ними правових актів. Зміна правовідносин, які стали остаточними внаслідок впливу позовної давності або мали би стати остаточними, якби позовна давність була застосована без дискримінації на користь держави, є несумісною з принципом правової визначеності. На думку ВП ВС, необґрунтованим є висновок про те, що позовна давність до правовідносин, пов'язаних з витребуванням майна, не застосовується (пп. 38 — 41 постанови ВП ВС від 17.10.2018 у справі № 362/44/17¹⁴). Цей підхід простежується і в подальших судових рішеннях, ВП ВС вказано, що на віндикаційні позови держави в особі органів державної влади поширюється загальна позовна давність (п. 122 постанови ВП ВС від 18.01.2023 у справі № 488/2807/17¹⁵). Щоправда, у цій справі висновок ВП ВС не має суцільного значення. Прокурор заявив три позовні вимоги: про визнання незаконними та скасування пунктів рішення; про визнання недійсним державного акта, виданого первинній набувачці; про витребування земельної ділянки з незаконного володіння кінцевої набувачки шляхом знесення спорудженого

об'єкта нерухомості. Верховний Суд вважає, що позовну давність слід застосувати диференційовано. Кінцева набувачка заявила у суді першої інстанції про вплив позовної давності за всіма вимогами, але за вимогами про визнання незаконними та скасування пунктів рішення і про визнання недійсним виданого первинній набувачці державного акта кінцева набувачка не є стороною спору з державою, суди попередніх інстанцій не мали підстав за заявою цієї набувачки вирішувати питання про вплив позовної давності щодо зазначених двох вимог. Аргумент про застосування позовної давності до вимоги про витребування спірної земельної ділянки суд має розглянути у випадку, якщо вважатиме, що таку вимогу слід задовольнити (п. 131 постанови ВП ВС від 18.01.2023 у справі № 488/2807/17). Такий підхід є досить спірним, оскільки задоволення останньої вимоги пов'язане із вимогами попередніми. У будь-якому разі таке «ізолюване» застосування позовної давності виглядає нелогічним.

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ І СТРОК ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ

У доктрині та практиці склалося стійке уявлення про позовну давність як строк звернення до суду, з віднесенням до інститутів матеріального, а не процесуального права. У правопорядках континентальної Європи строк давності відноситься до матеріального права, а в англосаксонських — до процесуального, причому деякі дослідники визнають давність гібридним інститутом. Генетичне віднесення позовної давності до матеріального або ж процесуального права має, скоріше, доктринальне, ніж прикладне значення, змістовно не впливає на застосування давності, оскільки регулювання позовної давності у нормах матеріального чи відповідно процесуального права є досить схожим, хоча і не ідентичним. Однак безвідносно до питання про те, тяжіє позовна давність до матеріального чи процесуального права, виникає потреба вирішити питання, як давність співвідноситься з іншими строками звернення до суду, які встановлені іншими законодавчими актами, зокрема процесуальними кодексами. Так, ст. 122 Кодексу адміністративного судочинства України¹⁶ встановлено загальний шестимісячний строк

¹⁴ Постанова ВП ВС від 17.10.2018 у справі № 362/44/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/79472747?fbclid=IwAR0tsXOCF3g1L43aLkJOH-fzCJHK3TlvkUCXYANQav7X9zOO0S8kNYctnrM#.

¹⁵ Постанова ВП ВС від 18.01.2023 у справі № 488/2807/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109364576.

¹⁶ Далі за текстом — КАС.

для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи, який обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів, якщо не встановлено іншого. Незважаючи на те, що останніми роками напрацьовано значний масив судової практики Верховного Суду щодо розмежування цивільної, господарської та адміністративної юрисдикції, але в багатьох випадках спори, що виникають, були і залишаються юрисдикційно пов'язаними. Думаємо, спроби забезпечити стовідсоткове розмежування юрисдикцій за предметним критерієм малоперспективні, що підтверджується досить простими прикладами. Наприклад, коли особа оскаржує у порядку адміністративного судочинства акт органу публічної влади, який стосується права власності або іншого речового права, а потім у господарському суді пред'являє вимогу, пов'язану із таким актом, або навпаки. Іншим прикладом є звернення особи до суду із скаргою (адміністративним позовом) на дії, рішення чи бездіяльність державного або приватного виконавця (ст. 447 Цивільного процесуального кодексу України¹⁷, ст. 339 Господарського процесуального кодексу України¹⁸, ст. 287 КАС), а потім від цієї особи подається позов про визнання недійсними публічних торгів, правочинів з відчуження майна і заявлення вимог про його повернення. Відповідно для вимог про оскарження встановлені *строки звернення до суду*, а до вимог про визнання недійсними правочинів, повернення майна — *строки позовної давності*, які є відмінними, у жодній мірі не синхронізовані, а самі ці спори досить близькими і похідними. Аналогічно виглядає ситуація щодо вимог про захист корпоративних прав і права власності. Так, фізична особа може звернутися до господарського суду із позовом про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства, для яких встановлена позовна давність в один рік (п. 8 ч. 1 ст. 258 ЦК), для акціонерних товариств — шість місяців з дня прийняття рішення (ч. 1 ст. 61 Закону України «Про акціонерні товариства»), а потім до суду загальної

юрисдикції з вимогою про повернення майна, переданого на підставі вказаного рішення, для такої вимоги позовна давність є загальною (ст. 256 ЦК). Відповідно для першої вимоги встановлено спеціальне правило щодо початку перебігу позовної давності, а щодо другої — діє загальний порядок визначення початку перебігу позовної давності (ч. 1 ст. 261 ЦК). Отже, невирішеним є питання про їх взаємодію, тобто чи перериває звернення до суду із першою вимогою позовну давність і за другою, як такою, що пов'язана із першою. Статтею 266 ЦК визначено, що зі впливом позовної давності до основної вимоги, вважається, що вплив позовна давність і за додатковою вимогою, що застосовується незалежно від того, вимоги основні і додаткові в одній позовній заяві або у декількох, за правилами цивільного або іншого судочинства вони розглядаються¹⁹. Наведена норма визначає синхронізацію основних і додаткових вимог лише у частині впливу позовної давності, не торкаючись підстав переривання перебігу позовної давності за основними і додатковими вимогами, тому питання залишається невирішеним.

Ситуація ускладнена тим, що, як свідчить законодавча практика, і строки позовної давності, і строки звернення до суду можуть установлюватися законодавчими актами різної галузевої належності, включаючи згаданий КАС, податковим законодавством, норми яких по різному розуміються судовою практикою. Так, зазначений у п. 102.1 ст. 102 Податкового кодексу України²⁰ строк є саме строком давності, який має матеріально-правову природу, а тому не може бути одночасно і процесуальним строком звернення до суду. Між правовою природою матеріально-правового строку давності в податкових правовідносинах та процесуального строку звернення до адміністративного суду є сутнісна різниця, а тому помилковим є ототожнення їх призначення при використанні²¹. По цій справі декілька суддів виклали окрему думку, у якій критично поставилися до обґрунтування такої позиції, оскільки ВС, визнавши строки звернення до суду суто процесуальними

¹⁷ Далі за текстом — ЦПК.

¹⁸ Далі за текстом — ГПК.

¹⁹ Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар Т. 2: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки та терміни. Позовна давність. Особисті немайнові права фізичної особи. за ред. І. В. Спасиби-Фатєєвої. Х.: «ЕКУС», 2021. 784 с.

²⁰ Далі за текстом — ПК.

²¹ Постанова ВС у складі судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів КАС від 26.11.2020 у справі № 500/2486/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/93404515.

(на відміну від строків давності, визначених статтею 102 ПК), визнав за можливе (з аналізу частин 1, 2, 4 КАС) перехід до правового регулювання, запровадженого Податковим кодексом як спеціальним законом, та, порівнявши приписи пунктів 56.18 та 56.19 статті 56 цього Кодексу, не знайшов між ними колізії, яку слід було б усувати за допомогою встановленої пунктом 56.21 цієї ж статті презумпції правомірності дій платника податків. Фактично це призвело до ситуації, за якої строки, визначені статтею 122 КАС і пунктом 56.19 статті 56 ПК, судова палата визнала процесуальними, а ті, що визначені сукупністю пункту 56.18 статті 56 і пункту 102.1 статті 102 ПК, — «таким, що має матеріально-правову природу, а тому не може бути одночасно і процесуальним строком звернення до суду», — без наведення відповідної аргументації та критеріїв, за якими здійснено такий поділ. Таке правозастосування вважається помилковим внаслідок ігнорування судом правил нормотворення (законодавчої техніки), а перехід до регулювання правовідносин Податковим кодексом України — передчасним, здійсненим за відсутності необхідної для цього гіпотези у нормі права, що підлягала застосуванню, та на підставі уявної альтернативи²². Доцільно також узгодити конфлікт юрисдикцій не тільки в межах державних судових інституцій різної предметної компетенції, а й відносини цих інституцій і третейських судів в плані застосування позовної давності, розглянувши питання про розширення підстав переривання позовної давності при зверненні до третейського суду, вплив рішення третейського суду на вирішення цієї чи пов'язаної справи іншим судом. Співвідношення позовної давності і процесуального (або іншого) строку звернення до суду загострюється у ситуації, коли Великою Палатою ВС при вирішенні юрисдикційного спору скасовано ухвалені по справі судові рішення і визнано необхідність вирішення питання у порядку іншої юрисдикції, але за час, поки суди першої та апеляційної інстанцій помилково розглядали справу, відповідний строк (позовна давність або строк звернення до суду) сплив, що ставить заявника у невигідне становище, оскільки він вимушений порушувати клопотання про поновлення пропущеного строку, хоча доцільно передбачити на законодавчому рівні, що час вирішення юрисдикційного спору до перебігу строку позовної давності (строку звернення до суду) зараховуватись не повинен.

Існуюче визначення *позовної* давності (ст. 256 ЦК) охоплює звернення до суду із вимогою про захист, виходячи із самого змісту поняття — звернення із позовом. Відповідно легальне визначення давності повинно стати більш «еластичним» і враховувати ситуації звернення до суду із вимогою, оформленою в іншій, ніж позов формі (заява, подання тощо). Прикладом є норми, що встановлюють права ліквідатора і субсидіарну відповідальність у процедурі банкрутства. Відповідно до ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства ліквідатор з дня свого призначення заявляє до третіх осіб вимоги щодо повернення банкруту сум дебіторської заборгованості, пред'являє вимоги до осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника за у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Постає питання про можливість заперечення цими особами вимог ліквідатора посиланням на застосування позовної давності, аналогічне питання постає при посиланні на позовну давність при застосуванні будь-яких позасудових процедур, коли вимога про захист вирішується без звернення до суду. Це вимагає якісно іншого змістовного наповнення легального визначення позовної давності з тим, щоб позовна давність стала «захисною» давністю.

Виходячи з цього, потребують вирішення проблеми (а) співвідношення понять «позовна давність» і «строк звернення до суду» та (б) позиціювання позовної давності як матеріального чи процесуального строку (в) позовна давність і непозовні та позасудові форми захисту, посилання на позовну давність поза судом.

Крім того, слід звернути увагу на таку тенденцію законодавчого досвіду, як наближення позовної давності за правовими наслідками її спливу до присічних строків. Прикладом є положення ч. 5 ст. 112 ЦК, за якою вимоги кредиторів, які не визнані ліквідаційною комісією юридичної особи, якщо кредитор у місячний строк після одержання повідомлення про повну або часткову відмову у визнанні його вимог не звертався до суду з позовом, вважаються погашеними. При цьому законодавець не визначив правової природи цього строку, не вказав про його віднесення до позовної давності, але чітко окреслив правові наслідки його спливу — припинення суб'єктивного

²² Окрема думка суддів КАС ВС Желтобрюх І. Л., Білоуса О. В., Блажівської Н. Є. від 26.11.2020 у справі № 500/2486/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/94102108.

права кредитора шляхом визнання його вимог погашеними. Відповідно постає питання про застосування цього строку норм ЦК про позовну давність, її зупинення, переривання тощо. За схожими лекалами змодельовані строки, встановлені у другому і третьому реченнях ч. 4 ст. 559 ЦК (у редакції Закону України від 03.07.2018 № 2478-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування», набув чинності 04.02.2019), які пов'язують припинення поруки з тим, що кредитор протягом трьох років не пред'явить позову до поручителя. Знову ж таки трирічний строк, який встановлено тривалістю, ідентичною до загальної позовної давності (ст. 257 ЦК), не названо строком позовної давності, але встановлено наслідки його спливу — припинення поруки при незверненні із позовом до поручителя. Можливо, це присічний за своєю природою строк, який за тривалістю, але не по суті прирівнюється до позовної давності. При цьому законодавець у подальшому у новітніх законодавчих актах вдається до більш складних конструкцій співвідношення строків. Прикладом є новітній Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX «Про медіа», за ст. 43 якого особа, яка вважає, що суб'єктом у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа щодо неї було поширено відомості, які не відповідають дійсності (викладені неповно чи неточно) та принижують її честь, гідність чи ділову репутацію, має право вимагати спростування недостовірної інформації або реалізації права на відповідь, подавши заяву про спростування або реалізацію права на відповідь упродовж 20 днів з дня поширення відповідної інформації. Законом встановлено і строк для надання відповіді на заяву. І хоча подання особою заяви про спростування або реалізацію права на відповідь не є обов'язковою умовою для звернення до суду з відповідним позовом, але не вирішено питання, як ці строки співвідносяться із спеціальним строком позовної давності (п. 2 ч. 1 ст. 258 ЦК), зокрема коли суб'єкт відмовив у поширенні спростування або відповіді. Крім того, термінологія ст. 258 ЦК щодо суб'єкта не приведена у відповідність до положень Закону України «Про медіа», який визначає суб'єктів у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа, а не засоби масової інформації.

Є підстави вважати, що і в подальшому законодавець вдаватиметься до таких способів викладення темпоральних норм, тому це питання слід вирішити

на доктринальному рівні, з відповідним відображенням у законодавстві.

В іноземних правових порядках спостерігається тенденція синхронізувати загальну позовну давність у три роки (або іншої тривалості) об'єктивним присічним строком, набагато тривалішим за позовну давність, як правило у десять років. При цьому об'єктивний граничний строк не має властивостей зупинення і переривання, а також поновлення. Прояв цієї тенденції знаходимо і в національному праві, наприклад позовна давність за вимогами про недоліки проданого товару (п. 4 ч. 2 ст. 258 ЦК) і встановлення строку відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліку товарів (ч. 1 ст. 1211 ЦК). Очевидно, є підстави поширити застосування граничного строку і до інших вимог (наприклад, про визнання недійсними правочинів та ін.).

Позовна давність завжди застосовується до матеріальних правовідносин, відповідно постає питання про давність при трансформації спірних матеріальних відносин, включаючи зміну їх суб'єктів у порядку правонаступництва. У гл. 18 ЦК йдеться про динаміку позовної давності лише при заміні сторони у зобов'язанні (ст. 262 ЦК), що безумовно не охоплює усіх випадків зміни суб'єктного складу спірних матеріально-правових відносин, особливо при переході прав і обов'язків у порядку спадкування, при переході корпоративного контролю, реорганізації юридичної особи тощо. Вважаємо, що слід запровадити диференційований підхід і визначити критерії, при настанні яких трансформація суб'єктного складу спірних матеріальних відносин матиме наслідком зміну тривалості і порядку обчислення позовної давності, а при настанні інших — позовна давність залишатиметься незмінною.

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ І НЕГАТОРНИЙ ПОЗОВ

Щодо застосування позовної давності до негаторного позову, то досить стабільною у теорії цивільного права є теза про неможливість застосування позовної давності до таких позовів про захист права власності. Це обумовлено тим, що такий позов спрямовується на захист правомочностей володіючого власника, ґрунтується на правопорушенні, яке несе триваючий характер. Протягом будь-якого відрізка часу, незалежно від тривалості правопорушення, негаторний позов не може бути пред'явлено. В цьому вбачається відмінність негаторного позову від виндикаційного, за яким власник не володіє річчю, а тому

на віндикаційний позов поширюється позовна давність. Отже, правило про відсутність обмежень у строках позовної давності за негаторним позовом стало майже аксіоматичним. Спільним місцем цивілістичної доктрини і судової практики є теза, що позовна давність не може поширюватися на вимоги про усунення перешкод у здійсненні власником права користування та розпорядження своїм майном (стаття 391 ЦК України), оскільки в такому разі йдеться про так зване триваюче правопорушення. Отже, власник може пред'явити такий позов у будь-який час незалежно від того, коли почалося порушення його прав (підпункт 5.1 пункту 5 постанови Пленуму ВГСУ від 29.05.2013 № 10 «Про деякі питання практики застосування позовної давності у вирішенні господарських спорів»).

Широке застосування такого підходу у судовій практиці, при всій очевидності, призвело до того, що наразі формується вкрай неоднозначна судова практика, у тому числі й на рівні Великої Палати (ВП ВС) та касаційних судів щодо того, що фактично кожний позов може бути кваліфіковано як негаторний, виключно з тією метою, щоб не застосовувати до нього позовну давність²³.

У зв'язку з цим важливим є питання про визначення як негаторного позову при визнанні недійсним договору іпотеки і поширення на ці вимоги позовної давності.

Так, за постановою ОП КГС ВС від 06.08.2021 у справі № 910/20607/17 наявність обтяження нерухомого майна іпотекою передбачає заборону або обмеження розпорядження та/або користування нерухомим майном, тому позов про визнання недійсним договору іпотеки та зняття заборони відчуження з виключенням відповідних записів з Державного реєстру іпотек є негаторним, оскільки спрямований на усунення перешкод власнику в реалізації ним повноважень розпорядження або (та) користування належним йому майном, *і позовна давність до таких позовних вимог не застосовується*²⁴. Цей висновок визнається досить спірним, його аргументація непереконлива, тому вже через декілька місяців після прийняття цієї постанови в ухвалі КЦС ВС від 17.11.2021 у справі № 496/1059/18

вказується на необхідність відступити від висновку щодо незастосування положень ЦК України про позовну давність до позову про визнання недійсним договору іпотеки²⁵. Наразі питання передане на розгляд ВП ВС, прийнято до розгляду з тих підстав, що висновок касаційного суду суперечить сталій практиці Верховного Суду з цього питання, тому існує необхідність відступу від правової позиції, викладеної у постанові ОП КГС ВС від 06.08.2021 у справі № 910/20607/17²⁶. Вважаємо, що у цій справі у судів не було достатніх підстав визначати позов про визнання недійсним договором іпотеки як негаторний.

В іншій справі КЦС ВС визнав правильною кваліфікацію позову про усунення перешкод шляхом виселення як негаторного позову. У цій справі без згоди іпотекодержателя було укладено договір оренди, судами встановлено саме відповідач — ТОВ «Приват Євробуд» займає нежитлові приміщення на підставі договору оренди, який укладений без згоди іпотекодержателя, що відповідно до статей 9, 12 Закону України «Про іпотеку» свідчить про його нікчемність.

Тобто договір оренди, укладений між ТОВ «Рівне-агробуд» та ТОВ «Приват Євробуд», за яким відбулася передача в оренду нежитлових приміщень без згоди іпотекодержателя, є недійсним, оскільки його недійсність встановлена законом, та відповідно до положень ст. 215 ЦК України є нікчемним.

Враховуючи наведене, суди дійшли обґрунтованого висновку про задоволення позовних вимог про усунення позивачці перешкод у користуванні майном шляхом виселення відповідача зі спірних приміщень.

Верховний Суд, погодившись із висновками суду апеляційної інстанції, визнав правильною підставу для подання негаторного позову, доведення факту вчинення відповідачем перешкод в реалізації власником повноважень розпорядження або (та) користування майном, оскільки у відповідача відсутні правові підстави для використання приміщення з огляду на нікчемність договору оренди. Оскільки факт об'єктивно існуючих перешкод у здійсненні власником своїх правомочностей доведено, позовна вимога про

²³ Печений О. П. Негаторні позови і вимоги: сучасний вимір судової практики. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2022. № 11 (86). С. 40-47.

²⁴ Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 06.08.2021 у справі № 910/20607/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/98999591.

²⁵ Ухвала КЦС ВС від 17.11.2021 у справі № 496/1059/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/101808880.

²⁶ Ухвала ВП ВС від 30.12.2021 у справі № 496/1059/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/102595603.

виселення відповідача з орендованого майна з підстав, передбачених ст. 391 ЦК, підлягає задоволенню²⁷.

Таким чином, на думку Верховного Суду, негаторний позов може бути пред'явлено не тільки за умов відсутності договірних відносин, але і у випадку, коли договір (як правова підстава користування майном) є нікчемним.

Важливим є формування судової практики у площині застосування негаторного позову і позовної давності у спадкових правовідносинах, зокрема у спорах про визнання його недійсним (позов про оспорування свідоцтва про право на спадщину).

Верховний Суд у постанові від 05.09.2022 у справі № 385/321/20 вказав, що у приватному праві не передбачено нікчемності для свідоцтва про право на спадщину. В ЦК закріплено тільки можливість пред'явити позовну вимогу про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину. Заявляти вимогу про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину може будь-яка особа, цивільні права чи інтереси якої порушені видачею свідоцтва про право на спадщину. Тобто оспорування свідоцтва про право на спадщину відбувається тільки за ініціативою заінтересованої особи шляхом пред'явлення вимоги про визнання його недійсним (позов про оспорування свідоцтва). *На вимогу про оспорування свідоцтва поширюється позовна давність*²⁸.

Цитована постанова Верховного Суду і викладена в ній правова позиція мають важливе значення для формування судової практики. Саме виходячи із правотворючого значення цієї правової позиції її було внесено до відповідного Огляду судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду²⁹.

Об'єднана палата звернула увагу, що за своєю правовою природою вимога про визнання свідоцтва про право на спадщину недійсним є самостійним способом захисту прав та/інтересів, передбаченим ст. 1301 ЦК. Хоча формулювання способу захисту у спірній справі виглядають не зовсім точно.

Важливим є висновок Верховного Суду щодо застосування позовної давності у вимогах про захист

корпоративних прав, особливо коли особа намагається відновити свій статус учасника товариства, якого вона була неправомірно позбавлена. Відповідно постає питання, чи є позов про витребування з чужого володіння частки у статутному капіталі товариства негаторним, або ж чи є таким позов про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства. Оскільки саме на такому способі захисту наголошується у постанові ВП ВС від 01.04.2020 у справі № 813/1056/18. Однак такий позов за своєю природою не є негаторним в розумінні ст. 391 ЦК, а є віндикаційним відповідно до ст. 387 ЦК, тому застосуванню підлягає загальна позовна давність відповідно до вимог ч. 1 ст. 257 ЦК (пп. 60, 78 постанови КГС ВС від 28.09.2022 у справі № 910/4277/21)³⁰.

Констатуємо динамічний розвиток судової практики з цього питання, зокрема не є негаторним не тільки позов про оспорування свідоцтва про право на спадщину, а й свідоцтва про право власності на нерухоме майно. Видача свідоцтва про право власності не є таким порушенням, що може бути усунуто шляхом подання негаторного позову, оскільки факт видачі зазначеного свідоцтва (щодо усього майна) та реєстрація права власності на спірну квартиру за одним із співвласників створює ситуацію, за якої інші співвласники позбавляються права на таке майно в цілому. По своїй суті вимога про визнання недійсним свідоцтва не може бути ототожнена та/або кваліфікована як негаторний позов³¹.

Позитивним аспектом наведених постанов ВС є обмежений підхід до застосування негаторних вимог — позов про скасування свідоцтва про право на спадщину, свідоцтва про право власності не може бути кваліфіковано саме як негаторний в усіх аспектах, у тому числі у площині поширення позовної давності. Заслугує на підтримку, що цією правовою позицією започатковано тенденцію до обмеження застосування негаторних вимог поза сферою їх дії, а тільки виключно з метою «обійти» застосування позовної давності.

²⁷ Постанова КЛС ВС від 07.09.2022 у справі № 569/9228/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/106659891.

²⁸ Постанова ОП КЛС ВС від 05.09.2022 у справі № 385/321/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/106533153.

²⁹ Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за вересень 2022 року / Упоряд.: правове управління (ІV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: суддя КЛС ВС, секретар Пленуму ВС к. ю. н., доцент Луспенник Д. Д. / Київ, 2022. — 32 с. С. 8-9. URL: supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_11_07_KCS_09_2022.pdf.

³⁰ Постанова КГС ВС від 28.09.2022 у справі № 910/4277/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/106608492.

³¹ Постанова КЛС ВС від 09.11.2022 у справі № 92/5594/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107291543.

ДОГОВІР ОРЕНДИ ЖИТЛОВОГО ПРИМІЩЕННЯ (КВАРТИРИ) В УГОРЩИНІ: ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ, ФОРМИ ТА ВИДИ ДОГОВОРІВ, ЇХ ІСТОТНІ УМОВИ, ПОРАДИ ЩОДО ПОШУКУ І ОГЛЯД НЕРУХОМОСТІ

Віктор Ясевін, адвокат, представник НААУ в Угорщині (м. Будапешт)

Тема статті є цікавою та актуальною для багатьох громадян України, які, рятуючись від військової агресії московії, знайшли тимчасовий притулок на території Угорщини. У цій публікації розглянемо форми та види договорів оренди житлового приміщення, переваги укладання договору оренди у присутності адвоката, а також поділимося практичними порадами та нюансами, які стануть у нагоді громадянам України на різних стадіях правовідносин щодо оренди житла в Угорщині.

Головними нормативно-правовими документами, які регулюють правовідносини, пов'язані з орендою житла, в національному законодавстві Угорщини є Закон Угорщини LXXVIII від 1993 року «Про деякі правила оренди квартир і приміщень, а також їх відчуження» та §§ 6.342 — 6.348 Цивільного кодексу Угорщини, які визначають істотні умови та вимоги до договорів оренди в загальному, а також і безпосередньо щодо договорів оренди житлового приміщення (квартири).

Перше питання, яке виникає у громадян України під час пошуку квартири для оренди, — де і за допомогою кого шукати інформацію про квартири, які здаються в оренду?

Для більшої категорії громадян України звертатись за допомогою у пошуку житла до спеціалізованих агентств нерухомості не є доцільним. Зазвичай власна база даних агентств нерухомості є незначною і такі ріелтори у 99 % будуть пропонувати для перегляду квартири, оголошення про здачу в оренду яких розміщені на спеціалізованих сайтах купівлі-продажу та оренди нерухомості.

Самостійний пошук квартир, які здаються в оренду, варто проводити на спеціалізованих сайтах, серед яких найбільш відомі в Угорщині **www.ingatlan.com** і **www.ingatlanbazar.hu**, де кожен зможе підібрати собі квартиру для оренди залежно від власних фінансових можливостей, потреб та вимог. Зазначені вебпортали мають зручне і зрозуміле меню пошуку і можливість переходу на англomовну версію сайту.

Відповідно до положень Закону Угорщини LXXVIII від 1993 року «Про деякі правила оренди квартир і приміщень, а також їх відчуження» Договір оренди житлового приміщення (квартири) укладається виключно у письмовій формі і може бути оформлений таким чином:

1. Письмовий двосторонній Договір оренди житлового приміщення (квартири), підписаний Орендодавцем та Орендарем, без наявності в Договорі підписів свідків укладання цього правочину.

2. Письмовий двосторонній Договір оренди житлового приміщення (квартири), підписаний Орендодавцем та Орендарем та двома свідками, які своїми

особистими підписами засвідчують факт укладання між Орендодавцем та Орендарем цього правочину.

3. Письмовий двосторонній Договір оренди житлового приміщення (квартири), підписаний Орендодавцем та Орендарем у присутності адвоката, який несе відповідальність за відповідність положень Договору оренди житлового приміщення (квартири) вимогам чинного законодавства Угорщини. Адвокат, в присутності якого укладається правочин, прошнуровує та посвідчує Договір відбитком своєї печатки і власноручними підписом.

4. Письмовий двосторонній Договір оренди житлового приміщення (квартири), підписаний Орендодавцем та Орендарем та нотаріально посвідчений нотаріусом, який його підготував і несе відповідальність за відповідність положень Договору оренди житлового приміщення (квартири) вимогам чинного законодавства Угорщини. Нотаріус прошнуровує Договір та посвідчує його шляхом проставлення на ньому посвідчувального напису.

Як бачимо, 1-ша та 2-га форми укладання Договору оренди житлового приміщення (квартири) не потребують витрат на оплату послуг третіх осіб, а форми 3-тя та 4-та передбачають додаткові витрати на оплату послуг адвоката чи нотаріуса.

ЯКІ ВІДМІННОСТІ З ЮРИДИЧНОЇ ТОЧКИ ЗОРУ МІЖ ЦИМИ ФОРМАМИ УКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЖИТЛОВОГО ПРИМІЩЕННЯ (КВАРТИРИ)?

1. При укладанні у письмовій формі двостороннього Договору оренди житлового приміщення (квартири), який підписано Орендодавцем та Орендарем, без підписів свідків, у випадку виникнення спору між сторонами такого Договору він, у першу чергу, вирішується шляхом проведення переговорів між сторонами, а якщо сторони не досягнуть згоди, спір вирішується у судовому порядку. І тут виникає ризик того, що відповідач може заперечувати сам факт укладання ним цього Договору. Таким чином, окрім розгляду позову, додатково потрібно буде витрачати час на те, щоб довести факт укладання Договору між сторонами та виникнення між ними правовідносин.

2. При укладанні у письмовій формі двостороннього Договору оренди житлового приміщення (квартири), який підписано Орендодавцем та Орендарем, та двома свідками, які своїми особистими підписами засвідчують факт укладання між Орендодавцем та Орендарем правочину, при виникненні спору між сторонами цього Договору він, у першу чергу, вирішується шляхом проведення переговорів між сторонами, а якщо сторони не досягнуть згоди, спір вирішується у судовому порядку. Наявність у Договорі особистих підписів двох свідків, які засвідчують факт укладання цього правочину між сторонами, ускладнює тактику заперечування факту укладання Договору будь-якою із сторін.

3. При укладанні у письмовій формі двостороннього Договору оренди житлового приміщення (квартири) у присутності адвоката перевагами є:

- фахово підготовлений текст Договору;
- наявність посвідчення адвокатом факту укладання Договору між сторонами.

При виникненні спору між сторонами такого Договору він, за загальним принципом, спочатку вирішується шляхом проведення переговорів між сторонами, а якщо сторони не досягнуть згоди, спір між ними вирішується у судовому порядку.

4. При укладанні у письмовій формі **нотаріально посвідченого** двостороннього Договору оренди житлового приміщення (квартири) його головною перевагою, на відміну від трьох попередніх форм, є можливість вирішення спору між сторонами Договору в позасудовому порядку шляхом звернення сторони, права чи інтереси якої за Договором порушено, до нотаріуса, який має право видати виконавчий напис нотаріуса, який є способом захисту цивільних прав у позасудовому порядку. У тому випадку, якщо друга сторона Договору добровільно не виконає у визначений термін виконавчий напис нотаріуса, нотаріус має право ініціювати початок примусового виконавчого провадження.

На запитання, у якій же формі укладати Договір оренди житлового приміщення (квартири), відповімо наступне:

— якщо у вас є фахово підготовлений текст Договору оренди і ви не налаштовані витрачати кошти на оплату послуг нотаріуса і свідомо приймаєте для себе ризики вирішення можливого спору з іншою

стороною в судовому порядку — вас влаштує варіант укладання Договору оренди у письмовій формі з підписами двох свідків;

— якщо ви відчуваєте, що у випадку виникнення спору з другою стороною Договору потенційні ризики необхідності захисту своїх прав та інтересів в судовому порядку є високі і ваш фінансовий стан дозволяє вам понести додаткові витрати на оплату послуг нотаріуса, рекомендуємо укладати письмовий, нотаріально посвідчений Договір оренди житлового приміщення (квартири). Сплативши витрати з оплати послуг нотаріуса при укладанні Договору, в подальшому ви заощадите кошти і час у випадку виникнення спору за Договором з іншою стороною шляхом уникнення стадії судового розгляду, а відразу розпочнете зі стадії виконавчого провадження.

З метою забезпечення належного захисту прав та інтересів як Орендодавця, так і Орендаря і щоб майбутні правовідносини між сторонами були більш гармонійними та врегульованими, **текст Договору повинен містити в собі такі істотні умови:**

— Повні дані та реквізити сторін Договору. На перший погляд, ця вимога здається загальновідомою, проте інколи ці дані записуються зі слів чи з помилками. Важливо ще на етапі підготовки до укладання Договору оренди попросити іншу сторону Договору пред'явити оригінали своїх документів, які посвідчують її особу та адресу реєстрації місця проживання (відносно Орендодавця — посвідчення особи/személyazonosító igazolványu та картку реєстрації місця проживання/lakcímkártya).

Внесення у текст Договору правильних та повних даних сторін необхідне з декількох причин. По-перше, перед укладанням Договору оренди Орендарю, шляхом отримання інформації з реєстру речових та майнових прав Угорщини, необхідно перевірити, чи є Орендодавець власником житлового приміщення (квартири), яке він здає в оренду, по-друге, якщо сторони Договору будуть подавати заяви, адресовані одна одній, вони можуть робити це на законних підставах виключно шляхом відправлення письмових заяв на поштові та електронні адреси, зазначені ними в Договорі. Повне та правильне зазначення особистих даних сторін Договору також стає важливим у випадку, якщо сторони будуть вирішувати спір між ними в судовому порядку.

— Предмет Договору. Визначаються індивідуальні характеристики житлового приміщення (квартири), яке передається в оренду, а саме зазначається повна адреса місцезнаходження житлового приміщення (квартири), а в Угорщині повна адреса це — поштовий індекс, місто, вулиця, будинок, поверх, квартира, також вказуємо індивідуальний реєстраційний номер нерухомості, загальну площу житлового приміщення (квартири) у квадратних метрах, кількість всіх окремих кімнат та приміщень.

Примітка: В інтересах Орендаря важливо в тексті Договору зазначити, в якому стані знаходиться квартира, меблі, побутова техніка, а також, якщо можливо, зафіксувати їх стан шляхом фотографування.

— Розмір, термін та порядок виплат орендної плати та витрат на оплату комунальних послуг та внесків до ОСББ.

— Гарантійний платіж та його використання. Майже 100 % угорських Орендодавців передбачають сплату Орендарем в дату укладання Договору оренди, окрім одно-/двомісячної орендної плати, також і гарантійного платежу, який становить зазвичай розмір однієї/двох місячних орендних плат.

Відповідно до положень законодавства Угорщини гарантійний платіж є засобом забезпечення виконання зобов'язань Орендаря, які передбачені для нього Договором оренди. У тому випадку, якщо Договір оренди розірвано/припинено і Орендар не порушив жодних своїх зобов'язань, Орендодавець зобов'язаний повернути Орендарю гарантійний платіж у повному розмірі.

Проте в тексті Договору оренди сторони також можуть домовитися і про те, що сума гарантійного платежу буде врахована як орендна плата за один/два останніх місяці строку дії Договору оренди. Якщо сторони передбачили це положення в тексті Договору оренди, воно стає обов'язковим для виконання обома сторонами, однак якщо таке положення не закріплене у тексті Договору оренди, а ґрунтується лише на волевиявленні Орендаря або Орендодавця, воно може бути виконане лише за наявності взаємної згоди між обома сторонами. Таким чином, Орендодавець не може змусити Орендаря «прожити» гарантійний платіж у рахунок орендної плати, якщо

останній проти цього заперечує, так само як і Орендар не може в односторонньому порядку прийняти рішення не сплачувати орендну плату в останні місяці строку дії Договору оренди, а «прожити» ці місяці за рахунок гарантійного платежу, якщо Орендодавець проти цього.

— Строк дії договору. Договір оренди житлового приміщення (квартири) може бути як короткостроковим, так і довгостроковим. Короткострокові договори оренди в Угорщині, як правило, укладаються на строк до шести місяців, а довгострокові від одного року і більше. В останні часи умовою більшості угорських Орендодавців є укладання Договору оренди житла строком мінімум на один рік і лише приблизно 30 % Орендодавців готові здавати своє житло в оренду строком до 6 місяців. Важливо зазначити, що у положеннях більшості Договорів оренди зазначено, що у випадку дострокового розірвання Договору оренди не з вини Орендодавця гарантійний платіж Орендарю не повертається.

— Умови та порядок припинення та розірвання Договору оренди, у тому числі дострокового розірвання Договору в односторонньому порядку. Серед підстав розірвання Договору оренди в односторонньому порядку зазвичай зазначають: стан квартири, який загрожує здоров'ю та життю Орендаря (грибок, пліснява і т. п.), настання змін у технічному стані квартири, які у подальшому перешкоджають Орендарю належним чином за цільовим призначенням використовувати квартиру (наприклад, тривалі ремонтні роботи комунікацій, неможливість оперативного ремонту Орендодавцем непрацюючої системи опалення, водопостачання, каналізації і т. п.).

За загальноприйнятою в Угорщині практикою, в Договорі оренди зазначаються положення про те, що у випадку дострокового розірвання Договору оренди з боку будь-якої сторони Договору вона зобов'язана у письмовій формі повідомити про це другу сторону Договору за два тижні до дати розірвання Договору оренди. У випадках строкових договорів поширеним є положення про те, що за один місяць до закінчення строку дії Договору оренди сторони інформують одна одну про намір продовжити договірні відносини на той самий строк і на тих самих умовах (або зі зміною певних умов), або ж про небажання продовжувати договірні відносини після закінчення строку Договору оренди.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ:

1. Оплата щомісячних внесків до ОСББ є обов'язком Орендаря, тому при огляді квартири поцікавитесь у Орендодавця, який розмір щомісячних внесків до ОСББ, оскільки в кожному будинку розмір щомісячних внесків до ОСББ відрізняється. Різниця у розмірі щомісячних внесків до ОСББ за квартири однієї і тієї самої площі в одному й тому ж районі міста може відрізнитись навіть у два рази.

2. Враховуйте, що вартість комунальних послуг в Угорщині вища, ніж в Україні, особливо це стосується послуг з постачання газу (більшість квартир опалюються газом). У зв'язку з цим варто вказувати такі моменти: який рівень енергозбереження має квартира та висоту стін. В Угорщині в обов'язковому порядку кожне житло було перевірено відповідними фахівцями на рівень енергозбереження і було документовано паспортом енергозбереження з визначенням рівнів «А», «В», «С», «D», «Е». Рівень «А» — це найвищий рівень енергозбереження. Відповідно коли маємо дані з паспорта енергозбереження квартири, ми розуміємо, який рівень енергозбереження має квартира, яку оглядаємо, чим він нижчий, тим більше коштів потрібно буде витратити на її опалення. Висота стін у квартирі теж відіграє важливе значення у витратах на опалення, адже більшість квартир в центральній частині міста знаходяться в старих будинках і мають висоту стін 5 метрів, внаслідок чого за рахунок високих стін збільшується площа опалення, а відповідно і витрати Орендаря.

3. Сучасна людина не може повноцінно існувати без якісного та швидкого Інтернету. Тому завчасно з'ясуйте, на чие прізвище укладено Договір з провайдером. У випадку, якщо Договір надання послуг Інтернету з провайдером укладено на прізвище попереднього Орендаря, а не на прізвище Орендодавця, це погано, адже саме вам потім потрібно буде шукати і спілкуватись з попереднім Орендарем і просити його надати письмову згоду на зміну Договору надання послуг Інтернету з провайдером на ваше прізвище.

4. Оренда квартири Орендарем з неповнолітньою дитиною — це тема для окремого матеріалу, але якщо стисло — Орендодавець не має права виселити з квартири Орендаря, якщо з ним у квартирі проживає неповнолітня дитина, навіть за умови несплати орендної плати або інших грубих порушень Орендарем, взятих

на себе обов'язків за Договором оренди. Приймаючи до уваги такі ризики, значна частина угорських Орендодавців не налаштована здавати житло в оренду Орендарям з неповнолітніми дітьми, тому відразу попередьте Орендодавця, що разом з вами буде проживати неповнолітня дитина/діти.

5. Громадяни України, які отримали в Угорщині статус тимчасового захисту, у випадку зміни адреси свого первинного фактичного місця проживання в Угорщині зобов'язані протягом п'яти днів провести

реєстрацію своєї нової адреси місця проживання. Тому перед укладанням Договору оренди з'ясуйте з Орендодавцем, чи готовий він надати свою письмову згоду, необхідну для проведення офіційної реєстрації вашої нової адреси місця проживання в квартирі, яку ви плануєте орендувати.

6. Наперед узгодьте питання проживання в квартирі тварин. На жаль, значна частина угорських Орендодавців категорично забороняють проживання в квартирі домашніх тварин.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

АДВОКАТ АНДРІЙ ЯКОВЛІВ — ДЕРЖАВНИК, ДИПЛОМАТ, ІСТОРИК ПРАВА

Валерій Філімоніхін, історик, юрист, учасник Всеукраїнського Проєкту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ, вчений секретар Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили»

Директор канцелярії Центральної Ради, Голова уряду Української Народної Республіки (УНР) в еміграції, міністр юстиції, двічі ректор Українського Вільного Університету, засновник Товариства українських правників у Києві та Музею визвольної боротьби у Празі адвокат Андрій Яковлів (1872 — 1955) належить до когорти видатних українських державних діячів ХХ століття. Його ім'я записане на скрижалях української правничої науки як історика права, автора численних праць з цивільного, звичаєвого, конституційного, торгового, процесуального, порівняльного, морського та річкового права.

Андрій Іванович Яковлів народився у 1872 році у Чигирині у родині губернського секретаря. У 1894 році закінчив Київську духовну семінарію. Правничу освіту отримав на юридичному факультеті Юр'ївського (нині Тартуського, Естонська Республіка) університету.

У 1908 р. А. Яковлів обирає своїм професійним заняттям адвокатуру. У 1913 р. відбувши адвокатський стаж, він стає адвокатом округи Київської судової палати.

У 1910 р. А. Яковлів поступає на службу до Київської міської управи, що відкрило йому можливості до кар'єрного зросту. Протягом 1910 — 1918 рр., він подолав шлях від помічника до головного юрисконсульта Київської міської управи і став відомим адвокатом у місті. Деякий час А. Яковлів навіть був заступником голови та головою Київської колегії адвокатів¹.

Будучи членом Української радикально-демократичної партії (з червня 1917 року — Української партії соціалістів-федералістів (УПСФ)) увійшов до складу

Української Центральної Ради та Комітету Української Центральної Ради. У березні-квітні 1918 р. очолював канцелярію Центральної Ради.

БІЛЯ ВИТОКІВ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВНИЧОГО ТОВАРИСТВА

На той час уже достатньо відомий як адвокат, Андрій Яковлів став фундатором Товариства українських адвокатів, Українського правничого товариства, брав участь в Українському правничому з'їзді 13 — 14 червня 1917 року. Як директор канцелярії УНР очолював кодифікаційний відділ, який здійснював систематизацію законодавства УНР, був серед організаторів Генерального Суду².

Створення Українського правничого товариства відіграло визначну роль у закладенні підвалин національного права. До початку Української революції 1917 — 1921 рр. окремого професійного об'єднання юристів-українців не існувало. Розкидані по всій Росії, значною мірою денаціоналізовані вихованням у російській школі і службою, правники-українці за походженням, переважно, стояли осторонь українського руху. Лише поодинокі патріотично налаштовані особи в той важкий для України час, наскільки це було для них реально можливо, підтримували український національний рух.

¹ Петрик А. М. Андрій Яковлів: інтелектуальна біографія. Дис. к. іст. н.: 07.00.06. Херсонський державний університет. Херсон, 2016. С. 36 — 37.

² Маньгора Т. В. Політико-правові погляди А. І. Яковліва: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01, Київ, 2015. С. 9, 13.

Буквально в перші дні Української революції 1917 — 1921 рр. у київських юристів з'явилась ідея організувати українських правників в окреме правниче товариство, чого вимагали виняткові обставини часу. Ця ідея виявилась надзвичайно слушною. Для її втілення були скликані перші Установчі збори, на них запросили всіх правників, які бажали відродження рідного українського права на Україні. На перші збори прийшло не більше 10 — 15 осіб. Фундаторами Українського Правничого Товариства у Києві стали: М. Ткаченко, В. Войткевич-Павлович, А. Яковлів, Г. Вовкушанський, Ю. Гаєвський, М. Радченко, Г. Лепеха, Ю. Старицький, Васильківський, Федоровський, Сумневич, Пурик, Ганжулевич, Герасимович, Галаган, К. Квітка, О. Мицюк, Росторгуєв, Садовський та Р. Лашенко. Після низки засідань, на яких всебічно обговорювався статут товариства, його текст було узгоджено.

Статут Українського правничого товариства ухвалили на загальних зборах 30 квітня 1917 року. До складу Першої Президії Товариства обрали: М. Ткаченка (голова), М. Радченка та А. Яковліва (товариші голови — заступники), Ю. Гаєвського та Р. Лашенка (члени ради). У другому параграфі статуту зазначалось, що український народ має сам творити власне право. Товариство мало своєю метою поєднати теоретичні та практичні напрацювання для максимального розвитку українського права, всебічно сприяти українізації тогочасного права на Україні, допомагати практичній українізації всіх державних і громадських інституцій, правових засад життя та сприяти встановленню української правничої мови³.

ДИПЛОМАТИЧНА РОБОТА ТА ЕМІГРАЦІЯ

15 квітня 1918 року А. Яковлів виїздив до Відня на чолі дипломатичної місії в Австро-Угорщині. За доби Української Держави очолював департамент міністерства закордонних справ, 1919 року — очільник надзвичайної дипломатичної місії УНР у Бельгії та Нідерландах. Із 1923 року перебував на еміграції в Чехословаччині. Викладав в українських високих школах: у 1923 — 1928 роках — доцент, із 1928 року — професор цивільного права; професор Української господарської академії в Подебрадах, а з 1939 року — виконуючий обов'язки директора Українського наукового інституту у Варшаві. Голова Українського академічного

комітету при Міжнародній комісії для інтелектуальної праці Ліги Націй. У 1945 році виїхав на постійне проживання до Західної Німеччини, згодом — до Бельгії, з 1953 року жив у США.

Як дипломат Андрій Яковлів вважав, що в добу Української революції 1917 — 1921 років змінилося чотири форми державного ладу: автономія на чолі із Центральною Радою, самостійна УНР, гетьманська монархічна держава, радянська республіка у федерації з Росією. Він послідовно обстоював думку, що дві останні є чужими українському народові, оскільки гетьманська держава була створена з допомогою німців, а радянська республіка була окупаційною, організованою за посередництва війська. Жодна з них не була витвором вільної суверенної волі українського народу, який їх не визнав і не прийняв. Єдина держава — Українська Народна Республіка з початку й до кінця була дійсним витвором українського народу. Першочерговим завданням, яке може сприяти незалежності України, правознавець визначив встановлення економічних зв'язків з європейськими державами.

НАУКОВІ ПРІОРИТЕТИ АНДРІЯ ЯКОВЛІВА ЯК ІСТОРИКА ДЕРЖАВИ І ПРАВА

До наукових зацікавлень А. Яковліва-ученого належить дослідження договірно-правових відносин між Україною і Росією після 1654 року. Договір 1654 року в історії державотворення українців і росіян він окреслив як початок творення спільного життя двох різних державних утворень: Української республіки — «Війська Запорізького» (з моменту підписання договору перейменована на «Малоросію») та абсолютної, східного типу монархії — Московського царства («Великої Росії», з початку XVIII ст. перейменована в «Російську імперію»).

Андрій Яковлів проаналізував іноземні впливи на українське право. Він стверджував, що укладення та перероблення Литовського статуту відбувалися під значним впливом старочеського права та чеського ділового мовлення. З чеського права запозичено багато правових норм і юридичної термінології. Відзначав чеські впливи в литовсько-руському процесі. Його перу належить дослідження практики козацьких судів: неправильне тлумачення норм права нефаховими суддями, необмежені свободи змінювати норми

³ Лашенко Р. Українське Правниче Товариство в Києві / Часопис «Правник». Орган Українського Правничого Товариства в Києві. Вересень, 1918 р. № 1. С. 3 — 4, 5 — 7.

одного кодексу на протилежні норми інших кодексів, незнання мови, якою були видані чинні закони, нестача на місцях друкованих видань Литовського статуту й Магдебурзького права для задоволення потреб козацьких судів і населення — усе це спричиняло безлад в козацьких судах.

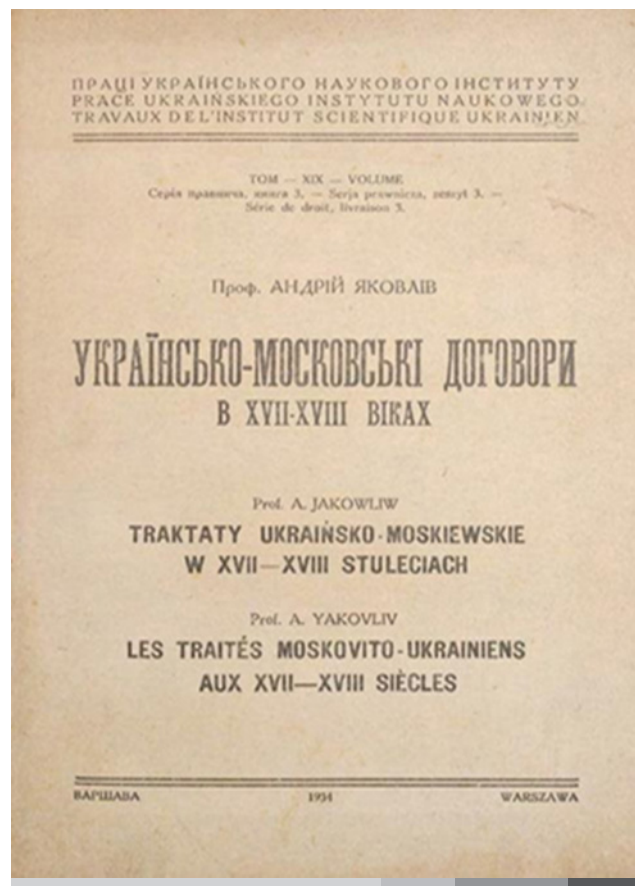
Андрій Яковлів залишив по собі ґрунтовну наукову спадщину, у якій — праці, присвячені українсько-московським договорам часів Б. Хмельницького, І. Виговського та пізнішим, а також проблемам підвалин українського права та впливів на нього чеського та німецького права. Кілька його наукових досліджень мали стосунок до українського законотворення новітньої доби: «Історичні традиції української державності» (Париж — Софія, 1937), «Основи Конституції УНР» (Париж, 1937)⁴.

Однією з головних наукових ідей А. Яковліва було уявлення про українське звичаєве право як про основне джерело права. Вчений розглядав звичаєве процесуальне право, розвиток копних судів в Україні, вплив звичаєвого права на кримінальне право. На його думку, правові звичаї українського народу виникли ще до доби Київської Русі. В первісному періоді правового життя єдиним правотворчим джерелом був сам народ, що встановлював обов'язкові правила життя та поведінки. Першою збіркою звичаєвого права була «Руська Правда», яка використовувалась у Литовсько-Руській державі. «Руська правда», на думку А. Яковліва, є найповнішою і найважливішою історичною пам'яткою найдавнішого звичаєвого права українського народу. Норми давнього звичаєвого права, що використано в змісті Литовського статуту, також властиві правовим нормам Війська Запорізького.

А. Яковлів був одним з найвизначніших учених, котрий вивчав вплив Магдебурзького права на місцеве самоврядування українських містечок. Учений займався дослідженням історії кодифікації українського права. У 1949 році вийшла його монографія «Український кодекс 1743 року «Права, по которым судится малоросійській народъ»».

Як вважав А. Яковлів, основними джерелами Кодексу 1743 року були Литовський статут, «Саксонське зеркало», Магдебурзьке право.

Історіографічна спадщина А. Яковліва не втратила своєї актуальності і сьогодні. Важливим прикладом

цього слугує його фундаментальна праця, присвячена українсько-московським договорам в XVII — XVIII століттях. Зокрема, наданий у цій праці ґрунтовний аналіз двостороннього українсько-московського договору, який отримав назву «Коломацьких статей», ухвалених на Генеральній раді 25 липня 1687 року одночасно з обранням Івана Мазепи Гетьманом України. Фактично у статті 18-й договору вперше у тогочасній історії московсько-українських відносин з'являється указ Гетьманові і старшині про те, що народ малоросійський всілякими мірами і засобами об'єднати з великоросійським у нерозривну та міцну згоду шляхом шлюбів та іншою поведінкою, щоб були під однією царською державою разом на підставі єдиної християнської віри. Також наказ забороняв називати Малоросійський край — Гетьманською державою, а лише Гетьман малоросійський і старшина самодержавної держави, а малоросійський народ є спільним з великоросійським народом.

⁴ Осташко Т. С. Яковлів Андрій Іванович / Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Наук. думка, 2013. Т. 10: Т — Я. 2013. С. 731 — 732.

З одного боку, Указ уперше констатував існування окремої Української держави під управлінням гетьмана і що населення цієї держави — «народ малоросійський» і має з великоросійським народом лише спільну віру, а з іншого боку, наказувалося, щоб обидва народи були в одній самодержавній царській державі і щоб ніхто не смів і згадувати про окрему Українську державу під управлінням гетьмана.

Указ розв'язував національне питання в напрямку асиміляції, русифікації українського народу. Він лише говорив про тотожність віри москалів та українців і не визнавав національної тотожності. Висновок, зроблений А. Яковлівим на підставі досліджень українсько-московських угод, говорить про те, що з боку України спостерігаються повні лояльність, послух і готовність виконувати всі вимоги Москви, а з боку Москви та її уряду — максималізм у вимогах, всебічне визискування України, її населення, військової сили та економічних ресурсів в інтересах Москви та її агресивної політики,

незаконне розпорядження територією України, повсякчасне порушення її прав і вольностей, забезпечених угодами, дике, брутальне поводження з населенням, гніт і утиски, моральні та фізичні. Наслідком такого вражаючого контрасту у поводженні сторін став конфлікт між Московією та Україною. З точки зору московського уряду — це було «зрадою», «невдячністю» і тому подібне, а з погляду України — це було єдиним можливим способом захисту прав і вольностей Української держави, життя і добробуту населення, збереження її територіальної цілісності⁵.

Свідченням наукового авторитету Андрія Яковліва стало обрання його до Українського наукового товариства в Києві (1907), Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1926), Української Могилянсько-Мазепинської академії наук (1938), Української вільної академії наук.

Помер Андрій Яковлів 14 травня 1955 року в Нью-Йорку. Похований на цвинтарі Сант Баунд Брук.

⁵ Смолій В. А., Ричка В. М. З історіографічної спадщини. Яковлів Андрій. Українсько-московські договори в XVII — XVIII віках // Український історичний журнал. 1994. № 6 (399). С. 126 — 127, 135.

ВІДРОДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ ЛЬВІВЩИНИ

Рада адвокатів Львівської області заснувала Комітет історії та культурної спадщини адвокатури Львівщини.

В. о. голови Ради адвокатів Львівської області Уляна Ковна обґрунтувала необхідність створення такої структури: «Адвокатура Львівщини має багатогранну історію. У кожному галицькому місті, як і у Львові, адвокати складали високоосвічений і активний прошарок суспільства, який завжди був на вістрі політичних подій, прогресу та модернізації. Адвокати керували громадським й економічним життям, підтримували освіту та науку, фондували мистецтво. Це наше коріння, яке дає нам сили, показує взірці і стимулює до вдосконалення. Тому у рамках культурної спадщини нами було розпочато музейну справу адвокатури Львівщини, оголошено збір артефактів для кімнати-музею, саме зараз працюємо над дизайном та оформленням. Маємо великі плани на майбутнє щодо організації та участі в роботі конференцій, семінарів, круглих столів, виставок. Закликаємо усіх бажаючих приєднатися до роботи Комітету».

Завданнями новоствореного Комітету визначили вивчення та популяризацію історії адвокатури, збереження історичної пам'яті про визначних адвокатів минулого. Окремим напрямком роботи є заснування Музею адвокатури Львівщини, де будуть представлені професійні досягнення адвокатів у поєднанні з громадською, економічною, науковою, освітньою, мистецькою діяльністю, а також вшановано подвиг адвокатів-воїнів, які захищали Україну на фронті російсько-української війни з 2014 року.

Особливо відзначила діяльність львівських колег керівник Центру досліджень адвокатури і права, проректор Вищої школи адвокатури НААУ Ірина Василік: «Щиро вітаю Раду адвокатів Львівської області із створенням Комітету історії та культурної спадщини адвокатури Львівщини. Це чудова ініціатива задля збереження історії адвокатури і національної спадщини України, до якої, безперечно, входять усі надбання адвокатури. І це перший з історії адвокатури

Комітет, який діє при раді адвокатів регіону. Впевнена, що адвокатура кожної області має свою унікальну історію, яку потрібно досліджувати, популяризувати її провідних діячів. Центр досліджень адвокатури і права започаткував окрему серію досліджень з регіональної історії адвокатури, у рамках якої вийшло дві монографії з історії адвокатури Хмельниччини та Волині. Такі дослідження потрібно проводити у кожному регіоні, оскільки це наше багатство. Хто ж, як не ми, коли, як не тепер!».

Про ідею створення Комітету поділився його голова, адвокат Любомир Каралюс: «Створення Комітету — це довга і цікава історія, яка бере початок від участі Ради адвокатів Львівської області у проєкті «Історія адвокатури України», організованому Центром досліджень адвокатури і права Національної асоціації адвокатів України, зокрема, у видавництві календаря про адвокатів у ЗУНР, тих адвокатів-державників, які здійснювали свою діяльність на Львівщині, а також книги про адвоката Степана Федака. Саме ці цікаві та ґрунтовні видання викликали багато ідей у адвокатів-аматорів з нашого регіону з покликом до того, щоб історія про видатних адвокатів не була забута, отримала популяризацію і вшанування, тому за пропозицією в. о. Голови Ради адвокатів Львівської

області Уляни Ковної на початку року було розпочато процес зі створення нашого Комітету».

На окремій зустрічі Ірини Василик з головою Ради адвокатів Львівщини та головою Комітету було обговорено плани діяльності й співпрацю з Центром досліджень адвокатури і права НААУ, намічено чимало цікавих заходів зі збереження та популяризації історії адвокатури області.

Незважаючи на те, що Комітет розпочав свою діяльність зовсім недавно, однак вже має перші вагомі результати. Насамперед, це **увічнення у назві вулиці імені відомого адвоката-державника Степана Федака**. Комітет історії та культурної спадщини адвокатури Львівщини Ради адвокатів ЛО за підтримки Кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка» та численних шанувальників діяльності С. Федака підготував звернення про найменування вулиці у Львові на честь чільного представника «адвокатської доби» в історії Галичини. Звернення було підтримане Львівською міською радою і провулок між вулицями Дорошенка та Коперника, через який пролягає трамвайна колія, названо на честь адвоката, громадського діяча, державного секретаря (міністра) харчових справ уряду ЗУНР Степана Федака-старшого.

Варто нагадати, що завдяки Раді адвокатів Львівської області та Центру досліджень адвокатури і права НААУ побачила світ окрема монографія про Степана Федака, авторства історика Богдана Савчука.

Успіхом також увінчалися заходи Комітету зі збереження історичної пам'яті української адвокатури і у місті Сколе Львівської області. Майже 120 років тому тут працював адвокатом майбутній український громадсько-політичний діяч, президент Західно-Української Народної Республіки, керівник Української національної ради — **Євген Петрушевич**. У 1905 році він переїхав із Сокаля до Сколе й відкрив тут адвокатську контору. У період 1905 — 1910 років був обраний депутатом до австрійського парламенту, а у 1910 році став депутатом до Галицького крайового сейму від Стрийського виборчого округу. Перед Першою сві-

товою війною Євген Петрушевич став заступником мера міста Сколе.

Громадські організації Сколівщини підтримали ініціативу адвоката Віталія Гороха та Ради адвокатів Львівської області щодо увічнення пам'яті Євгена Петрушевича з нагоди 160-річчя з дня його народження.

За участі 8 громадських організацій, а також члена Національної спілки журналістів України Ігоря Чудійовича та представника Ради адвокатів Львівської області адвоката Віталія Гороха 5 травня 2023 року було проведено громадські обговорення щодо встановлення пам'ятної дошки та інформаційного щита у місцях, де здійснював діяльність Євген Петрушевич у м. Сколе.

У ході обговорення громадські організації взяли до уваги експертну історичну довідку Олега Павлишина, доцента кафедри новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка, активного учасника Проєкту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ та історичні дослідження місцевого краєзнавця Ігоря Чудійовича.

За результатами обговорення **ухвалено рішення про встановлення пам'ятної дошки та інформаційного щита у м. Сколе для гідного вшанування видатного державного та громадського діяча, адвоката Євгена Петрушевича**.

Чимало заходів зараз у планах Комітету історії та культурної спадщини адвокатури Львівщини Ради адвокатів Львівської області. І, передусім, це широке відзначення **100-річчя створення Союзу українських адвокатів** — професійного товариства адвокатів у Львові (1923 — 1939 рр.). Запрошуємо усіх адвокатів, кому не байдуже минуле української адвокатури, хто цікавиться її історією та культурною спадщиною до співпраці задля збереження історичної пам'яті про наших славетних попередників та вшанування їх подвигницької професійної та громадської праці.

**Інформацію надано
Центром досліджень адвокатури
і права НААУ**